

Народна банка на Република Северна Македонија
Сектор за супервизија, банкарска регулатива и финансиска стабилност
Дирекција за финансиска стабилност и банкарска регулатива

***ИЗВЕШТАЈ ЗА РИЗИЦИТЕ ВО БАНКАРСКИОТ
СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
ВО 2018 ГОДИНА***

април 2019 година

СОДРЖИНА

Резиме	3
I. Структура на банкарскиот систем	6
1. Структура на банкарскиот систем.....	7
II. Ризици во банкарското работење.....	14
1. Кредитен ризик	17
2. Ликвидносен ризик.....	35
3. Валутен ризик	49
4. Ризик од промена на каматните стапки во портфолиото на банкарски активности.....	54
5. Ризик од несолвентност	60
III.Позначајни билансни промени и профитабилност на банкарскиот систем ..	70
1. Активности на банките	71
2. Профитабилност	84
АНЕКСИ И ПРИЛОЗИ	94

Резиме

Во 2018 година, македонската економија беше соочена со повеќе различни ризици од надворешното окружување, поврзани со растечкиот трговски протекционизам на глобално ниво, зголемените геополитички проблеми во повеќе региони од светот, неизвесности околу темпото на нормализација на монетарната политика на централните банки во развиените земји, како и неизвесности поврзани со актуелните случувања за најавеното излегување на Велика Британија од Европската Унија. Сепак, домашните ризици се намалија и домашниот амбиент и натаму е стабилен, економската активност забележа раздвижување (особено од вториот квартал), а при отсуство на нерамнотежи во економијата, поволна надворешна позиција и стабилни очекувања на економските субјекти, Народната банка спроведе намалување на основната каматна стапка во три наврати. Во вакви услови, во домашниот банкарски систем значително се забрза растот на активностите и се подобри профитабилноста, а повисоките остварувања беа остварени во услови на претпазливо управување со ризиците што придонесе за подобрување и на ризичниот профил на банките. При раст на изворите на средства (и на депозитите и на капиталните позиции), кредитната активност беше главно насочена кон домаќинствата, но се забележаа солидни годишни стапки на раст и на кредитната поддршка на корпоративниот сектор. Процесот на деевроизација продолжи и во 2018 година, што се согледува преку намалените учества на кредитите и депозитите со валутна компонента во вкупните кредити и депозити. Деевроизацијата беше поизразена на страната на кредитите, но е нешто побавна во споредба со 2017 година.

Остварувањето на кредитниот ризик, мерено преку трендот на нефункционалните кредити, се намали во 2018 година, бидејќи нефункционалните кредити забележаа пад од 12% (за разлика од 2017 година, кога овие кредити се зголемија за 2%). Учеството на нефункционалните во вкупните кредити на нефинансиските субјекти, исто така, се подобри и се спушти до нивото од 5,2% (6,3% на 31.12.2017 година). Намалувањето на нефункционалните кредити беше целосно концентрирано кај нефинансиските друштва, каде што овие кредити се намалија за 16,1%, најмногу заради спроведената продажба на позначителен износ на нефункционални побарувања од еден клиент (во првиот квартал од 2018 година), а влијание имаа и спроведените задолжителни отписи на нефункционални кредити кон овој сектор. Така, на крајот од 2018 година, по подолг период, учеството на нефункционалните во вкупните кредити на претпријатијата се спушти до едноцифрено ниво од 8% (10% на крајот од 2017 година). Во кредитното портфолио составено од домаќинства, нефункционалните кредити растеа побрзо отколку во претходната година (7,4% во 2018 и 1,4% во 2017 година), што е последица на зголемувањето на нефункционалните потрошувачки кредити. Сепак, во услови на забрзан и солиден раст на кредитната активност со населението, учеството на нефункционалните во вкупните кредити на домаќинствата минимално се подобри и достигна 2,3% на крајот од 2018 година (2,4% на 31.12.2017 година). Високата покриеност на нефункционалните кредити со исправка на вредноста се одржа и во 2018 година, што при задоволителен обем и квалитет на сопствените средства, ги ограничува негативните ефекти врз солвентното работење на банките, од евентуална целосна ненаплатливост на овие кредити.

Повеќето показатели за ликвидноста на банкарскиот систем забележаа подобрување, во услови на солиден годишен раст на ликвидните средства на банките, од 12,7% (0,8% во

2017 година), на којшто отпаднаа малку повеќе од 40% од вкупниот раст на активата на банкарскиот систем. Ликвидните средства учествуваат со околу една третина во вкупните средства на банките и покриваат повеќе од половината од краткорочните обврски и близу 60% од вкупните депозити на домаќинствата. Позитивните трендови кај депозитната база на банкарскиот систем обезбедуваат стабилни извори за финансирање на кредитниот раст, што најдобро се согледува од движењата на показателот за учеството на кредитите во вкупните депозити коешто, на агрегирано ниво, се одржува на нивото од околу 86%.

Профитабилноста на банкарскиот систем се подобри во 2018 година. Стапките на поврат на просечната актива и просечниот капитал и резерви достигнаа солидни нивоа, од 1,7% и 16,0%, соодветно (во 2017 година, овие показатели изнесуваа 1,4% и 13,5%, соодветно). Во услови на годишен пад на нето каматните приходи, главен носител на подобрената профитабилност се пониските трошоци за исправка на вредноста што ги одразува активностите на банките за наплата на нефункционалните кредити, пред сè во првиот и вториот квартал од 2018 година. Покрај тоа, во истиот период позитивно влијание врз повисоката профитабилност имаа и остварената капитална добивка од продажба на капитален влог во друга финансиска институција, како и позасилената продажба на имот којшто бил претходно преземен заради наплата на побарувања. Банкарскиот систем веќе повеќе години наназад бележи подобрување на оперативната ефикасност, отсликана преку надолниот тренд на показателот за соодносот меѓу оперативните трошоци и вкупните приходи од редовно работење, којшто на крајот од 2018 година достигна ниво од 46,2% (48,7% за 2017 година).

Солвентноста на банкарскиот систем исто така се подобри во 2018 година. Реинвестирањето на добивките во сопствените средства на банките, спроведените нови емисии на акции и издадените нови субординирани инструменти најмногу придонесоа за годишниот раст на капиталните позиции. Стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем изнесува 16,5% (15,7% на 31.12.2017 година), додека соодносот меѓу најквалитетниот слој од сопствените средства на банкарскиот систем (редовниот основен капитал) и активата пондерирана според ризиците изнесува 15,0% (14,2% на крајот од 2017 година). На агрегирано ниво, банкарскиот систем располага со „слободен“ капитал, над утврдениот регулаторен¹ и супервизорски минимум, чиешто учество изнесува 8,6% од вкупните сопствени средства (6,8% на 31.12.2017 година).

Директните изложености на банкарскиот систем на валутен ризик и ризикот од промена на каматните стапки во портфолиото на банкарски активности се мали и учествуваат со 3,8% и 4,9%, соодветно, во вкупните сопствени средства. Сепак, треба да се има предвид индиректната изложеност на овие ризици, со оглед на присуството на кредити со валутна компонента и кредити со прилагодливи и варијабилни каматни стапки во портфолијата на банките. Притоа, учествата на кредитите со валутна компонента во вкупните кредити главно бележат надолен тренд, додека присуството на променливите каматни стапки (варијабилната и прилагодливата каматна стапка) кај кредитите е променливо, а во 2018 година бележи раст.

Скорешното одблокирање на евроатлантските интегративни процеси за нашата земја дава еден нов позитивен импулс за домашната економска активност и финансискиот систем, којшто би имал трајни, позитивни, ефекти врз целокупните економски текови. Еден од

¹ Вклучувајќи ги и заштитните слоеви на капиталот.

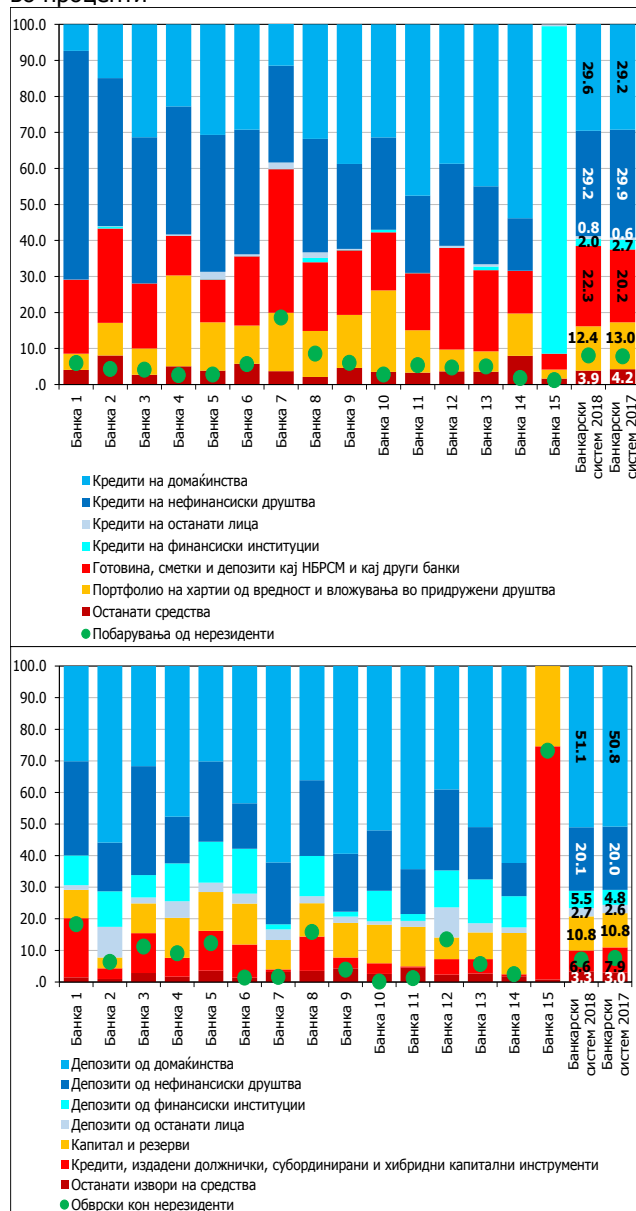
првичните ефекти од повторното заживување на овие интегративни процеси е преминот во втората фаза на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, склучена меѓу Република Северна Македонија и Европската Унија и нејзините земји членки (непосредно пред крајот на 2018 година). Преминот во втората фаза на оваа спогодба носи промени во деловното окружување на домашните банки, коишто би требало да го зголемат степенот на интеграција на домашниот со глобалниот финансиски систем и да го засилат конкурентниот притисок врз домашните финансиски институции (со оглед на проширувањето на можностите на домашните субјекти за вложувања во странски недвижности, хартии од вредност во странство, купување дериватни инструменти на странски пазари и слично), на што тие би требало да одговорат со збогатена понуда на производи и услуги за своите клиенти. Напливот на финтек активности и најавеното донесување на Законот за платежни услуги и платни системи преставуваат предизвици пред кои ќе бидат исправени домашните банки во наредниот период.

I. Структура на банкарскиот систем

1. Структура на банкарскиот систем

1.1 Основни карактеристики на деловните модели на банките

Графикон бр. 1
Структура на активата (горе) и пасивата (долу) на банките и банкарскиот систем, на 31.12.2018 година во проценти

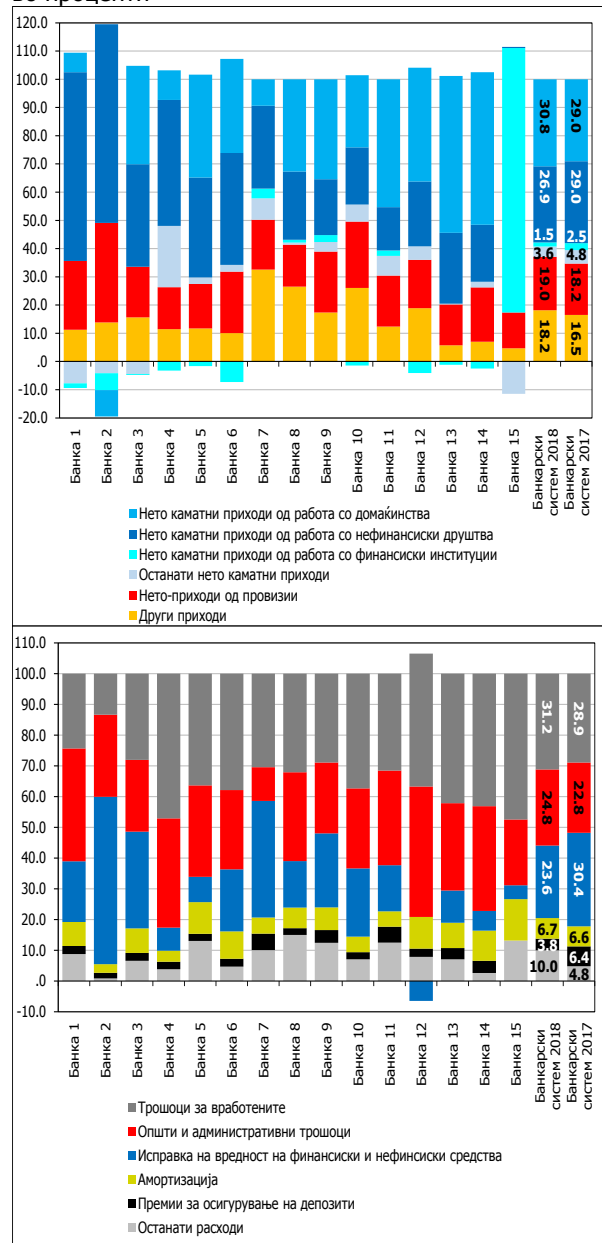
Основниот деловен модел на македонските банки, прибирање депозити и одобрување кредити, не забележа промени во 2018 година. Депозитите од домаќинства, како најзначаен извор на финансирање на банките, преовладуваат во вкупната пасива на банкарскиот систем, со учество од 51,1% (што е повеќе за 0,3 процентни поени во споредба со 31.12.2017 година). Анализирano по одделна банка, депозитите од домаќинства имаат највисоко учество во вкупните извори на средства кај единаесет банки. Кај три банки, учествата на депозитите од домаќинства и од нефинансиски друштва се слични меѓу себе (односно, разликата меѓу учествата на овие два извора на финансирање не надминува 5 процентни поени), додека во пасивата на една банка преовладуваат кредитните линии од меѓународните финансиски институции, коишто ги пласира до крајните корисници преку другите банки во земјата.

Во активата, највисоко е учеството на кредитите на нефинансискиот сектор (59,6%). Во услови на постојано побрз раст на кредитите на домаќинствата, во споредба со кредитите на нефинансиските друштва, за првпат оваа година, учеството на кредитите на домаќинствата (29,6%) го надмина учеството на кредитите на нефинансиските друштва (29,2%) во вкупната актива. Анализирano по одделна банка, седум банки се повеќе ориентирани кон кредитирање на нефинансиските друштва, а шест банки повеќе ги кредитираат домаќинствата. Кај една банка, учеството на кредитирањето кон двата сектора е речиси исто, а кај една банка преовладуваат кредитите на домашни банки.

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.
Редоследот на банките е случаен.

Графикон бр. 2

Структура на вкупните приходи (горе) и вкупните расходи (долу) на банките и банкарскиот систем, во 2018 година во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките. Редоследот на банките е случаен.

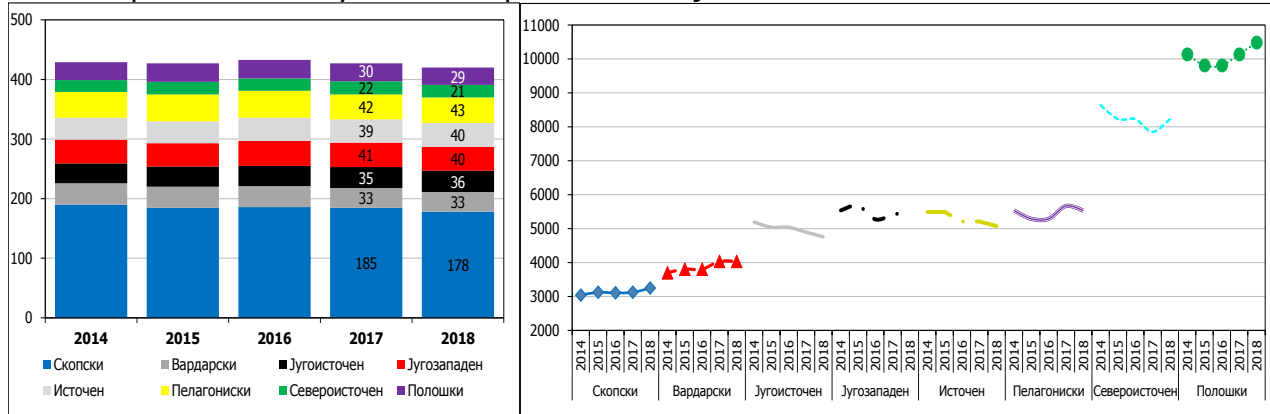
Структурата на вкупните приходи на банките соодветствува со примената на традиционалниот деловен модел. Така, нето каматните приходи, со учество од 62,9% се најзначајните во структурата на вкупните приходи, и покрај намалувањето на нивното учество за 2,1 процентен поен во однос на 2017 година. Истовремено, нето-приходите од провизии го зголемија учеството во вкупните приходи, за 0,8 процентни поени, а учеството на другите приходи забележа раст од 1,7 процентни поени. Слично на движењата во структурата на активата, оваа година учеството на нето каматните приходи од работењето со домаќинствата (30,8%) го надмина учеството на нето каматните приходи од работењето со претпријатијата (26,9%) во вкупните приходи.

Најзначајни расходи на ниво на банкарскиот систем се трошоците за вработените, следени од општите и административните трошоци и исправката на вредноста на финансиските и нефинансиските средства. Во споредба со минатата година, кога трошоците за исправка на вредноста имаа највисоко учество во вкупните расходи, оваа година, приматот го презедоа трошоците за вработените. Ваквата промена во структурата на расходите на банкарскиот систем произлегува, пред сè, од годишниот пад на трошокот за исправка на вредноста, што предизвика намалување на неговото учество во вкупните расходи, за 6,8 процентни поени. Истовремено, трошоците за вработените и општите и административните трошоци ги зголемија учествата во вкупните расходи за 2,3 процентни поени и 2 процентни поена, соодветно.

1.2 Број на банки и пристап до банкарските услуги

На 31.12.2018 година, во Република Северна Македонија функционираат седумнаесет депозитни институции, односно петнаесет банки и две штедилници². Бројот на банки и штедилници е непроменет во однос на претходната година.

Графикон бр. 3 Банкарска мрежа (лево) и број на жители по деловна единица (десно), по одделни региони во Република Северна Македонија

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките, Државен завод за статистика на Република Северна Македонија според официјалните податоци од пописот од 2002 година

Банкарската мрежа е распространета низ речиси сите градови во Република Северна Македонија и се состои од 420 деловни единици³. Вкупниот број на деловни единици се намали за седум (се отворија три нови деловни единици, а се затворија десет). Околу 42% од вкупниот број деловни единици се сконцентрирани во Скопскиот Регион, каде што **пристапот до банкарските услуги**, мерено според бројот на жители по деловна единица, е сè уште најдобар, и покрај намалувањето на бројот на деловни единици (за седум) во 2018 година. Што се однесува до остатокот од земјата, во Пелагонискиот, Источниот и Југоисточниот Регион се забележува мало подобрување на пристапот до банкарските услуги, додека во

² Учеството на штедилниците во вкупните средства на депозитните финансиски институции (банки и штедилници) изнесува 0,4%, во вкупните кредити кон нефинансиските субјекти 0,5% и 0,4% од вкупните депозити на домаќинствата. Со оглед на незначителното учество на штедилниците во вкупниот банкарски систем, тие се предмет на анализа само во извештаите за финансиската стабилност на Република Северна Македонија.

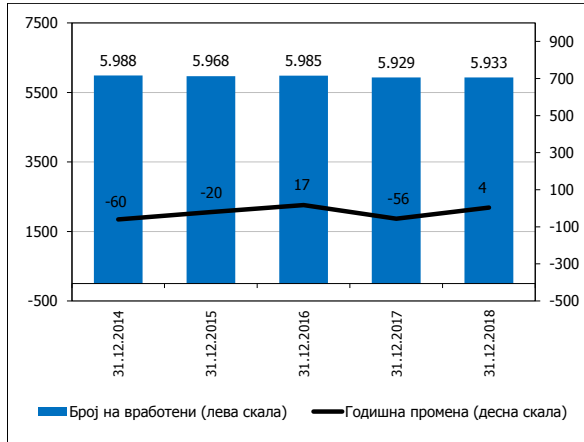
³ Во бројот на деловни единици е вклучено и седиштето на банките, но не се вклучени шалтерите на банките.

Полошкиот, Југозападниот и Североисточниот Регион, мало влошување.

1.3 Вработеност во банкарскиот систем

Графикон бр. 4

Број на вработени лица во банкарскиот систем

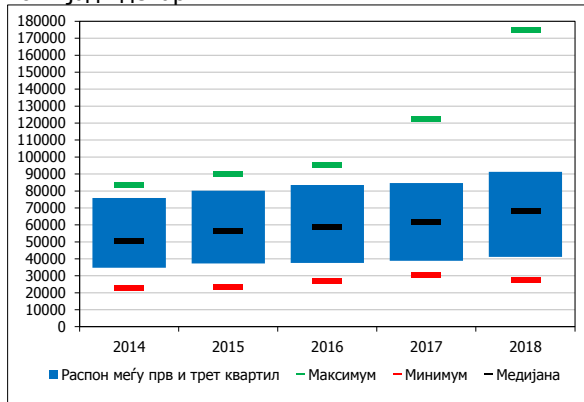

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Во 2018 година, бројот на лица вработени во банкарскиот систем незначително се промени (се зголеми за 4 лица) и изнесува 5.933. Квалификациската структура на вработените во банкарскиот сектор бележи понатамошно подобрување. Учеството на вработените со минимум високо образование и натаму се зголемува, достигнувајќи 81% од вкупниот број вработени во банкарскиот систем, што претставува годишен раст од 2,2 процентни поена.

Графикон бр. 5

Актива по вработен* во илјади денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*МБПР не е вклучена во анализата поради видот на активностите коишто ги врши.

Продуктивноста на банкарскиот систем и натаму се подобрува. Растот на активата во 2018 година позначително забрза, при незначителна промена на вкупниот број вработени. Но, анализирано по поединечна банка, разликите во продуктивноста на одделните банки се значителни и дополнително се продлабочија во 2018 година, најмногу како резултат на подобрувањето кај банките со повисока продуктивност. Зголемувањето на износот на активата по вработен е особено забележително кај банката со највисока продуктивност во секторот, а произлегува од солидниот годишен раст на активата на оваа банка (23,6%), при истовремено намалување на бројот на вработени (-13,4%).

1.4 Сопственичка структура и концентрација на банкарскиот систем

Табела бр. 1 Структура на бројот на банки и на поважните позиции од билансите, според претежната сопственост на банките (со состојба на 31.12.2018 година)
во милиони денари и во проценти

Тип на сопственост	Број на банки	Капитал и резерви		Актива		Кредити на нефинансиски сектор		Депозити од нефинансиски сектор		Вкупни приходи*		Финансиски резултат*	
		Износ	Во %	Износ	Во %	Износ	Во %	Износ	Во %	Износ	Во %	Износ	Во %
Банки во претежна сопственост на странски акционери	11	38.800	71,4%	360.324	71,6%	255.868	80,0%	261.593	71,8%	18.329	74,9%	6.390	76,5%
- подружници на странски банки	6	33.407	61,5%	291.255	57,8%	208.394	65,1%	214.089	58,8%	15.515	63,4%	6.267	75,0%
- Австрија	1	2.269	4,2%	21.422	4,3%	14.797	4,6%	13.350	3,7%	984	4,0%	155	1,9%
- Бугарија	1	1.201	2,2%	9.214	1,8%	6.382	2,0%	6.879	1,9%	370	1,5%	11	0,1%
- Грција	1	11.459	21,1%	91.817	18,2%	66.539	20,8%	73.810	20,3%	5.503	22,5%	2.746	32,9%
- Словенија	1	8.976	16,5%	82.021	16,3%	56.258	17,6%	65.446	18,0%	4.849	19,8%	2.120	25,4%
- Турција	1	5.787	10,7%	47.176	9,4%	34.026	10,6%	27.631	7,6%	2.046	8,4%	657	7,9%
- Франција	1	3.714	6,8%	39.605	7,9%	30.392	9,5%	26.973	7,4%	1.763	7,2%	577	6,9%
- останати банки во претежна странска сопственост	5	5.393	9,9%	69.068	13,7%	47.474	14,8%	47.504	13,0%	2.813	11,5%	124	1,5%
- Бугарија	2	2.012	3,7%	22.680	4,5%	15.472	4,8%	15.905	4,4%	1.079	4,4%	276	3,3%
- Германија	1	2.546	4,7%	28.307	5,6%	20.458	6,4%	17.381	4,8%	952	3,9%	182	2,2%
- Швајцарија	2	835	1,5%	18.081	3,6%	11.543	3,6%	14.218	3,9%	783	3,2%	-335	-4,0%
Банки во претежна сопственост на домашни акционери	4	15.532	28,6%	143.145	28,4%	64.149	20,0%	102.652	28,2%	6.129	25,1%	1.963	23,5%
- приватна сопственост	3	12.977	23,9%	133.093	26,4%	64.129	20,0%	102.652	28,2%	6.009	24,6%	1.916	22,9%
- државна сопственост	1	2.555	4,7%	10.053	2,0%	20	0,0%	0	0,0%	121	0,5%	47	0,6%
Вкупно:	15	54.332	100,0%	503.469	100,0%	320.017	100,0%	364.245	100,0%	24.458	100,0%	8.353	100,0%

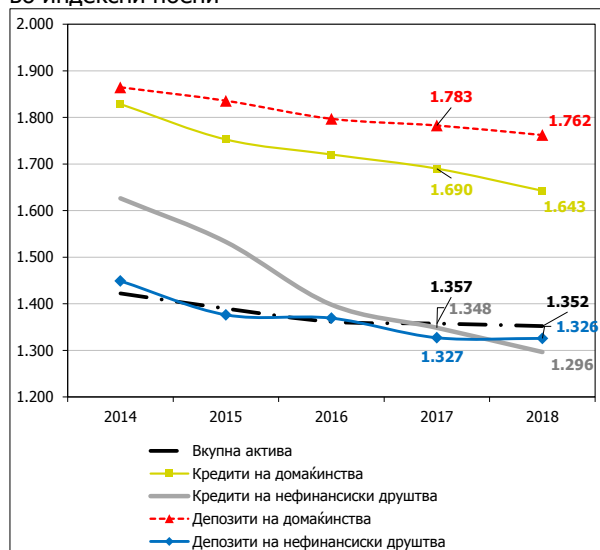
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*Вкупните приходи и финансискиот резултат се однесуваат на 2018 година.

Во 2018 година, бројот на банки коишто се во сопственост на странски акционери (единаесет), како и бројот на подружници на странски банки (шест) е непроменет во однос на крајот на 2017 година.

Во банкарскиот систем на Република Северна Македонија преовладуваат банките во претежна сопственост на странски акционери, и тоа во сите поважни билансни позиции. Нивната доминација е најизразена кај кредитната активност (80,0%) и кај финансискиот резултат (76,5%). Во 2018 година, учеството на странските акционери во вкупниот капитал и резерви забележа намалување од 3,9 процентни поени, што најмногу произлегува од промените во

Графикон бр. 7
Херфиндалов индекс*
во индексни поени

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*Херфиндал-индексот се пресметува според

$$HI = \sum_{j=1}^n (S_j)^2$$

формулата, каде што S е учеството на секоја банка во вкупниот износ на категоријата којашто се анализира (на пример: вкупна актива, вкупни депозити итн.), а n е вкупниот број банки во системот. Кога индексот се движи во интервал од 1.000 до 1.800 поени, нивото на концентрација се смета за прифатливо.

Табела бр. 2

Показатели за концентрацијата на поважните позиции од билансите кај трите и петте најголеми банки во проценти

Позиција	31.12.2017		31.12.2018	
	CR3	CR5	CR3	CR5
Вкупна актива	57.8	74.6	57.3	74.5
Кредити на домаќинства	61.5	78.8	60.3	77.7
Кредити на нефинансиски друштва	53.0	73.4	49.9	72.3
Депозити на домаќинства	70.1	80.0	69.6	80.0
Депозити на нефинансиски друштва	51.1	76.6	50.7	75.5
Финансиски резултат*	76.1	89.7	79.6	94.4
Вкупни приходи*	63.2	77.6	62.6	78.2

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*Вкупните приходи и финансискиот резултат се однесуваат на 2018 година.

сопственичката структура на една банка, каде што странски акционери (претежно инвестициски фондови) ги продадоа акциите на неколку домашни нефинансиски друштва. Оттука, учеството на финансиските институции во сопственичката структура на банкарскиот систем се намали за 4 процентни поени, колку што приближно изнесува зголемувањето на учеството на нефинансиските друштва. Според земјата на потекло на странските акционери, највисоко учество имаат акционерите од Грција и Словенија, чие учество во вкупниот капитал и резерви изнесува 19,5% и 14,8%.

Од аспект на големината, неколку банки се клучни за вкупниот банкарски сектор и домашната економија, а со растот на средните банки сè повеќе се намалува значењето на најголемите три банки во системот. Според Херфиндаловиот индекс, концентрацијата во банкарскиот систем и во 2018 година продолжи со трендот на намалување, којшто е најизразен во делот на кредитирањето. Сите вредности на овој индекс се во рамки на интервалот за неговите прифатливи вредности. Показателите ЦР5 и ЦР3⁴, исто така бележат годишно намалување кај речиси сите сегменти од банкарското работење, освен кај финансискиот резултат, каде што показателите за учествата на трите и петте најголеми банки во финансискиот резултат забележаа зголемување. Распонот помеѓу банката со најголемо (22,7%) и банката со најмало учество во активата (0,5%) на системот е речиси на истото високо ниво од минатата година, а седум банки имаат поединечно учество помало од 2,5%.

⁴ Показателот ЦР5, односно ЦР3 го покажува учеството на одредена анализирана категорија (на пример активата) на петте, односно трите банки со највисока вредност на таа категорија во вкупниот износ на таа анализирана категорија (на пример, во вкупната актива) во банкарскиот систем.

II. Ризици во банкарското работење

„Топлинска“ (англ. Heat) мапа за стабилноста на македонскиот банкарски систем

На пресечниот датум на овој извештај, повеќето показатели преку кои се следи стабилноста на банкарскиот сектор имаат најдобри вредности во последните пет и десет години. Исклучок се забележува кај профитабилноста, којашто се наоѓа во „розовата зона“, односно меѓу послабите остварени нивоа во последните пет години, што се должи на намалената каматна маргина на 31.12.2018 година.

Припадноста кон перцентилниот опфат се утврдува врз основа на квартална серија на податоци за показателите во последните 10 години (од 31.12.2008 до 31.12.2018 година)

Компонента	31.12.2017	31.03.2018	30.06.2018	30.09.2018	31.12.2018
Ризик од несолвентност					
Кредитен ризик					
Ликвидносен ризик					
Пазарни ризици и индиректен кредитен ризик					
Профитабилност					

Припадноста кон перцентилниот опфат се утврдува врз основа на квартална серија на податоци за показателите во последните 5 години (од 31.12.2013 до 31.12.2018 година)

Компонента	31.12.2017	31.03.2018	30.06.2018	30.09.2018	31.12.2018
Ризик од несолвентност					
Кредитен ризик					
Ликвидносен ризик					
Пазарни ризици и индиректен кредитен ризик					
Профитабилност					

Легенда (перцентилни рангови):

0-10 перцентили		Историски високо ниво на ризик - оствареното ниво на ризик е меѓу 10% најлошо остварени нивоа во последните 5/10 години
10-20 перцентили		Оствареното ниво на ризик е меѓу 10% и 20% најлошо остварени нивоа во последните 5/10 години
20-40 перцентили		Оствареното ниво на ризик е меѓу 20% и 40% најлошо остварени нивоа во последните 5/10 години
40-60 перцентили		Оствареното ниво на ризик е меѓу 40% и 60% најлошо (или најдобро) остварени нивоа во последните 5/10 години
60-80 перцентили		Оствареното ниво на ризик е меѓу 20% и 40% најдобро остварени нивоа во последните 5/10 години
80-90 перцентили		Оствареното ниво на ризик е меѓу 10% и 20% најдобро остварени нивоа во последните 5/10 години
90-100 перцентили		Историски ниско ниво на ризик - оствареното ниво на ризик е меѓу 10% најдобро остварени нивоа во последните 5/10 години

„Топлинската“ мапа за стабилноста на банкарскиот систем опфаќа пет компоненти: ризик од несолвентност, кредитен ризик, ликвидносен ризик, пазарни ризици и профитабилност. За секоја од компонентите се пресметува збир од нормализираните вредности на избрани показатели, и тоа со користење на методот на т.н. емпириска нормализација за квартална серија податоци од последните десет (31.12.2008 – 31.12.2018) и последните пет години

(31.12.2013 – 31.12.2018). Потоа, за пресметаните збирни вредности за секоја од компонентите се утврдува припадноста кон соодветниот процентилен опфат (предвидени се седум процентилни опфати), за секој датум, одделно. За секој процентилен опфат е предвидена посебна боја, а спектарот на бои се движи од зелена (што, историски анализирано, одговара на пониски нивоа на ризик) до црвена боја (што, историски анализирано, одговара на повисоки нивоа на ризик). За изработка на презентираниите „топлински“ мапи се земени предвид 23 показатели, распоредени по одделни компоненти на следниов начин:

Ризик од несолвентност	Кредитен ризик	Ликвидносен ризик	Пазарни ризици	Профитабилност
Капитал и резерви / актива	Стапки на ненаплата на кредитната изложеност кон нефинансискиот сектор	Ликвидна актива / вкупна актива	Отворена девизна позиција / сопствени средства	Поврат на просечната актива
Стапка на адекватност на капиталот	Реструктурирани и пролонгирани кредити на население и претпријатија / кредити на население и претпријатија	Ликвидна актива / краткорочни обврски	Јаз меѓу каматочувствителни позиции / сопствени средства	Нето каматен приход / просечна актива
Стапка на основен капитал	Нефункционални кредити / вкупни кредити (нефинансиски сектор)	Кредити / депозити	Нето пондерирана позиција / сопствени средства	Оперативни трошоци / вкупни редовни приходи
Нефункционални кредити нето од резервации за нефункционални кредити (нефинансиски сектор) / Сопствени средства	Покриеност на нефункционалните кредити со вкупна исправка на вредност и посебна резерва (нефинансиски сектор)	Ликвидна актива / депозити од домаќинства	Кредити со валутна компонента / вкупни кредити	Исправка на вредност и посебна резерва / нето-каматен приход
	Просечно ниво на ризичност на кредитната изложеност		Кредити со прилагодлива и променлива каматна стапка / вкупни кредити	
	Трошок за исправка на вредност и посебна резерва / кредити на нефинансиски сектор			

1. Кредитен ризик

Во 2018 година, нефункционалните кредити се намалија позначително, со што нивното учество во вкупните кредити на нефинансискиот сектор се сведе на 5,2%. Во портфолиото составено од нефинансиски друштва, нефункционалните кредити се намалија како резултат на продажба на нефункционални побарувања од едно нефинансиско друштво, спроведување задолжителни отписи од страна на банките, а во помал дел и поради наплата врз основа на преземање имот. Наспроти ова, нефункционалните кредити на домаќинствата забележаа годишен раст, како последица на зголемувањето на нефункционалните потрошувачки кредити, при истовремен пад на нефункционалните станбени кредити. Редовните кредити со послаб кредитен квалитет бележат дивергентни движења, односно редовните реструктурирани кредити се намалија, додека достасаните кредити каде што доцнењето во наплатата се движи меѓу 61 и 90 дена (а сè уште имаат редовен статус) забележаа раст, при што минимално го намалија нивното заедничко учество во вкупните кредити, до нивото од 1,3%. Отписот е најчеста и најобемна форма на намалување на нефункционалните кредити во билансите на банките. Високата покриеност на нефункционалните кредити со исправка на вредноста за нив (76,3%) се одржа и во 2018 година, што при задоволителен обем и квалитет на сопствените средства, го олеснува справувањето со нефункционалните кредити и го ограничува негативниот ефект врз солвентното работење на банките, од евентуална целосна ненаплатливост на овие кредити.

Кредитната поддршка на домаќинствата бележи релативно висок и стабилен раст со оглед на поголемите склоности на банките за кредитирање на овој сегмент од кредитното портфолио поради позитивните ефекти од поголемата дисперзираност на ризиците од аспект на висината на кредитите и бројот на клиентите. Сепак, кај кредитирањето на домаќинствата се издвојуваат и се комбинираат неколку карактеристики коишто може да претставуваат потенцијален извор на остварување на кредитниот ризик: долгите рочности и сè почестите продолжувања на рокот за отплата, сè уште високото учество на кредитите со валутна компонента, примената на варијабилни и прилагодливи каматни стапки во кредитните договори, олеснување на барањето за висината на соодносот меѓу месечната обврска за отплата на кредитот и доходот на физичките лица (кај некои од банките), поголемата концентрација на долгот кај домаќинствата со пониски примања итн. Банките релативно добро управуваат со овие потенцијални фактори на ризик кај ова портфолио.

Растот на кредитите на нефинансиските друштва забрза, но и натаму прилично заостанува зад оној на домаќинствата. Квалитетот на овој дел од кредитното портфолио, во голем дел е условен од оперативната успешност и резултатите од деловните активности на трите најзначајни економски дејности. И покрај извесните подобрувања во остварувањата на претпријатијата, ризиците од кредитирањето на нефинансиските друштва треба внимателно да се следат заради релативно високото учество на кредитите со еднократна

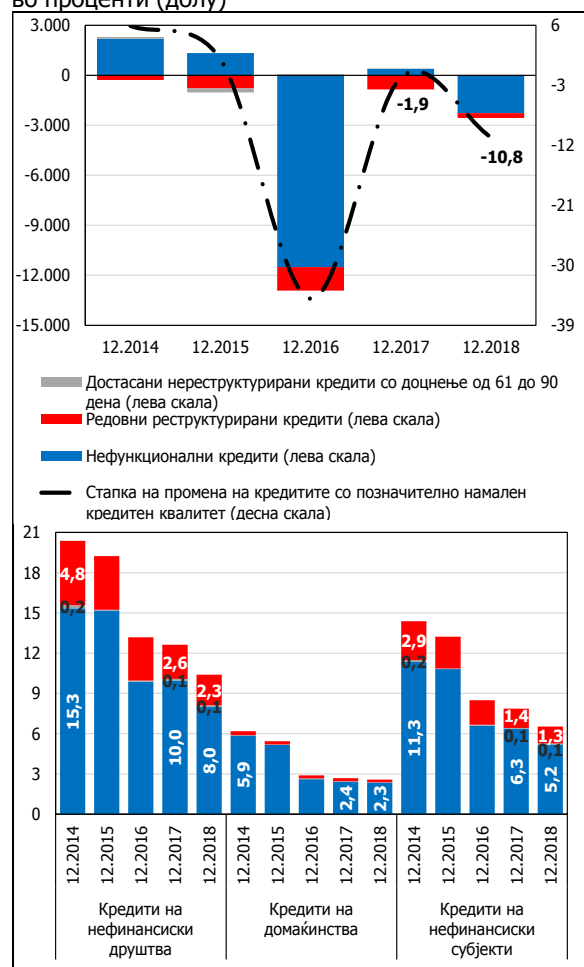
Графикон бр. 8

Нефункционални кредити и редовни кредити на нефинансиски субјекти со намален кредитен квалитет*, годишна промена (горе) и учество во вкупните кредити на нефинансиски субјекти (долу)

во милиони денари (горе)

во проценти

во проценти (долу)

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*За потребите на оваа анализа, како редовни кредити со намален кредитен квалитет се сметаат редовните реструктурирани кредити и редовните нереструктурирани кредити каде што доцнењето во плаќањето се движи меѓу 61 и 90 дена.

отплата на главницата, кредитите со одобрен грејс-период и кредитите со пролонгирана рочност, како и сеуште слабите показатели за ликвидноста и ефикасноста на домашниот корпоративен сектор.

1.1 Остварување на кредитниот ризик во билансите на банките

Во 2018 година, вкупните нефункционални кредити на нефинансискиот сектор се намалија за 12,0% (за 2.269 милиони денари), што претставува позначителен пад во споредба со малото нагорно придвижување забележано во претходната година. Анализирани по одделни кредитни потпортфолија, нефункционалните кредити бележат дивергентни движења. Нефункционалното кредитно портфолио составено од домаќинствата порасна за 7,4% или за 247 милиони денари, што претставува најголем раст по периодот на глобалната финансиска криза. Имено, овој раст во целост им се препишува на нефункционалните потрошувачки кредити (коишто се зголемија за 329 милиони денари, или за 17,8%⁵), што може да е показател за одредено остварување на ризиците од побрзиот раст и олеснетите услови за потрошувачкото кредитирање во изминатиот период⁶. Наспроти ова, нефункционалните станбени кредити се намалија во 2018 година, за 66 милиони денари (или за 13,5%⁷).

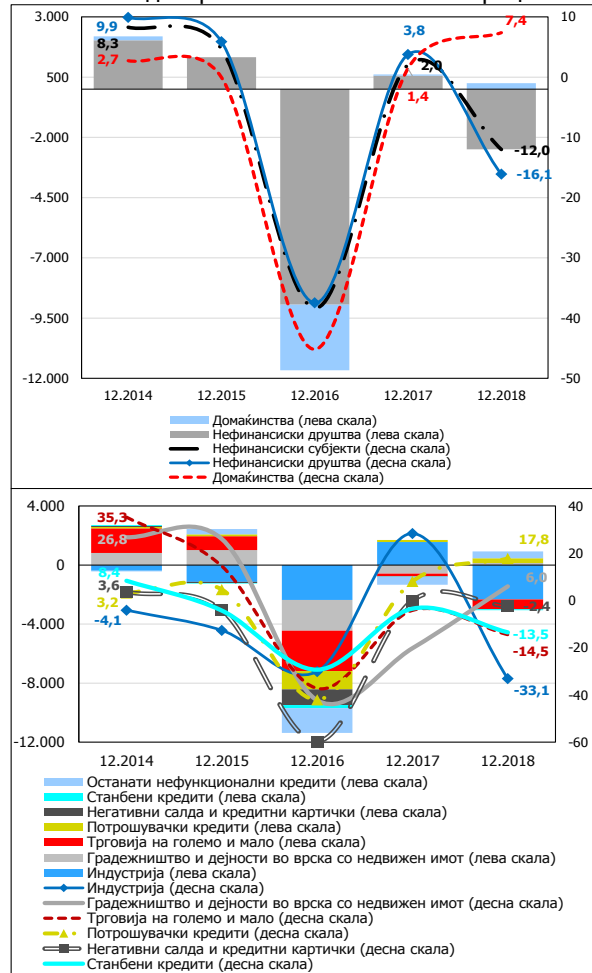
⁵ Растот на нефункционалните потрошувачки кредити во 2017 година изнесуваше 139 милиони денари, или 8,1%.

⁶ Извор: Анкета за кредитната активност на банките. Промените во одделните кредитни услови за потрошувачкото кредитирање се образложени детално на почетокот на делот 1.2 Потенцијални извори на идно остварување на кредитниот ризик.

⁷ Во 2017 година нефункционалните станбени кредити се намалија за само 18 милиони денари, или за 0,02%.

Графикон бр. 9

Годишна промена на нефункционалните кредити на нефинансиските субјекти, по одделни сектори (горе) и одделни дејности и кредитни производи (долу) во милиони денари во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

По растот во 2017 година, нефункционалните кредити на нефинансиските друштва се намалија познателно во текот на 2018 година (за 2.494 милиони денари, или за 16,1%), во најголем дел како резултат на продажбата на нефункционалните побарувања од едно нефинансиско друштво од страна на три банки. Остатокот од намалувањето на „лошите“ кредити е ефект од задолжителните отписи, а во помал дел произлегува и од затворањето на некои ненаплатени побарувања со преземање на залогот. Анализирани по одделни дејности, спроведените регулаторни отписи и извршената продажба на нефункционалните побарувања од едно нефинансиско друштво условија најголем дел од надолното поместување на нефункционалните кредити кај дејностите „трговија на големо и мало“ (коишто се намалија за 639 милиони денари, или 14,5%), „преработувачката индустрија“⁸ (чии нефункционални кредити се намалија за 3.071 милион денари, или речиси 50%)⁹ и „информациите и комуникациите“ (за 133 милиони денари, или 37,9%). Наспроти ова, во 2018 година, нефункционалните кредити бележат раст во „градежништвото“ (за 411 милиони денари, или за 22,1%), „снабдувањето со електрична енергија, гас, пареа и климатизација“ (за 545 милиони денари, или за 61,1%) и кај „транспортот и складирањето“ (за 222 милиона денари, или за 56,8%)¹⁰ којшто произлегува од преминот во нефункционален статус кај неколку клиенти од одделните дејности.

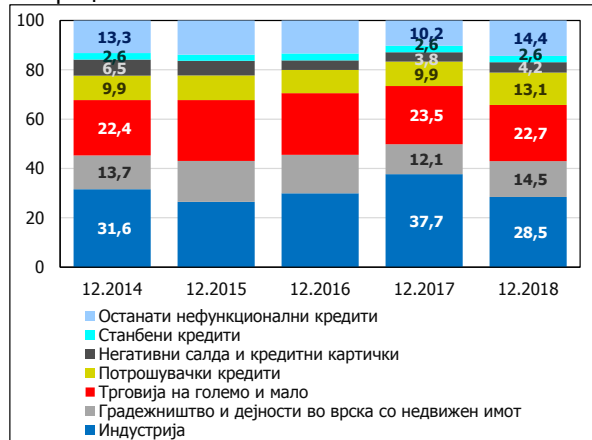
⁸ Годишното намалување на нефункционалните кредити на гранката „производство на метали, машини и опрема“ покрај од извршената продажба на нефункционалните побарувања од едно нефинансиско друштво е предизвикано и од направен отпис на кредит на претпријатие во стечај. Овие два настани условуваат околу 85% од намалувањето на нефункционалните кредити во „преработувачката индустрија“.

⁹ Во 2017 година, нефункционалните кредити на клиентите од трговската дејност се намалија за само 192 милиона денари, или за 4,2%, додека нефункционалните кредити на клиентите од преработувачката индустрија се зголемија за 1.612 милиони денари, или за 35,4%.

¹⁰ Кај овие дејности нефункционалните кредити забележаа надолно поместување на крајот на 2017 година, и тоа во износ од 537 милиони денари, или 22,4% кај „градежништвото“, 263 милиони денари, или 40,2% кај „транспортот и складирањето“ и 47 милиони денари, или 5,0% кај „снабдувањето со електрична енергија, гас, пареа и климатизација“.

Графикон бр. 10

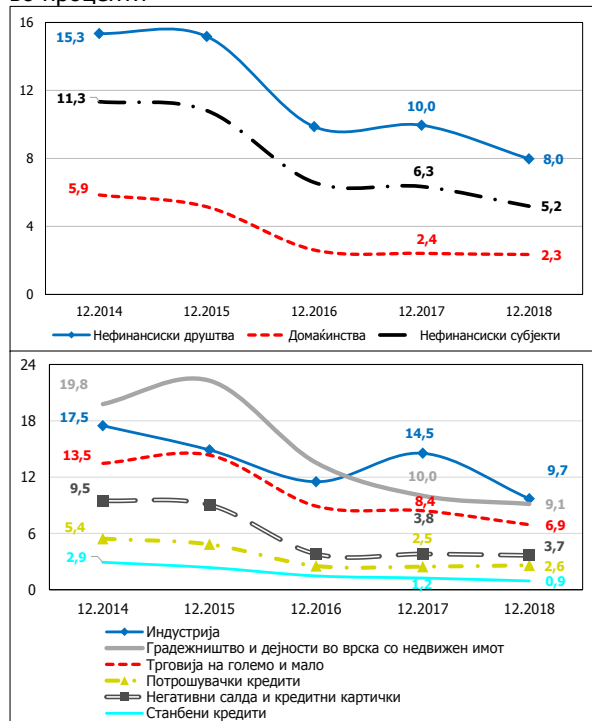
Структура на нефункционалните кредити на банкарскиот систем, по одделни дејности (нефинансиски друштва) и кредитни производи (домаќинства) во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 11

Стапка на нефункционалните кредити на нефинансиските субјекти, по одделни сектори (горе) и по одделни дејности и кредитни производи (долу) во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Редовните кредити со намален кредитен квалитет¹¹ бележат намалување во текот на 2018 година.

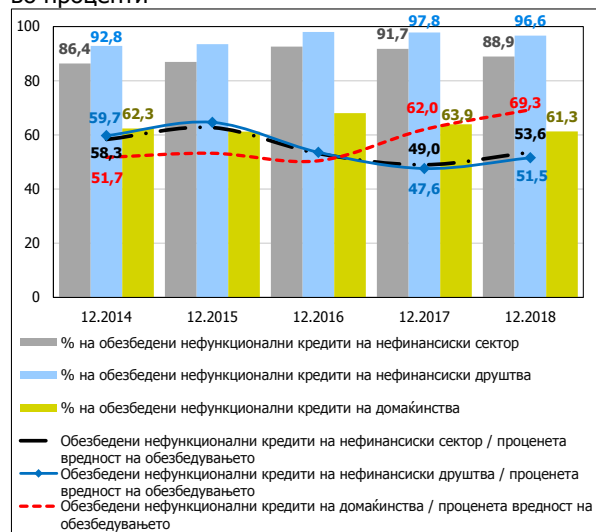
Имено, редовните реструктурирани кредити (коишто најверојатно би добиле нефункционален статус доколку банките не им ги промениле кредитните услови на клиентите коишто се соочуваат со финансиски тешкотии) бележат намалување (за 294 милиони денари, или за 6,8%), додека редовните кредити каде што доцнењето во наплатата се движи од 61 до 90 дена се зголемија за 30 милиони денари, или за 12,0%. Анализирани по одделни сектори, движењата во овој сегмент од кредитното портфолио на банките беа претежно концентрирани кај нефинансиските друштва. Имено, растот на побарувањата на банките кај кои периодот на доцнењето во отплатата на главницата е помеѓу 61 и 90 дена, како друг можен „извор“ на нови нефункционални кредити е забележан само кај нефинансиските друштва¹². Истовремено, намалувањето на реструктурираните редовни кредити речиси во целост е сконцентрирано кај нефинансиските друштва и е последица на преминувањето во нефункционален статус на неколку поголеми клиенти¹³ претежно од „трговијата на големо и мало“. Ова упатува дека со некои од претходните реструктурирања не се овозможило редовно намиравање на долгот од страна на

¹¹ За потребите на оваа анализа, како редовни кредити со намален кредитен квалитет се сметаат редовните реструктурирани кредити и достасаните редовни реструктурирани кредити каде што доцнењето во наплатата се движи меѓу 61 и 90 дена.

¹² Со оглед на фактот дека само 1,3% од достасаните кредити помеѓу 61 и 90 дена на нефинансиските друштва добиле нефункционален статус во јануари 2019 година, наплатата на достасаниот дел од 61 и 90 дена се смета за солидна. Кај домаќинствата овој процент е повисок и изнесува 4,1%, додека за вкупниот нефинансиски сектор тој изнесува 1,6%.

¹³ Премин во нефункционален статус бележат и некои други реструктурирани побарувања на клиенти од „градежништвото“ и „прехранбената индустрија“.

Графикон бр. 12
Нефункционални кредити за коишто е воспоставено обезбедување и показател ЛТВ, по одделни сектори во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Забелешка: Банките не пријавуваат износ на обезбедувањето, во случаи кога обезбедувањето е во форма на жирант и/или меница или кокредитобарател, што придонесува за повисоката вредност на показателот ЛТВ за домаќинствата. Ова е особено релевантно за кредитите наменети за потрошувачка (вклучително и кредитните картички и дозволените пречекорувања), каде што жирант и/или меница е релативно чест вид на обезбедување.

клиентите, а со извесно одложување, побарувањето станало нефункционално.

Квалитетот на кредитното портфолио на банките се подобри во 2018 година. Учеството на нефункционалните во вкупните кредити на нефинансискиот сектор се намали за 1,2 процентни поена и на крајот на 2018 година изнесува 5,2%¹⁴. Доколку износот на нефункционалните кредити се зголеми за износот на редовните кредити со намален кредитен квалитет, тогаш нивното заедничко учество во вкупните кредити на нефинансиските субјекти изнесува 6,5% (7,9%, на крајот на 2017 година). Подобрувањето на учеството на нефункционалните во вкупните кредити беше особено изразено во портфолиото на нефинансиските друштва, каде што 8,0% од вкупните кредити се нефункционални (10,0% на 31.12.2017 година). Анализирани по одделни дејности, особено впечатливо е подобрувањето за речиси 5 процентни поени, на учеството на нефункционалните во вкупните кредити на клиентите од „индустријата“¹⁵ (9,7% на 31.12.2018 година и 14,5% на 31.12.2017 година)¹⁶. Надолен тренд, но послаб, е присутен и кај останатите дејности при што кај ниту една дејност ова учество повеќе не е двоцифрено. Намалувањето на стапката на нефункционалните кредити на нефинансиските друштва произлегува и од нивното забрзано кредитирање¹⁷, што се поврзува со зголемената побарувачка за кредити од страна на корпоративниот сектор, пред сè во доменот на долгорочното кредитирање поради зголемените потреби од инвестиции во залихи и обртен капитал,

¹⁴ Историски најнисокото ниво на овој показател од 5% е забележано на крајот на третиот квартал од 2018 година.

¹⁵ Индустријата ја опфаќа преработувачката индустрија, вадењето руди и камен и снабдувањето со електрична енергија, гас, пареа и климатизација.

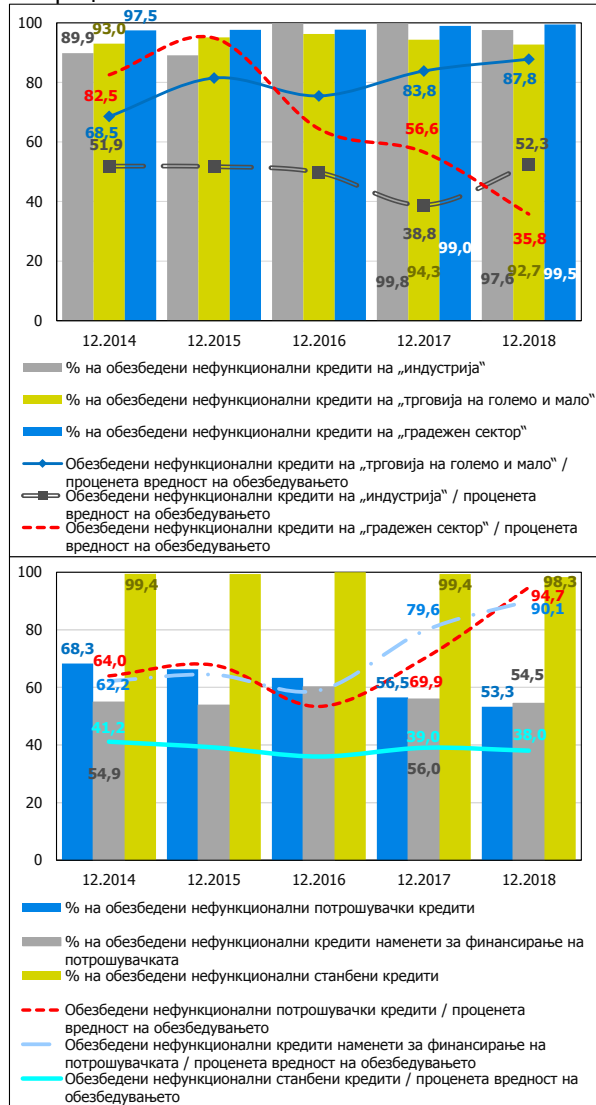
¹⁶ Учеството на нефункционалните во вкупните кредити кај „индустријата“ за првпат се сведе на едноцифрено ниво на крајот на август 2018 година.

¹⁷ Извор: Анкета за кредитната активност на банките спроведена на редовна квартална основа од страна на Народната банка.

Графикон бр. 13

Нефункционални кредити за коишто е воспоставено обезбедување и показател ЛТВ, по одделни дејности на нефинансиските друштва (горе) и кредитни производи на домаќинствата (долу)

во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*Банките не внесуваат износ на обезбедувањето, во случај кога обезбедувањето е во форма на жирант и/или меница или кокредитобарател.

потребата од реструктурирање на долгот и заемите од други банки. Во кредитното портфолио на домаќинствата, учеството на нефункционалните во вкупните кредити се намали за само 0,1 процентен поен, но ова претставува и најниско ниво на показателот во рамките на ова потпортфолио. Овој сооднос се зголеми за минимален 0,1 процентен поен кај потрошувачките кредити (и достигна ниво од 2,6%), додека во сегментот на станбени кредити, учеството на нефункционалните во вкупните кредити се подобри за 0,3 процентни поени и се сведе на исклучително ниско ниво од 0,9%.

Кредитите одобрени на нефинансиските друштва зафаќаат најголем дел (78,2%) од нефункционалното кредитно портфолио на банките. Во овој сегмент од кредитното портфолио највисоки се учествата на нефункционалните кредити на нефинансиските друштва од „индустријата“ и „трговијата на големо и мало“ на коишто отпаѓаат малку повеќе од половината од вкупниот износ на нефункционалните кредити.

Сепак, нивното заедничко учество се намали за речиси 10 процентни поени во однос на претходната година како последица на спроведените отписи од банките и продажба на некои нефункционални побарувања. Истите активности на банките го условија и намалувањето на учеството на нефункционалните кредити на нефинансиските друштва во вкупните нефункционални кредити за речиси 4 процентни поени¹⁸. Наспроти ова, зголемено учество во вкупните нефункционални кредити бележат дејностите „градежништво и дејности во врска со недвижен имот“ (од 12,1% на 14,5%), „транспорт и складирање“ (од 2,1% на 3,7%) и „земјоделство, шумарство и рибарство“ (од 1,1% на 3,4%). Од портфолиото на домаќинствата,

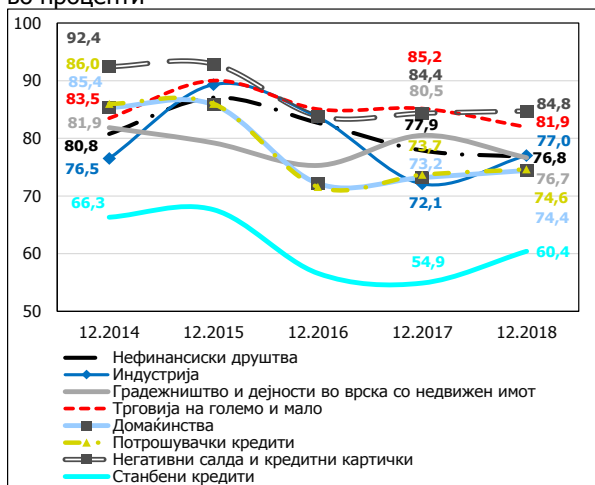
¹⁸ На крајот на 2017 година, кредитите на нефинансиските друштва учествуваа со 82,0% во вкупните нефункционални кредити.

Графикон бр. 14
Покриеност на нефункционалните кредити со исправка на вредност во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 15
Покриеност на нефункционалните кредити со исправка на вредност по одделни дејности и кредитни производи во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

нефункционалните потрошувачки кредити имаат највисоко учество во вкупното нефункционално кредитно портфолио на банките (13,1%)¹⁹.

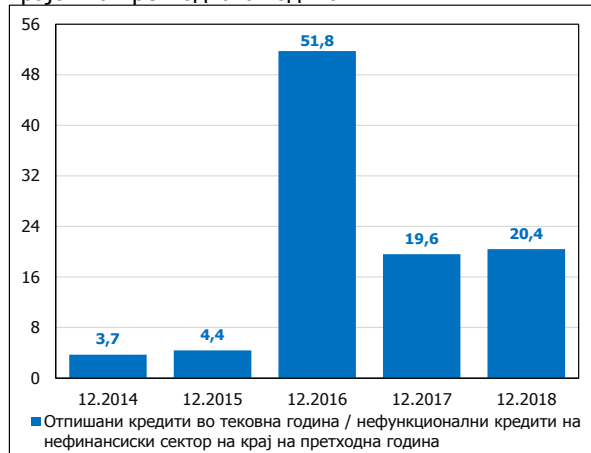
Негативните ефекти од евентуалната целосна ненаплатливост на нефункционалните кредити, односно обемот на неочекувани загуби по оваа основа имаат ограничено влијание врз солвентната позиција на банкарскиот систем. Имено, нефункционалните кредити се веќе солидно резервирани во билансите на банките (со 76,3%), а преостанатиот дел, под претпоставка за негова целосна ненаплата, би „оштетил“ само 6,5% од вкупните сопствени средства на банкарскиот систем. Покриеноста на нефункционалните кредити е малку повисока во кредитното портфолио на нефинансиските друштва (76,8%), при што е особено висока кај трговијата на големо и мало (81,9%), додека станбените кредити се карактеризираат со најниска резервираност (60,4%), што соодветствува со пониската ризичност на овој кредитен производ. Покрај тоа, за околу 88% од нефункционалните кредити е воспоставено некое обезбедување, чијашто проценета вредност е речиси двојно повисока од износот на нефункционалните кредити за коишто е воспоставено обезбедувањето. Високата покриеност на нефункционалните кредити со обезбедување главно е карактеристика за портфолиото на нефинансиските друштва, додека кај домаќинствата, за околу 60% од нефункционалното кредитно портфолио е воспоставено одредено обезбедување. Послабата обезбеденост на овој сегмент од кредитното портфолио произлегува од нефункционалните потрошувачки кредити, каде што учеството на обезбедените²⁰ кредити е малку над 50% од вкупните нефункционални потрошувачки кредити. Сепак, покриеноста на овие кредити со исправка на вредноста е на

¹⁹ Во однос на крајот на 2017 година, потрошувачките кредити бележат зголемување на учеството во нефункционалното кредитно портфолио на банките од 3,3 процентни поени.

²⁰ Обезбедени кредити се кредитите кај кои што постои некое обезбедување (вклучително и жирант, меница и сл.).

Графикон бр. 16

Отпишани нефункционални кредити во проценти од нефункционалните кредити на крајот на претходната година

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

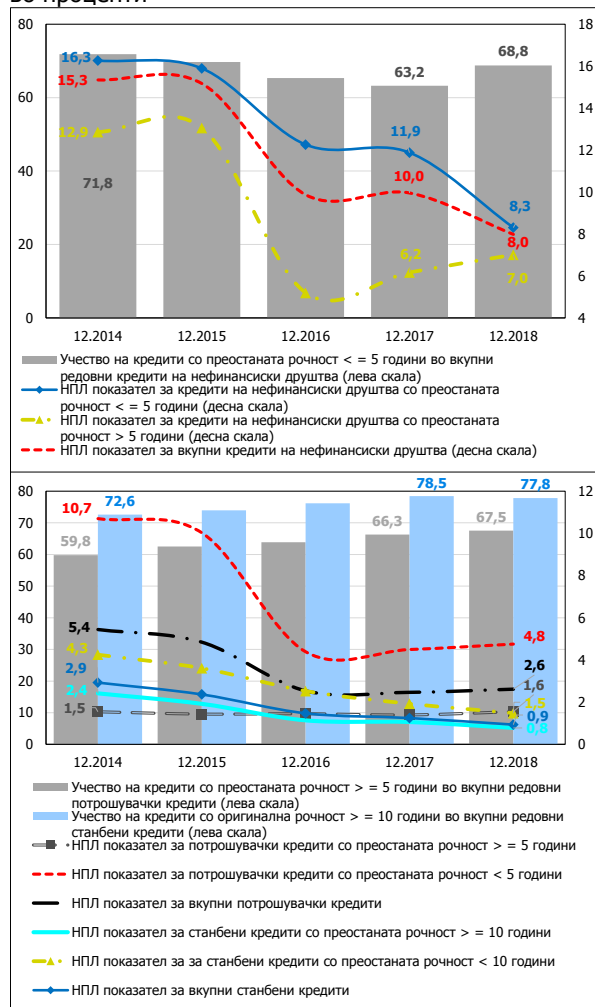
солидно ниво од 74,6%, што е речиси идентично како и за вкупното кредитно портфолио на домаќинствата.

Отписот на нефункционалните кредити претставува најчеста и најзначителна форма на намалување на овие кредити од билансите на банките во изминатите три години. На почетокот на 2018 година, четири банки спроведоа продажби на нефункционални кредити. Сепак, овие активности вообичаено се од нередовен карактер, што се поврзува со слабиот развој и функционирањето на пазарот на нефункционални побарувања. Преземениот имот врз основа на ненаплатени побарувања бележи пад во билансите на банките (намалување за речиси 35% на крајот на 2018 година), што во еден дел е резултат на спроведените продажби на овој имот, но во голема мера е последица и на отсуството на нови преземања средства (во услови на задолжително оштетување од 20% годишно). Речиси 40% од нефункционалните кредити на нефинансискиот сектор се кредити каде што банките се обиделе да им излезат во пресрет на тековните финансиски тешкотии на клиентите преку менување на договорните услови и карактеристики на одобрените кредити. Во изминатиот тригодишен период, реструктурираните нефункционални кредити бележат позначителен пад (од 20,4% или 1.325 милиони денари само во последната година), што најмногу е последица на спроведените отписи на овие побарувања. Оттука, задолжителните отписи на нефункционалните кредити, коишто се целосно резервирани најмалку во последните две години, претставуваат најчеста и најобемна форма на намалување на овие кредити во последните три години. Во текот на 2018 година, банките отпишаа 3.825 милиони денари, односно 20,4% од вкупните нефункционални кредити на крајот на 2017 година²¹. Со оглед на фактот дека 35,0% од нефункционалните кредити на 31.12.2018

²¹ Од вкупните отпишани кредити на нефинансискиот сектор, 89,6% отпаѓаат на задолжителни отписи на нефункционални кредити коишто се целосно резервирани, најмалку во последните 2 години.

Графикон бр. 17

Учество на кредитите со избрани преостанати рочности во вкупните редовни кредити и НПЛ показател за нефинансиски друштва (горе) и станбени и потрошувачки кредити (долу) во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

година се целосно покриени со исправка на вредноста, задолжителниот отпис на нефункционалните кредити ќе продолжи и во наредниот период. Имено, кредитите коишто се целосно резервирани и во следните најмногу две години (односно една година, по 1.7.2019 година, согласно со новата регулатива за управување со кредитниот ризик) ќе бидат отпишани, доколку во меѓувреме не се наплатат.

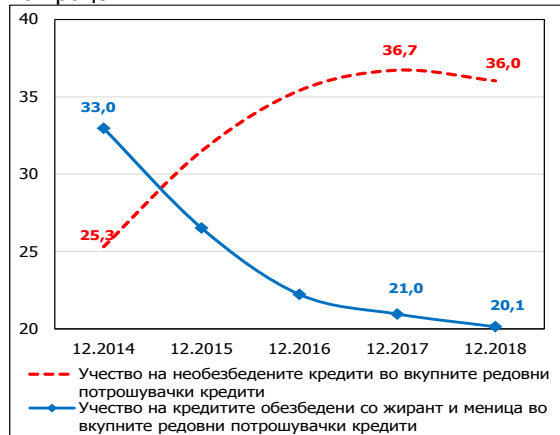
1.2 Потенцијални извори на идно остварување на кредитниот ризик

Кредитирањето на домаќинствата бележи релативно висок и стабилен раст (во просек од околу 10% годишно) во изминатите 6-7 години, што е поттикнато од повеќе фактори, како на страната на понудата, така и на страната на побарувачката за овие кредити. Поголемиот дел од кредитната поддршка на домаќинствата е наменета за финансирање на потрошувачката на физичките лица²², на која отпаѓаат околу 70% од вкупните кредити на овој сектор. Сепак, од средината на 2015 година, станбените кредити се најбрзорастечкиот сегмент од кредитното портфолио на домаќинствата, со годишни стапки на раст коишто тековно изнесуваат околу 15% и за неколку процентни поени го надминуваат годишниот раст на потрошувачките кредити, како кредитен производ со највисоко учество во кредитите на овој сектор (54,4% на 31.12.2018 година). Воедно, зголеменото станбено кредитирање придонесе за зголемување на нивното учество во вкупните кредити на домаќинствата до нивото од речиси 30% на 31.12.2018 година (за споредба, ова учество изнесуваше 25% на почетокот од 2015 година). Поголемите склоности на банките за кредитирањето на домаќинствата се должат на позитивните ефекти од поголемата дисперзираност на ризиците од аспект на висината на кредитите и бројот на клиентите, како и на натамошното

²² Покрај потрошувачките кредити, се опфатени и кредитите врз основа на кредитни картички и пречекорувањата на трансакциските сметки, автомобилските и другите кредити.

Графикон бр. 18

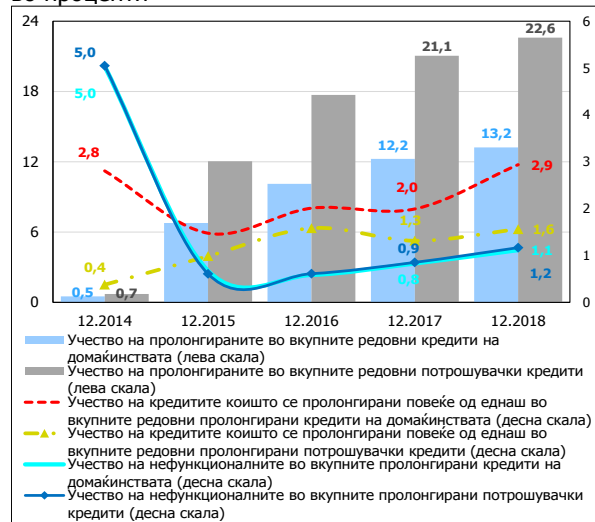
Необезбедени и потрошувачки кредити обезбедени само со жирант и меница во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 19

Пролонгирани кредити на домаќинствата во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

подобрување на очекувањата и оцените на банките за профилот на ризик на кредитната побарувачка, во услови на сè уште ниска задолженост на овој сектор и поволни остварувања на пазарот на труд. Значаен фактор за засиленото кредитирање на овој сегмент од кредитниот пазар е и солидната дисциплина на домаќинствата во намирувањето на достасаните обврски.

Сепак, не треба да се занемарат и некои релативно неповолни карактеристики, коишто може да претставуваат потенцијален извор на остварување на кредитниот ризик. Така, голем дел од растот отпаѓа на кредитите на домаќинствата одобрени на подолги рокови²³ во кои е понеизвесна кредитоспособноста на клиентите, особено ако се има предвид и натаму високото (но опаѓачко) учество на кредитите со валутна компонента²⁴ и кредитите со варијабилна и прилагодлива каматна стапка²⁵. Гледано по одделни кредитни производи, околу две третини од редовните потрошувачки кредити се со преостанат рок на достасување подолг или еднаков на 5 години, а речиси 80% од станбените кредити се со преостанат рок на достасување подолг од 10 години. Сепак, квалитетот на потрошувачките кредити со преостаната рочност над 5 години е релативно солиден²⁶, додека потрошувачките кредити со преостаната рочност до 5 години се карактеризираат со двојно повисока, но сепак умерена стапка на нефункционалните кредити (4,8%) во однос на вкупните потрошувачки кредити (2,6%). Иако во структурата на кредитите наменети за потрошувачка преовладуваат кредитите

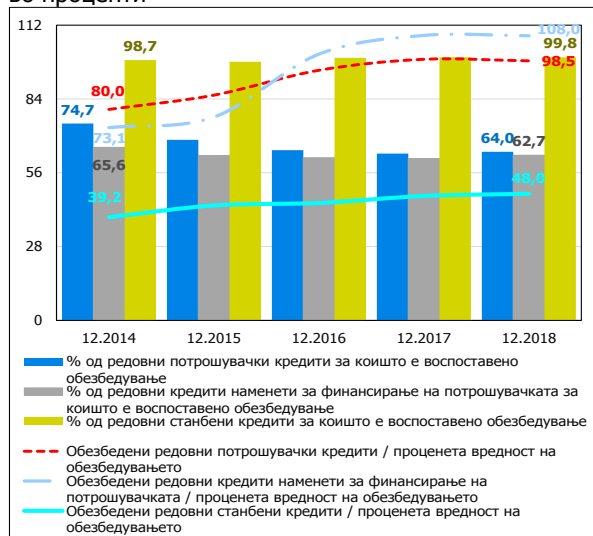
²³ На крајот на 2018 година, долгорочните кредити на домаќинствата учествуваат со 91,1% во вкупните кредити на домаќинствата, додека на крајот на 2014 година нивното учество изнесуваше 86,1%.

²⁴ На крајот на 2018 година, редовните кредити со валутна компонента одобрени на домаќинствата учествуваат со 45,3% во вкупните редовни кредити на овој сектор (46,3% на крајот на 2017 година). За споредба, ова учество кај редовните кредити на нефинансиските друштва е пониско и изнесува 37,8% (38,5% на крајот на 2017 година). Во споредба со крајот на 2014 година, учеството на редовните кредити со валутна компонента во вкупните редовни кредити на нефинансиските друштва е намалено за 11,2 процентни поена, додека во редовното кредитно портфолио на домаќинствата, ова учество е намалено за 2,5 процентни поени.

²⁵ На 31.12.2018 година, редовните кредити со варијабилна и еднострано прилагодлива каматна стапка учествуваат со 22,6% и 28,0%, соодветно, во вкупните редовни кредити на домаќинствата (22,1% и 35,9%, соодветно, на 31.12.2017 година).

²⁶ Со стапка на нефункционални кредити од 1,6% на 31.12.2018 година.

Графикон бр. 20
Редовни кредити на домаќинствата, по
одделни кредитни производи за коишто
е воспоставено обезбедување и
показател ЛТВ
во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*Банките не внесуваат износ на обезбедувањето, во случаи кога обезбедувањето е во форма на жирант и/или меница или кокредитобарател, што придонесува за повисоката вредност на показателот ЛТВ за потрошувачките кредити, кредитите за финансирање на потрошувачката и станбените кредити.

коишто се послабо обезбедени²⁷, не треба да се занемари фактот дека и жирантот и меницата претставуваат солиден извор на наплата при евентуално неисполнување на обврските од страна на клиентот, како и постоењето на извршната клаузула во кредитните договори²⁸.

Во изминативе две години, кај некои банки се забележува извесно олеснување на барањата на банките за соодносот меѓу месечната обврска за отплата на кредитот и доходот на физичките лица. Притоа, малку повеќе од една третина од вкупната кредитна изложеност кон домаќинствата е сконцентрирана кај домаќинства со нето-плата еднаква или помала од просечната нето-плата за 2018 година. Овој процент е уште повисок кај потрошувачките кредити и изнесува 45,5%. Сепак, потенцијалниот ризик од можна висока задолженост на овој сегмент го намалува податокот дека домаќинствата со нето-плата еднаква или помала од просечната нето-плата за 2018 година имаат најниска просечна задолженост по домаќинство. Од друга страна, вистинската кредитоспособност на домаќинствата може да биде затскриена и преку засилениот тренд на продолжување на рочноста²⁹ на кредитите на домаќинствата, што е особено изразено кај потрошувачките кредити³⁰. Сепак, учеството на нефункционалните пролонгирани во вкупните пролонгирани кредити на домаќинствата се одржува на ниско ниво од 1,1%³¹.

²⁷ Послабо обезбедени кредити се кредитите каде што не постои или е неизвесно постоењето на секундарен извор на отплата на кредитите во случај на нивна ненаплата (на пример, во случаи кога кредитот е обезбеден со жирант и меница).

²⁸ Согласно со Законот за извршување и Законот за нотаријат. Народната банка не располага со податок за износот на кредитите во чии договори е содржана ваква клаузула.

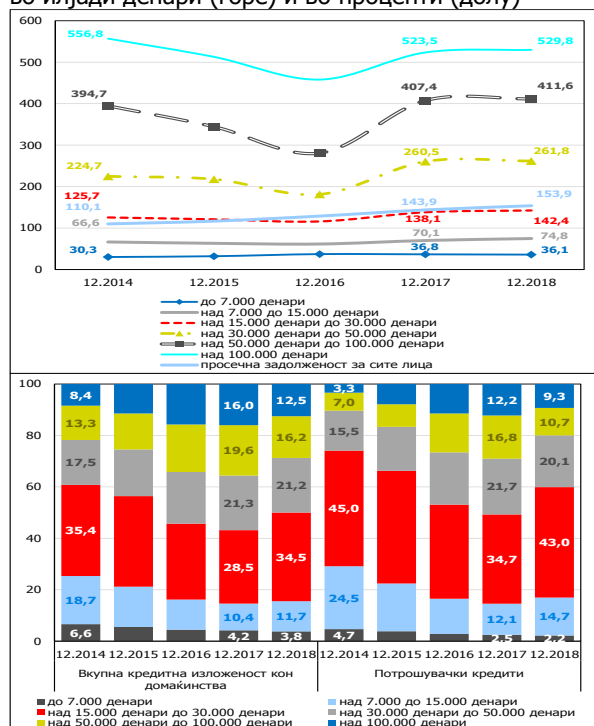
²⁹ На крајот на 2018 година, 13,2% од редовните кредити на домаќинствата се со продолжен рок на достасување (за споредба, на крајот на 2014 година, ова учество изнесуваше 0,5%, а во 2017 година изнесуваше 12,2%).

³⁰ На крајот на 2018 година, редовните пролонгирани потрошувачки кредити забележаа годишен раст од 19,0%, додека учеството на овие кредити во вкупните редовни потрошувачки кредити изнесува 22,6% (односно 0,7% на крајот на 2014 година). Ова претставува повисоко учество за речиси 10 п.п. во однос на редовното кредитно портфолио на домаќинствата.

³¹ Кај пролонгираните потрошувачки кредити ова учество е на слично ниво и изнесува 1,2%.

Графикон бр. 21

Просечна задолженост по домаќинство (горе) и структура на кредитната изложеност кон домаќинствата и потрошувачките кредити (долу), според висината на месечните примања во илјади денари (горе) и во проценти (долу)

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 22

Редовни кредити на нефинансиските друштва, по одделни дејности за коишто е воспоставено обезбедување и показател ЛТВ во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Растот на кредитите на нефинансиските друштва забрза и е

двократно повисок во однос на претходната година, но тој и натаму прилично заостанува зад растот на кредитите на домаќинствата. Кредитите на нефинансиските друштва и натаму зафаќаат речиси половина од вкупните редовни кредити на нефинансискиот сектор. Околу 80% од вкупните кредити на нефинансиските друштва отпаѓаат на три дејности („индустрија“, „трговија на големо и мало“ и „градежништво и дејности во врска со недвижен имот“)³², чии оперативни и деловни остварувања, последователно, се особено

битни за степенот на квалитет на кредитното портфолио на банките. Воедно, токму кај кредитното портфолио составено од клиентите на банките од овие дејности³³ се забележуваат највисоки нивоа на показателот за учеството на нефункционалните во вкупните кредити, и покрај подобрувањето во 2018 година.

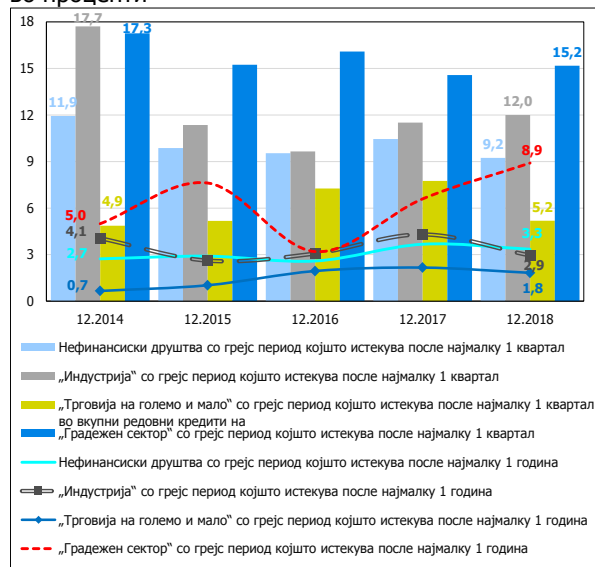
Банките вообичаено ја „осигуруваат“ кредитната поддршка за овој сектор со воспоставување определено обезбедување

³² И во 2018 година, најголемиот дел од кредитната поддршка беше насочена кон овие дејности, коишто учествуваат со 68,6% во вкупниот раст на кредитите на нефинансиските друштва.

³³ Највисоко е учеството на нефункционалните во вкупните кредити кај одделни гранки од „преработувачката индустрија“ (на пример, кај останатата преработувачка дејност, овој показател изнесува 15,1% на 31.12.2018 година), „снабдувањето со електрична енергија, гас, пара и климатизација“ (17,4%), „рударството и вадењето камен“ (15,1%) и „градежништвото“ (11,2%).

Графикон бр. 23

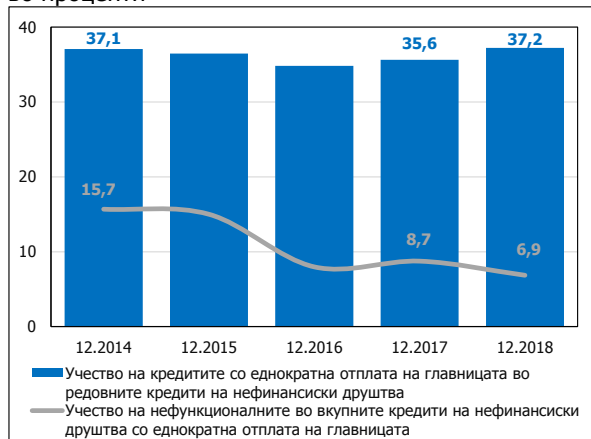
Кредити со неистечен грејс-период на нефинансиски друштва, по одделни дејности во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 24

Кредити на нефинансиски друштва со еднократна отплата на главница во проценти

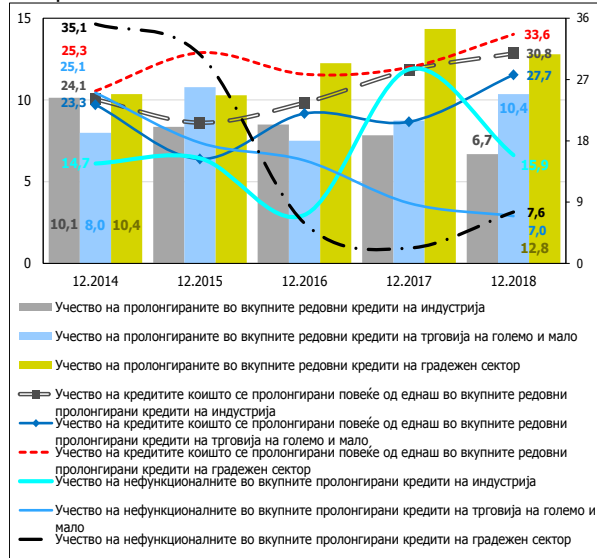
Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

(99,4% од редовните кредити на нефинансиски друштва се обезбедени), чијашто процена на вредноста обично е посложена и непрецизна (особено во споредба со процена на вредноста на становите), со оглед на специфичноста на обезбедувањето коешто го нудат домашните компании (опрема, машини, фабрики, магацини итн.), односно отсуството на функционален пазар за овој тип средства и имот. Во Стратегијата³⁴ за подобро управување со нефункционалните кредити, еден од приоритетите е преземање мерки и активности за усогласување на методологиите за процена со меѓународните и европските стандарди од оваа област, како и олеснување на процесот на отуѓување на преземениот недвижен имот од страна на банките преку воспоставување посебен регистар на имотите во сопственост на банките коишто се преземени и се предмет на продажба. Овие активности, како и останатите активности коишто се опфатени во стратегијата, имаат за цел да го унапредат процесот на проценка на вредноста на имотот, при воспоставување на обезбедувањето, но и да овозможат полесна и побрза продажба на имотот во случај на ненаплатливост на побарувањата за коишто биле воспоставени обезбедувањата. Соодносот помеѓу износот на редовните кредити на нефинансиските друштва и проценетата вредност на воспоставеното обезбедување е на релативно солидно ниво, односно проценетата вредност на обезбедувањето е повисока за двапати во споредба со износот на кредитите за коишто е воспоставено обезбедување.

Од останатите структурни карактеристики на кредитирањето на нефинансиските друштва, за одбележување е преостанатиот рок на достасување којшто кај повеќе од две третини од вкупните редовни кредити на нефинансиските друштва е релативно краток и изнесува помалку од 5

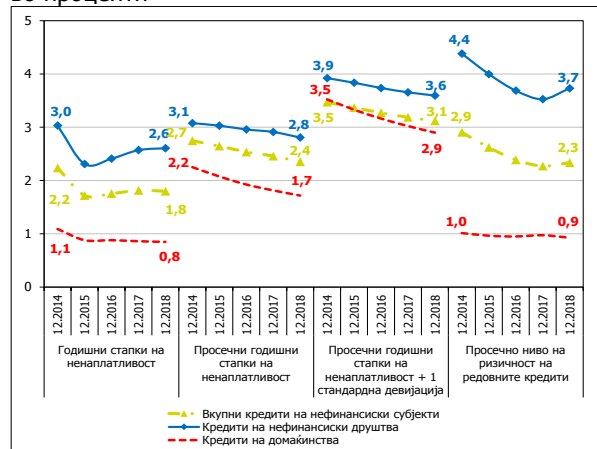
³⁴ Стратегијата беше усвоена од страна на Владата на Република Северна Македонија во декември 2018 година.

Графикон бр. 25
Пролонгираните кредити на нефинансиските друштва, по одделни дејности во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 26
Годишни стапки на ненаплатливост* и просечно ниво на ризичност на редовните кредити, по одделни сектори во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

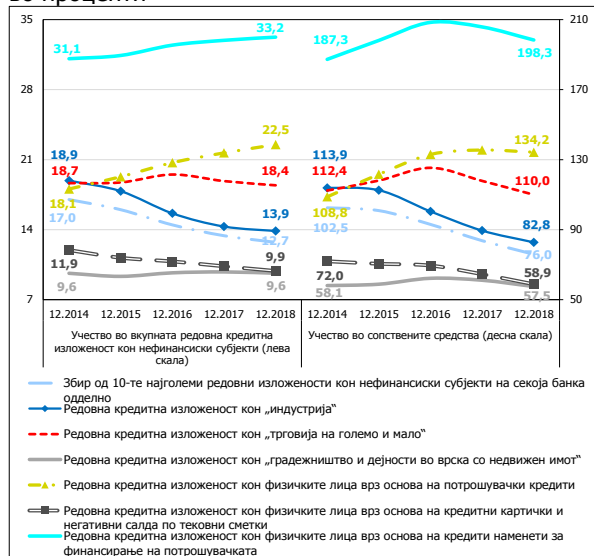
*Годишната стапка на ненаплатливост се пресметува како процент од кредитната изложеност со редовен статус, којашто за период од една година преминува во изложеност со нефункционален статус. Просечните годишни стапки на ненаплатливост и стандардната девијација се пресметани од годишните стапки на ненаплатливост остварени за период од 31.3.2009 година до датумот за којшто се пресметува просекот, односно стандардната девијација.

години (41,4% од редовните кредити на нефинансиските друштва имаат преостаната рочност помала од 1 година). Вообичаено, изворите на средства со пократки рочности повеќе се користат за финансирање обртни средства и тековни активности кај домашните претпријатија, отколку за инвестиции и поддршка на покрупни проекти. Во поглед на останатите карактеристики на кредитите на нефинансиските друштва, исто така треба да се истакне релативно високото учество (малку под 40% од редовните кредити) на кредитите со еднократна отплата на главницата (повеќе детали за овој тип кредити може да се најдат во прилогот кон овој извештај, за структурните карактеристики и квалитетот на кредитите со еднократна отплата на главница). Релативно високо, но намалено во 2018 година (од 10,4% на 9,2%), е и учеството на кредитите со грејс-период којшто истекува по најмалку еден квартал во вкупните редовни кредити на претпријатијата. Учеството на овие кредити е малку повисоко кај „градежниот сектор“ и „индустријата“ (15,2% и 12,0%, соодветно на 31.12.2018 година). Ако на ова се надоврзе и релативно солидното учество на кредитите со пролонгирана рочност (нешто помалку од 10% од вкупните редовни кредити на нефинансиските друштва), може да се заклучи дека банките ги земаат предвид потребите на компаниите при структурирањето на карактеристиките на кредитите, иако свесно прифаќаат веројатно поголема неизвесност околу навременото отплаќање на дадените кредити.

Во однос на концентрацијата по одделни дејности, 42,0% од вкупната редовна кредитна изложеност кон нефинансискиот сектор отпаѓа на кредитната изложеност кон дејностите „индустрија“,

Графикон бр. 27

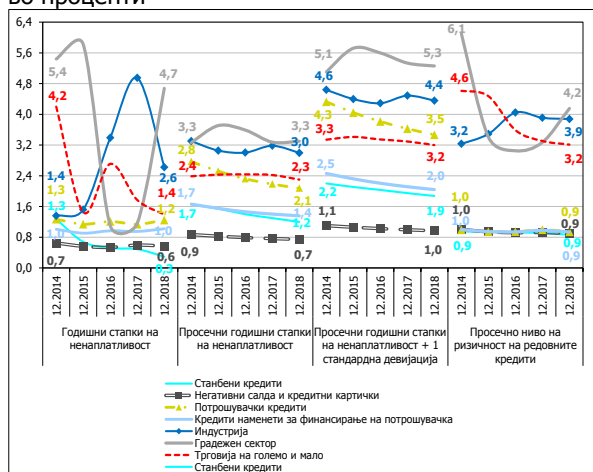
Концентрација на редовната кредитна изложеност кон нефинансиските субјекти и по избрани дејности и кредитни производи во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 28

Годишни стапки на ненаплатливост и просечни ниво на ризичност на редовните кредити, по одделни дејности и кредитни производи во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

„трговија на големо и мало“ и „градежништво и дејности во врска со недвижен имот“, но воедно ова се и дејностите коишто имаат најголема додадена вредност во вкупната економска активност во земјата. Најголемиот дел од редовната кредитна изложеност кон физичките лица е наменета за потрошувачка, но таа е прилично диверзифицирана и се состои од голем број кредитни партии на помали износи.

Десетте најголеми редовни изложености кон нефинансискиот сектор на секоја банка одделно учествуваат со 12,7% во вкупната редовна кредитна изложеност. Со оглед на високиот кредитен квалитет на најголемите редовни кредитни изложености, банките евидентирале „оштетување“ на само 2,2% од вредноста на овие изложености, поради што нето-износот на овие изложености зафаќа околу 75% од сопствените средства на банкарскиот систем.

Во 2018 година, годишната стапка на ненаплатливост на редовната кредитна изложеност кон нефинансиските друштва беше непроменета, додека кај домаќинствата минимално се намали. Главно, годишната стапка на ненаплатливост на редовната кредитна изложеност кон домаќинствата е значително пониска (особено кај станбените кредити). По одделни дејности, годишната стапка на ненаплатливост главно бележи подобрување, со исклучок на влошувањето кај „градежниот сектор“ (до нивото од 4,7%) и „транспортот и складирањето“ (до нивото од 2,0%)³⁵, на чие влошување банките реагираа со поголема резервираност на редовните

³⁵ Како последица на премин во нефункционален статус на некои кредитни изложености коишто на крајот на 2017 година имале редовен статус.

Графикон бр. 29

Ефекти врз стапката на адекватност на капиталот од прекласификација на најголемите кредитни изложености кон нефинансиски субјекти (вклучително и поврзаните субјекти) во категорија со повисока ризичност во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

кредити од овие дејности. Просечното ниво на ризичност на редовните кредити е прилично стабилно и е на повисоко ниво од остварените годишни стапки на ненаплатливост на овие кредити³⁶ во изминатиот едногодишен период, што покажува дека банките се повнимателни и прават повисока исправка на вредноста на редовните кредити³⁷ во споредба со она што го покажува тековната стапка на ненаплатливост на овие побарувања.

1.3 Стрес-тестирање на отпорноста на банкарскиот систем на зголемување на кредитниот ризик

Резултатите од стрес-тестирањето ја потврдуваат отпорноста на банкарскиот систем на симулираните шокови и бележат подобрување во споредба со претходната година. Притоа, стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем не се намалува под 8% при ниту една од симулациите. Под претпоставка за премин на 30% од кредитната изложеност кон нефинансиските субјекти, од постојните категории кон двете следни категории со повисока ризичност, стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем се намалува до нивото од 11,4%, што претставува идентично намалување (мерено во п.п. во однос на почетното ниво на стапката на адекватност на капиталот), како и резултатот од истата симулација спроведена на крајот на претходната година. Според одделните дејности, најголем ефект врз стапката на адекватност на капиталот има симулираното влошување на кредитоспособноста на клиентите од оние дејности каде што кредитната изложеност е најголема. Така, стапката на адекватност на капиталот се намалува до нивото од 15,6% при влошување на квалитетот на кредитната изложеност кон „трговијата на големо и мало“ (14,8% на 31.12.2017 година), односно

³⁶ Со исклучок на потрошувачките кредити и кредитите на „градежниот сектор“ кај коишто просечното ниво на ризичност е пониско од остварената годишна стапка на ненаплатливост.

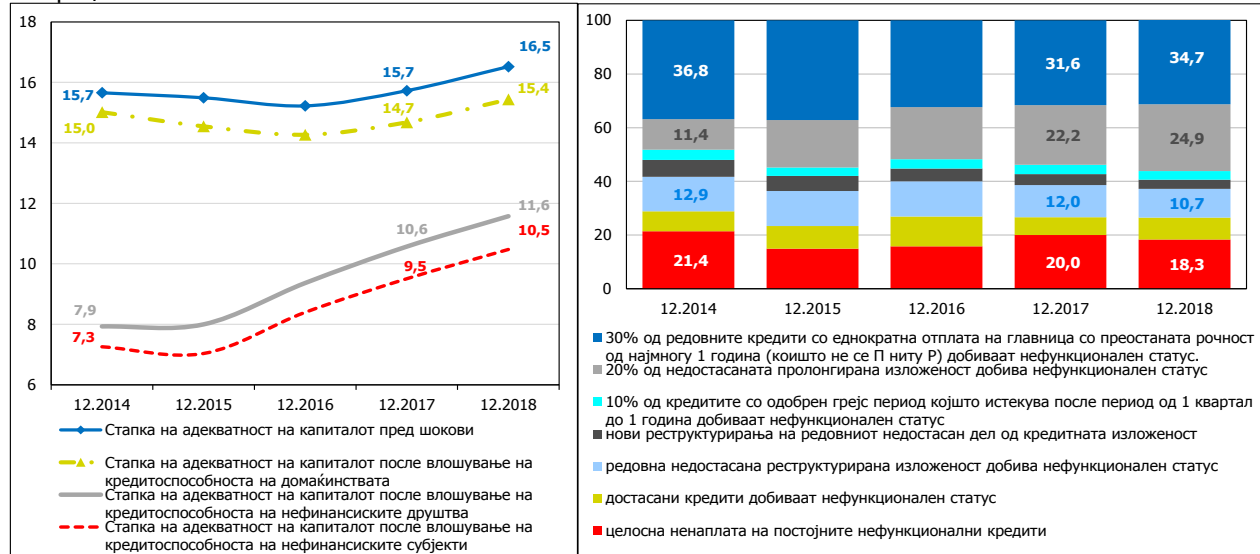
³⁷ Кај домаќинствата просечното ниво на ризичност на редовните кредити е на слично ниво со остварената годишна стапка на ненаплатливост при што кај потрошувачките кредити тековната стапка на ненаплатливост (1,2%) е на повисоко ниво од исправката на вредноста за редовните потрошувачки кредити (0,9%) што ја прават банките.

до 15,8% при влошување на кредитоспособноста на клиентите од „индустријата“ (14,8% на 31.12.2017 година) и до нивото од 16,1% при намалена кредитоспособност на градежните фирми (15,3% на 31.12.2017 година). При претпоставен премин на 30% од кредитната изложеност кон домаќинствата, од постоечките кон двете следни категории со повисока ризичност, најголемо негативно

Графикон бр. 30

Стапка на адекватност на капиталот пред и по хипотетички комбинирани шокови на различни сегменти од кредитната изложеност (лево) и придонес на одделните шокови врз намалувањето на стапката на адекватност на капиталот (десно)

во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

влијание врз стапката на адекватност на капиталот има изложеноста врз основа на потрошувачките кредити, којашто опфаќа најголем дел од вкупната кредитна изложеност кон домаќинствата (48,8%). Така, при симулирано влошување на квалитетот само на овој сегмент од изложеноста кон физичките лица, стапката на адекватност на капиталот се намалува до нивото од 15,4% (14,7% на 31.12.2017 година).

Отпорноста на банкарскиот систем се испитува и преку спроведување екстремна симулација којашто се заснова на комбинација од седум хипотетички шокови на влошување на квалитетот на кредитното портфолио кон

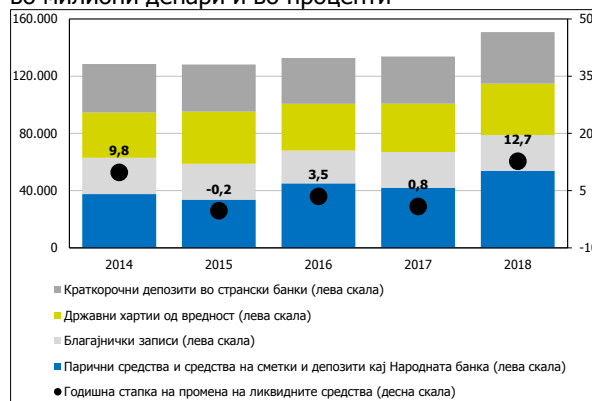
нефинансискиот сектор³⁸. При спроведувањето на оваа симулација, стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем се намалува за 6 процентни поени, до нивото од 10,5%, што претставува подобар резултат во споредба со резултатот од истата симулација спроведена на крајот на претходната година (9,5%). Најголемо негативно влијание врз стапката на адекватност на капиталот има претпоставеното влошување на квалитетот на кредитите со еднакратна отплата, коешто придонесува за една третина од вкупното намалување на адекватноста на капиталот при комбинираниот шок. Покрај тоа, висок е негативниот ефект и од хипотетичкото влошување на квалитетот на пролонгираните кредити (на кое отпаѓа 24,9% од вкупното намалување на стапката на адекватност на капиталот на банкарскиот систем), како и претпоставената целосна ненаплата на нефункционалните кредити на нефинансискиот сектор (18,3% од вкупниот пад на адекватноста на капиталот при комбинираниот шок).

³⁸ Седумте хипотетички шокови се следниве: 1. целосна ненаплата на постојните нефункционални кредити; 2. Вкупните достасани кредити добиваат нефункционален статус; 3. Вкупната редовна недостасана реструктурирана изложеност добива нефункционален статус; 4. Банките спроведуваат нови реструктурирања на редовниот недостасан дел од кредитната изложеност коишто според обемот соодветствуваат со износот на реструктурираните изложености коишто добиле нефункционален статус, од претходната точка; 5. 10% од кредитите со одобрен грејс-период којшто истекува по период од 1 квартал до 1 година добиваат нефункционален статус; 6. 20% од недостасаната пролонгирана изложеност добива нефункционален статус; 7. 30% од редовните кредити со еднакратна отплата на главница со преостаната рочност од најмногу 1 година (коишто воедно не се пролонгирани, ниту реструктурирани) добиваат нефункционален статус.

2. Ликвидносен ризик

Во 2018 година, изложеноста на банкарскиот систем на ликвидносен ризик не забележа позначителни промени и остана на задоволително и стабилно ниво. Банките и понатаму управуваат со ликвидносниот ризик на соодветен начин, одржувајќи стабилна и солидна ликвидносна позиција којашто обезбедува непречено оперативно работење. Во услови на постојан раст на депозитната база, којшто во 2018 година беше повисок од растот на кредитната активност на банките, и натаму растат и вкупните ликвидни средства, и тоа значително побрзо во однос на претходната година, остварувајќи најголем релативен и апсолутен раст во последните осум години. Во структурата на ликвидните средства, најголем раст забележаа паричните средства и средствата на сметките и депозитите кај Народната банка, а нешто помал придонес имаа и зголемените вложувања на банките во домашни долгорочни државни хартии од вредност, како и зголемените краткорочни девизни средства на банките во странски банки. Ваквите движења имаа одраз и врз повеќето показатели за ликвидноста, кај кои имаше тренд на зголемување, но и врз составот на средствата и на обврските, според нивната преостаната рочност, каде што, сепак, се забележува продлабочување на јазовите во речиси сите рочни сегменти. Симулациите за комбинирани ликвидносни шокови потврдуваат дека домашните банки одржуваат задоволително ниво на ликвидни средства што им овозможува соодветно управување со ликвидносниот ризик и задоволителна отпорност на претпоставените екстремни ликвидносни одливи.

Графикон бр. 31
Ликвидни средства, структура и раст
во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

2.1 Динамика и состав на ликвидните средства

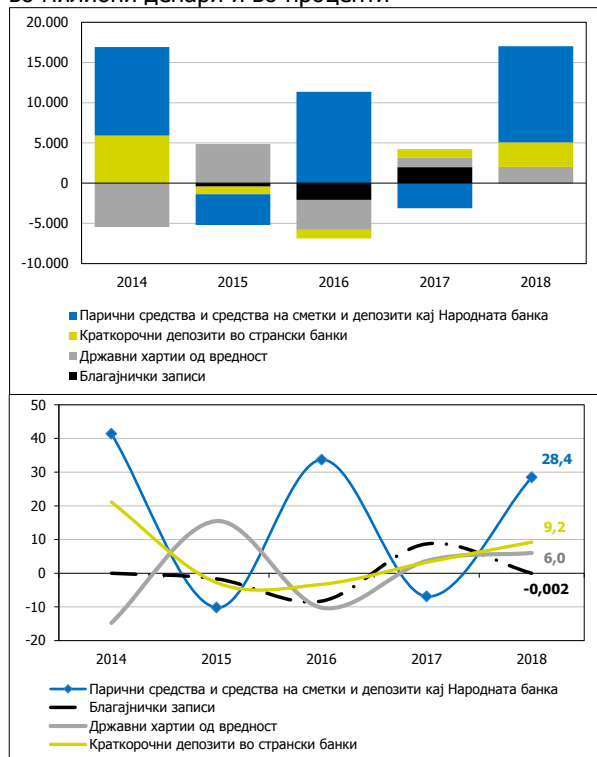
На крајот од 2018 година, ликвидните средства³⁹ на ниво на банкарскиот систем изнесуваат 150.800 милиони денари и се поголеми во споредба со претходната година за 17.016 милиони денари, или за 12,7%. Во текот на 2018 година, освен вложувањата на банките во полагајничките записи (коишто останаа исти), сите останати компоненти на ликвидните средства пораснаа, со различен придонес во вкупниот раст на ликвидните средства. Повеќе од две третини од

³⁹ Ликвидните средства ги опфаќаат: 1) паричните средства и побарувањата од Народната банка, каде што се вклучени ефективните парични средства, паричните средства на сметките на банките во Народната банка, расположливите депозити кај Народната банка и полагајничките записи; 2) краткорочните депозити кај странски банки, вклучително и средствата на банките на нивните кореспондентни сметки во странство и 3) сметководствената вредност на пласманите во хартии од вредност издадени од централни влади, т.е. државни хартии од вредност издадени од Република Северна Македонија и издадени од странски држави. За потребите на анализата на ликвидносниот ризик, средствата и обврските во денари со девизна клаузула се сметаат како денарски.

Графикон бр. 32

Годишна промена на ликвидните средства по одделни компоненти, апсолутна (горе) и релативна (долу)

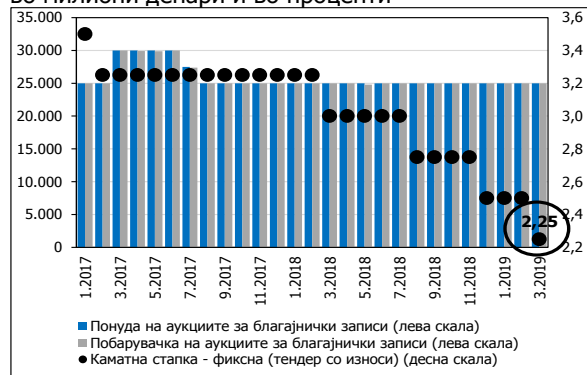
во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 33

Благајнички записи на Народната банка, понуда, побарувачка и каматна стапка во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка.

годишниот раст на ликвидните средства отпаѓа на растот на паричните средства и средствата на банките кај Народната банка, којшто достигна 11.944 милиони денари, или 28,4%. На годишна основа, зголемување бележат и пласманите на банките во државни хартии од вредност, како и во краткорочни девизни средства во странски банки (за 2.032 милиони денари или 6% и за 3.041 милион денари или 9,2%, соодветно).

Главен носител на годишниот раст на паричните средства и средствата на банките на сметките и депозитите кај Народната банка во 2018 година беа средствата на денарската сметка кај Народната банка и особено пласманите на банките во расположливи депозити во Народната банка преку нок⁴⁰ (при намалени вложувања на банките во расположливите депозити во Народната банка со рочност до седум дена), коишто на крајот на 2018 година забележаа речиси десеткратно зголемување во споредба со претходната година. Нивниот раст особено забрза во втората половина од 2018 година, кога понудата на примарниот пазар на државни хартии од вредност бележеше намалување, додека вложувањата на банките во благајничките записи беа непроменети во текот на целата 2018 година. И во 2018 година аукциите на благајничките записи се спроведуваа преку тендер со ограничен износ (којшто во текот на годината не претрпе промени и се задржа на нивото од 25.000 милиони денари) и фиксно утврдена каматна стапка (којшто во текот на годината

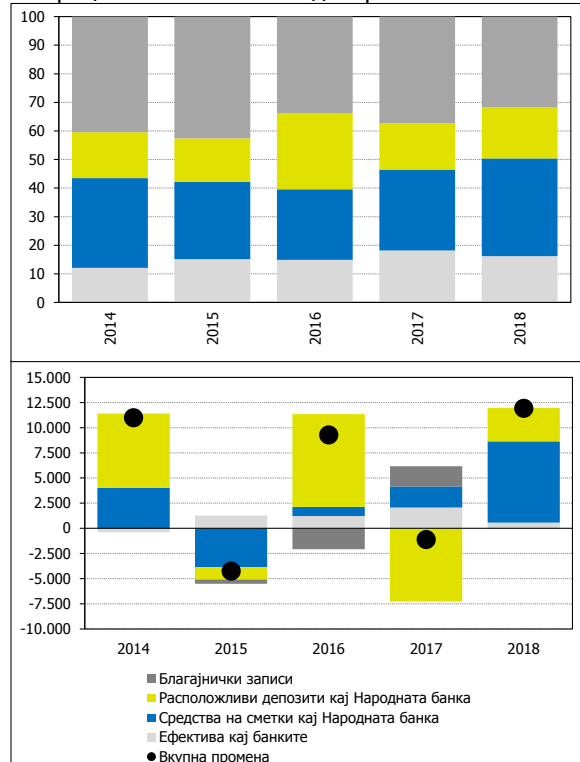
⁴⁰ Согласно со Одлуката за расположливите депозити („Службен весник на Република Македонија“ бр. 49/12, 18/13, 50/13, 166/13 и 35/15), банките можат да пласираат депозити во Народната банка секој работен ден со рок на достасување од еден работен ден и еднаш неделно со рок на достасување од седум дена. Овие депозити се пласираат без можност за делумно или целосно предвременно повлекување. Каматните стапки на овие депозити до 14.3.2018 година изнесуваа 0,25% за депозитите преку нок и 0,50% за депозитите со рочност од седум дена, а почнувајќи од 14.3.2018 година каматните стапки на овие депозити беа намалени за 0,10 и 0,20 процентни поени, на нивото од 0,15% и 0,30%, соодветно.

беше намалена за вкупно 0,75 процентни поени⁴¹).

Графикон бр. 34

Парични средства и побарувања на банките од Народната банка, по одделни инструменти, структура (горе) и годишна промена (долу)

во проценти и во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Како резултат на овие движења, во структурата на ликвидните средства на банките дојде до годишно зголемување на учеството на паричните средства и пласманите на банките во инструментите на Народната банка (од 50,1% на 52,3%)⁴², за сметка на намалувањето на учеството на државните хартии од вредност (од 25,3% на 23,8%) и на краткорочните депозити во странски банки (од 24,6% на 23,9%).

Вложувањата во државни хартии од вредност се значајна опција за банките при оперативното управување со нивната ликвидносна позиција. Сепак, во 2018 година, продолжи трендот на намалување на учеството на банките на примарниот пазар на државните хартии од вредност, каде што вкупниот нето издаден износ⁴³ на државни хартии од вредност се зголеми за 4.624 милиони денари.

Во структурата на државните хартии од вредност во сопственост на банките се забележа извесно продолжување на рочноста, односно помали се вложувања во државни записи, а растат вложувањата во државните обврзници, претежно со пократки рокови (учеството на државните обврзници во структурата на портфолиото на државни хартии од вредност на банките на крајот на 2018 година достигна повеќе од една половина). Имено, годишниот раст на пласманите на банките во

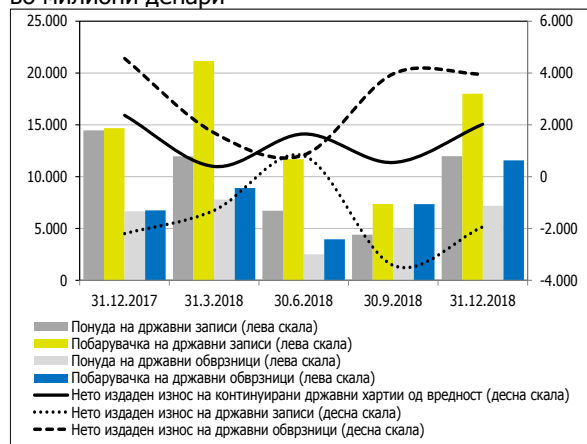
⁴¹ Народната банка оцени дека, при здрави економски основи и без присуство на нерамнотежи (во услови на постојано поволни движења на девизниот пазар и поволни поместувања во депозитната база на банките, што е сигнал за стабилни очекувања и доверба на економските субјекти), постои простор за олабавување на монетарната политика и ја намали каматната стапка на полагајничките записи од 3,25% на 3,00% во март 2018 година, на 2,75% во август 2018 година и на 2,50% во декември 2018 година. Во март 2019 година, Народната банка повторно изврши намалување на основната каматна стапка за 0,25 п.п., така што, тековно, каматната стапка изнесува 2,25%.

⁴² Паричните средства и пласманите на банките во инструментите на Народната банка редовно се најзастапената компонента на ликвидните средства на банките, при што во нивни рамки, за прв пат по подолг период, најголемиот износ отпаѓа на средствата на сметките кај Народната банка.

⁴³ Нето издадениот износ на државни хартии од вредност се добива како разлика меѓу остварениот износ на аукциите на државни хартии од вредност за определен временски период и износот на државни хартии од вредност што достасува во истиот временски период.

Графикон бр. 35

Нето издаден износ и понуда и побарувачка на домашните државни хартии од вредност во милиони денари

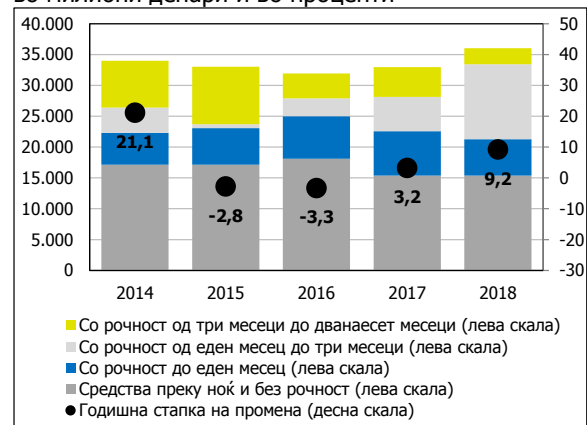

Извор: Министерство за финансии и Народната банка.

континуирани државни хартии од вредност⁴⁴ за 5,5% (декември 2018 година – декември 2017 година, според нивната номинална вредност), втора година по ред, во целост беше определен од зголемувањето на пласманите во домашни државни обврзници (за 6.941 милион денари, или за 55,9%, декември 2018 година – декември 2017 година). Од друга страна, вложувањата во државни записи се намалија (за 5.104 милиони денари, или 24,5%, декември 2018 година – декември 2017 година) што соодветствува и со помалата понуда на овој вид државни хартии од вредност. Државните обврзници во сопственост на банките главно се континуирани државни обврзници издадени од Република Северна Македонија, при што речиси половината од нив се двегодишни обврзници, додека останатите се со подолга рочност (на три, пет, десет и петнаесет години). Во структурата на државните записи, речиси во целост преовладуваат дванаесетмесечните државни записи.

Графикон бр. 36

Сметки и краткорочни депозити кај странски банки, структура и раст во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Вложувањата во државни обврзници издадени од странски држави имаат скромно учество од само 2% од вкупното портфолио на државни хартии од вредност на банките.

Краткорочните средства пласирани во странски банки и натаму го претставуваат главниот дел од девизната компонента на ликвидните средства на банките⁴⁵. Во 2018 година, овие средства забележаа солиден раст, што им овозможува на банките нивно користење како за оперативни цели, така и за потребите на управувањето, пред сè со ликвидносниот и валутниот ризик. Во 2018 година, продолжи трендот на промени во договорната рочност на краткорочните средства во странски банки, поточно зголемувањето на учеството на

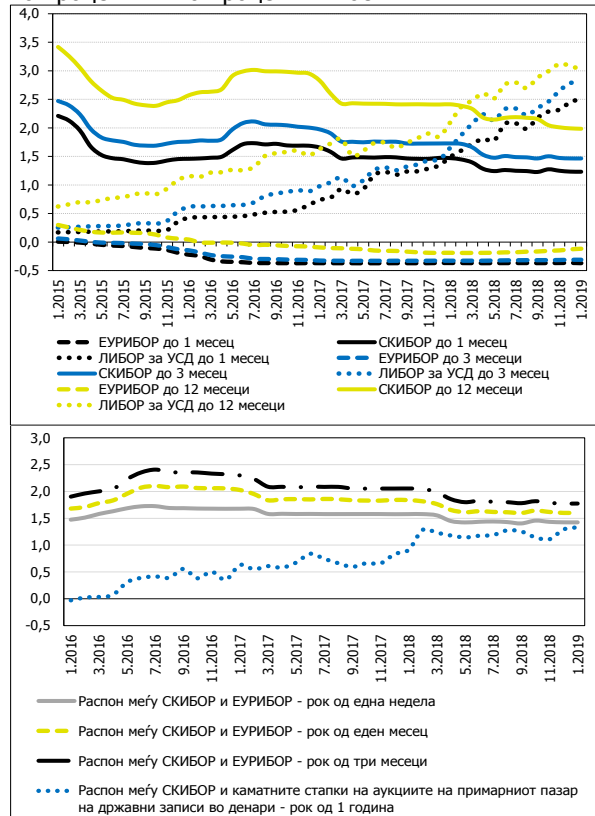
⁴⁴ Како континуирани државни хартии од вредност се сметаат државните записи и државните обврзници издадени на домашниот финансиски пазар, а не се вклучуваат структурните хартии од вредност, т.е. обврзниците за денационализација.

⁴⁵ Девизните ликвидни средства ги сочинуваат краткорочните депозити кај странски банки, вклучително и средствата на кореспондентните сметки, вложувањата во странски државни хартии од вредност, девизната ефективна, девизната сметка кај Народната банка и пласманите во девизни депозити кај Народната банка.

Графикон бр. 37

Движење на основните меѓубанкарски каматни стапки СКИБОР, ЕУРИБОР и ЛИБОР за САД-долар (горе) и на распонот на СКИБОР во однос на ЕУРИБОР, за избрани рочности (долу)

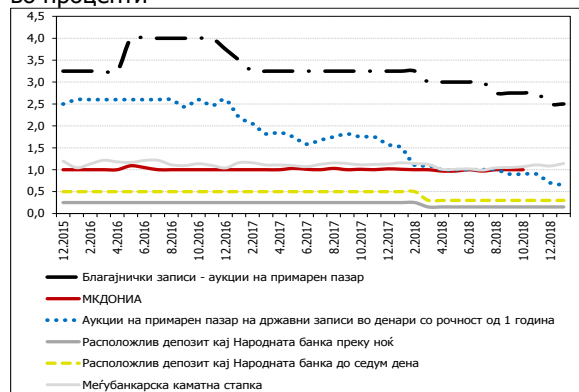
во проценти и во процентни поени

Извор: Народната банка и интернет-страницата на Европскиот институт за пазарот на пари за Еурибор и интернет-страницата на Банката на федералните резерви од Сент Луис (т.н. ФРЕД) за ЛИБОР за американски долари.

Графикон бр. 38

Движење на домашните каматни стапки во проценти

Извор: Народната банка.

средствата орочени од еден до три месеци. Токму зголемените средства орочени од еден до три месеци беа и единствениот двигател на вкупниот раст на средствата пласирани во странски банки со договорна рочност помала од една година, којшто на годишна основа достигна 3.041 милион денари, или 9,2%. Со тоа, дополнително се зголеми и онака високото учество на овие средства во вкупната девизна ликвидна актива (од 83,3% на крајот на 2017 година, на 86,1% на крајот на 2018 година). Најголемиот дел од краткорочните средства вложени кај странски банки и понатаму се пласирани преку ноќ, односно се наоѓаат на кореспондентните сметки на домашните банки во странство, и покрај тоа што на годишна основа бележат извесно намалување.

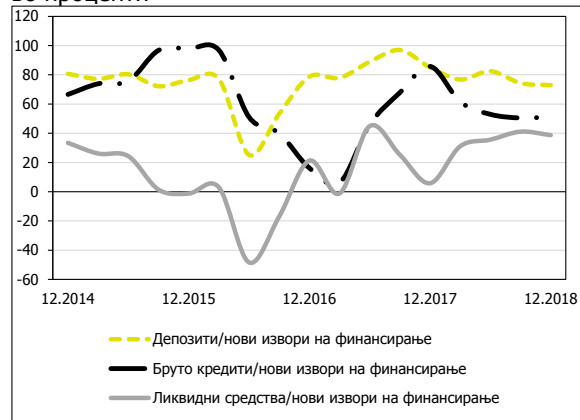
Приносот што го носат ликвидните финансиски инструменти на банките е во директна зависност од движењата на каматните стапки. Во текот на 2018 година, во согласност со монетарното олабавување на Народната банка, банките умерено ја намалија индикативната каматна стапка за меѓубанкарското тргување со депозити (СКИБОР)⁴⁶, додека каматните стапки на пазарот на пари во Република Северна Македонија (МКДОНИА и МБКС)⁴⁷ се задржаа на релативно стабилно ниво.

⁴⁶ СКИБОР (Skopje Interbank Offered Rate) е референтна каматна стапка на пазарот на пари во денари и претставува меѓубанкарска каматна стапка по која една референтна банка е подготвена да продаде денарска ликвидност на друга референтна банка. Согласно со новите Правила за избор и обврски на референтните банки коишто поставуваат котации на каматните стапки за пресметка на СКИБОР и за процесот на пресметување на СКИБОР, усвоени на 22 август 2018 година од страна на Македонската банкарска асоцијација, а коишто започнаа да се применуваат од 1 октомври 2018 година, референтните банки се должни да котираат каматни стапки за: една недела, еден месец, три месеци, шест месеци и дванаесет месеци.

⁴⁷ МКДОНИА е меѓубанкарска каматна стапка за склучени трансакции преку ноќ од страна на референтните банки како продавачи на денарски депозити. Се пресметува како пондерирана просечна каматна стапка, така што каматната стапка од секоја трансакција се пондерира со соодветниот паричен износ. МБКС е меѓубанкарска каматна стапка за тргување на меѓубанкарскиот пазар на депозити.

Графикон бр. 39

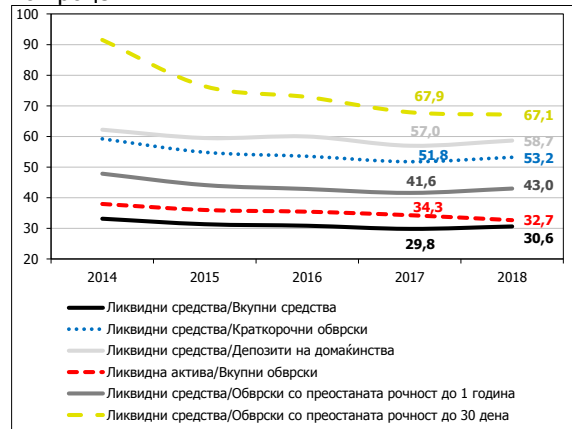
Учество во новите извори на финансирање на годишна основа во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 40

Показатели за ликвидноста на банкарскиот систем во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Каматните стапки на меѓубанкарските пазари во еврозоната останаа исклучително ниски, па за некои рочности дури и негативни, што соодветствува со непроменетата поставеност на монетарната политика на ЕЦБ во текот на целата 2018 година. Спротивно на тоа, како последица на нормализацијата на монетарната политика на САД⁴⁸, меѓубанкарската каматна стапка ЛИБОР за американски долари и натаму се зголемува.

Во 2018 година, забележливо е познателно зголемување на обемот на новите извори⁴⁹ на финансирање на банките, во споредба со минатата година. Зголемувањето првенствено се должи на поизразената динамика на депозитите на нефинансиските субјекти како главен извор на финансирање на македонските банки⁵⁰.

Во 2018 година, подготвеноста на банките да преземаат ризици се одржа на релативно високо ниво. Имено, банките употребија повеќе од една половина од новите извори на финансирање за кредитирање, додека околу една третина беа насочени кон ликвидните средства.

2.2 Показатели за ликвидноста

Во 2018 година, ликвидноста на банкарскиот систем остана на задоволително ниво, отсликано преку релативно стабилното учество на ликвидните средства во вкупната актива и задоволителната покриеност на краткорочните обврски и депозитите од

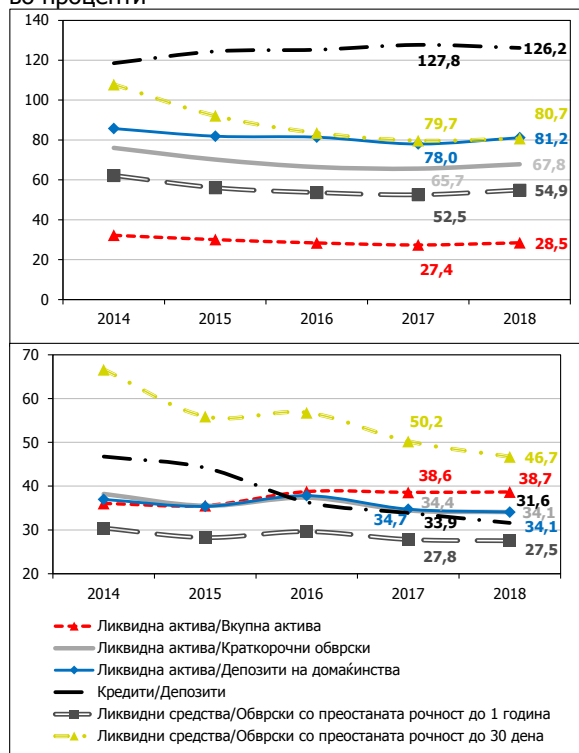
⁴⁸ На редовниот состанок во декември 2018 година, ФЕД донесе одлука за повторно зголемување на целниот распон на референтната каматна стапка за 25 базични поени, при што тој сега изнесува 2,25%-2,5%. Ова е четвртото последователно зголемување на основната каматна стапка во 2018 година и деветто по ред во последните три години.

⁴⁹ Новите извори на финансирање и нивната употреба од страна на банките се добиени индиректно, односно преку промената на салдата на одделните сметки од билансот на банките. Ефектот врз паричните текови на банките, којшто се должи на расходите и приходите коишто не претставуваат паричен одлив или прилив (на пример: отписи на кредити, ревалоризација на хартии од вредност коишто се расположливи за продажба или се чуваат за тргување, амортизација на основните средства, нето курсни разлики итн.) е составен дел на промената на соодветните билансни ставки на кои се однесува соодветниот прилив или одлив, додека ефектот од исправката на вредноста на кредитите и другите средства е вклучен во вкупните извори на финансирање. При пресметката е изземен ефектот од домашните меѓубанкарски побарувања и обврски.

⁵⁰ Во текот на 2018 година, годишната промена на депозитите на нефинансиските субјекти учествуваше со речиси три четвртини во структурата на новите извори на финансирање на банките.

Графикон бр. 41

Показатели за ликвидноста на банкарскиот систем според валутата - денари (горе) и девизи (долу) во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Домаќинства со ликвидните средства.

Имено, во услови на забрзан раст на ликвидните средства на македонскиот банкарски систем, показателите за ликвидноста на банкарскиот систем⁵¹ забележаа подобрување, но без поголеми поместувања од нивната вообичаена висина. Ликвидните средства и понатаму учествуваат со околу една третина во вкупните средства на банките, покривајќи повеќе од половината од краткорочните обврски и близу 60% од вкупните депозити на домаќинствата⁵².

Од аспект на **валутните карактеристики на ликвидните средства и на обврските**, подобрувањето е присутно главно кај показателите за денарската ликвидност⁵³, со оглед на тоа дека ликвидните средства во денари беа главниот двигател на годишниот раст на ликвидните средства во текот на 2018 година. Од друга страна, поголемиот дел од показателите за девизната ликвидност забележаа мало влошување. Воедно, показателите за денарската ликвидност и натаму се на повисоко ниво во споредба со показателите за девизната ликвидност, што се должи на повисокото структурно учество на ликвидните средства во денари во вкупните ликвидни средства на банките. Пониското ниво на показателите за девизната ликвидност се „ублажува“ со можноста којашто ја имаат банките, преку интервенциите на Народната банка на девизниот пазар, во секое време да ги обезбедат потребните девизни ликвидни средства.

Регулаторните стапки за ликвидност на банкарскиот систем, претставени како сооднос меѓу средствата и обврските коишто достасуваат во следните 30 дена и 180 дена, и

⁵¹ При пресметката на показателите за ликвидноста на ниво на банкарскиот систем не се земени предвид резидентните меѓубанкарски средства и обврски.

⁵² По одделни банки, на 31.12.2018 година, учеството на ликвидните во вкупните средства е помеѓу 21,2% и 49,6%, со медијана од 26,7% (декември 2017: помеѓу 14,7% и 45,5%). Покриеноста на краткорочните обврски со ликвидни средства е помеѓу 40,2% и 82,5%, со медијана од 51,4% (декември 2017: помеѓу 30% и 109%), а покриеноста на обврските со преостаната договорна рочност до 30 дена меѓу 47,4% и 135,9%, со медијана од 62,7% (декември 2017: помеѓу 33,9% и 214,2%). „МБПР“ АД Скопје е исклучена од оваа анализа.

⁵³ Побарувањата и обврските со валутна клаузула се сметаат како денарски, бидејќи нивниот паричен тек е во денари.

на крајот од 2018 година се над пропишаниот минимум од 1, со што се потврдува задоволителниот обем на ликвидност со кој располага македонскиот банкарски систем, којшто им овозможува на банките непречено да ги извршуваат обврските.

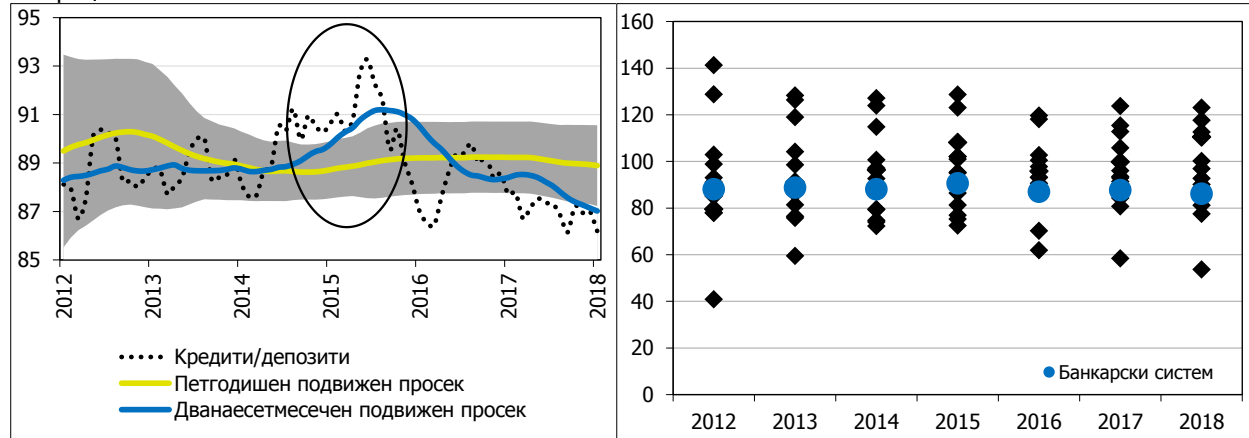
Показател за соодносот помеѓу кредитите и депозитите на нефинансиските субјекти

Показателот за соодносот меѓу кредитите и депозитите на нефинансиските субјекти е еден од показателите којшто се користи за оценка на структурата на изворите на средства на банките и за ликвидносната позиција на банките. Овој сооднос се изразува во проценти и покажува во колкав обем кредитната активност на банката се финансира од депозитите прибрани од нефинансискиот сектор. Доколку показателот е превисок, тоа може да сигнализира дека банката веројатно добар дел од кредитирањето го финансира од нетрадиционални извори на средства (пред сè, оние прибрани од финансиските пазари), коишто брзо се повлекуваат или не се обновуваат, особено во услови на криза, со што се доведува во прашање ликвидноста на банката. Спротивно на тоа, доколку соодносот е премногу низок, тоа може да сигнализира дека банката има простор за зголемување на својата кредитна активност и последователно подобрување на профитабилноста.

Графикон бр. 42

Кредити/депозити, банкарски систем (лево) и по банка (десно)

во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Забелешка: Засенчениот дел во графиконот (лево) претставува распон од една стандардна девијација над и под петгодишниот подвижен просек на показателот.

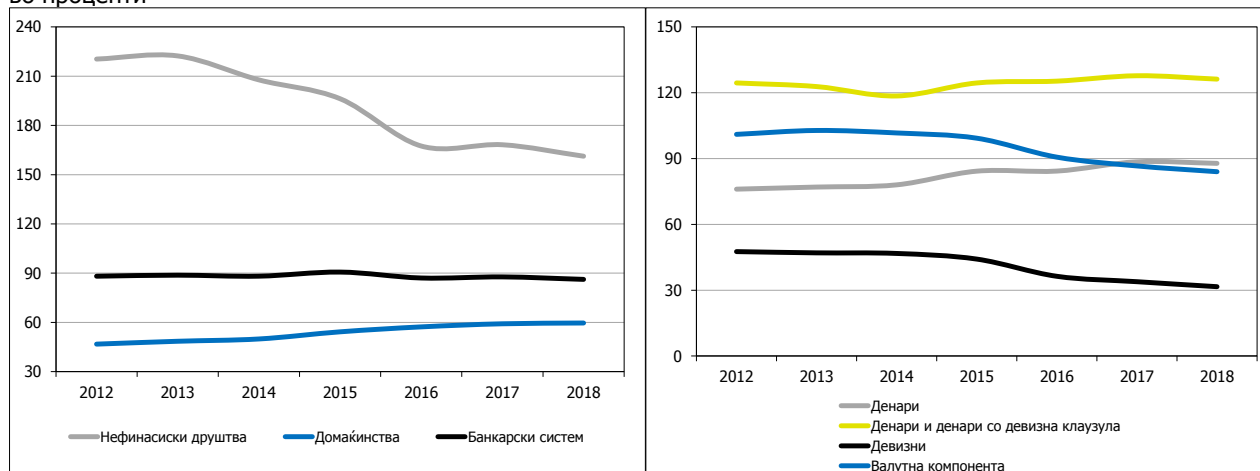
Во македонскиот банкарски систем, во изминатите седум години, показателот за соодносот меѓу кредитите и депозитите на нефинансиските субјекти на ниво на банкарскиот систем е релативно стабилен и флукуира околу неговиот просек од 88% (86,2%, на 31.12.2018 година). Овој показател во текот на целиот анализиран период е понизок од 100%, што укажува на незначителен дисбаланс во корист на депозитите, а највисоката вредност на соодносот меѓу кредитите и депозитите на нефинансиските

субјекти е достигната во текот на 2015 година и почетокот на 2016 година. Имено, амбиентот во кој работea банките во овој период беше под силно влијание и на факторите од неекономска природа, пред сè на изразените домашни политички превирања и должничката криза во Грција, коишто надополнети со окружувањето на ниски каматни стапки, го ограничи посилниот раст на изворите на финансирање на банките. Така, зголемувањето на вредноста на соодносот меѓу кредитите и депозитите во првата половина од 2016 година, беше предизвикана главно од забавениот раст, па дури и намалување на депозитите, во поодделни месеци, под влијание на психолошките реакции на домашното население.

Анализирано по одделна банка, постојат големи разлики во нивоата на показателот за

Графикон бр. 43

Показател за соодносот меѓу кредитите и депозитите на нефинансиските субјекти, по одделни сектори (лево) и по валута (десно) во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

соодносот меѓу кредитите и депозитите. Така, на 31.12.2018 година, овој показател се движи од 53,7% до 123,1%. Пазарното учество во вкупната актива на банките кај кои овој показател е повисок од 90% изнесува 53,7%, додека активата на банките кај кои овој показател е над 100% учествува со 29,6% во вкупната актива на банкарскиот систем. Една банка од групата големи банки го бележи најниското ниво на соодносот меѓу кредитите и депозитите на ниво на банкарскиот систем. Доколку оваа банка се из земе од анализата, на 31.12.2018 година, показателот за соодносот меѓу кредитите и депозитите на банкарскиот систем би бил значително повисок (наместо 86,2%) и би изнесувал 97,8%.

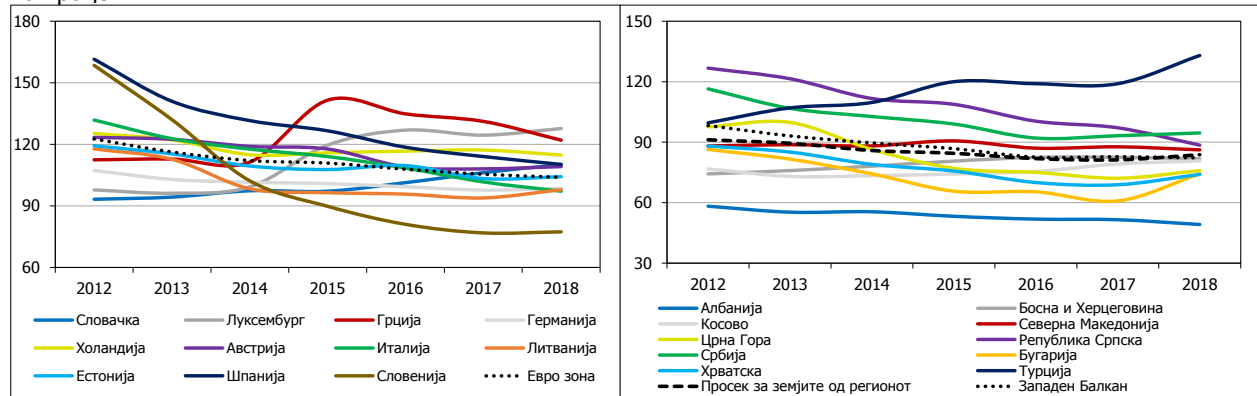
Анализирано по сектори, показателите за соодносот меѓу кредитите и депозитите на нефинансиските друштва и домаќинствата покажуваат дивергентни движења. Кај домаќинствата, коишто ја имаат клучната улога како најзначаен доверител на банкарскиот и на целокупниот финансиски систем и од чие однесување во голема мера зависи ликвидноста на банките и нивниот обем на активности, показателот за соодносот меѓу кредитите и депозитите во изминатиот седумгодишен период се движи релативно стабилно на ниво од околу 50%. Погoleмо зголемување на овој показател се забележува во последните три години, кога неговата вредност достигна до речиси 60%. Ваквото движење во голема мера се поткрепува и со сè поголемата склоност на банките за

кредитирање на домаќинствата со оглед на помалата ризичност и повисокиот принос во споредба со кредитирањето на корпоративниот сектор, што особено е забележливо токму во последните три-четири години. Спротивно на тоа, нефинансиските друштва имаат многу поголемо значење како нето-должник на банкарскиот систем, така што показателот за соодносот меѓу кредитите и депозитите на нефинансиските друштва е на значително повисоко ниво, односно постојано е над 100%.

Анализирано од аспект на валутата, постојат значителни разлики, коишто дополнително се проширија во изминативе три години, помеѓу соодносот на кредитите и депозитите во девизи и соодносот на кредитите и депозитите во денари и денари со девизна клаузула. Имено, соодносот меѓу девизните кредити и депозити е значително низок (тековно околу 30%), за разлика од соодносот меѓу кредитите и депозитите во денари и во денари со девизна клаузула, којшто во изминативе неколку години го надмина нивото од 120%. Ваквите движења кај овие показатели се само потврда за валутната трансформација спроведувана од страна на банките, кога заради покривањето на отворената девизна позиција поради прибраните девизни депозити, девизните приливи се трансформираат во денарски одливи (преку пласираните кредити во денари и во денари со девизна клаузула). Сликата е поинаква доколку се гледаат соодносите меѓу кредитите и депозитите во денари и со валутна компонента. Во изминативе неколку години, соодносот меѓу кредитите и депозитите во денари е на релативно слично ниво (од 85-90%), како и соодносот меѓу кредитите и депозитите со валутна компонента (во девизи и во денари со девизна клаузула).

Графикон бр. 44

Кредити/депозити, по земји од еврозоната (лево) и земји од регионот (десно) во проценти

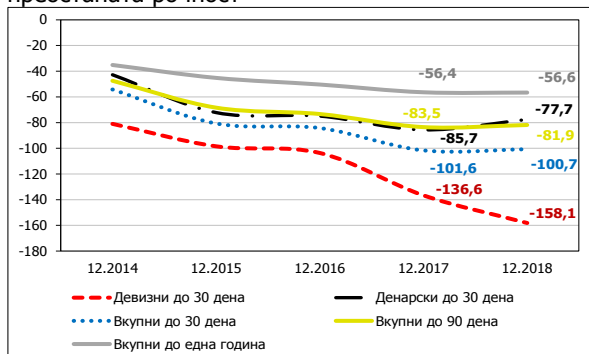

Извор: Интернет-страниците на Европската централна банка (Statistical Data Warehouse) и на централните банки.

Показателот за соодносот меѓу кредитите и депозитите во еврозоната бележи постојано надолно придвижување (од 122,6% во 2012 година, на 103,9% во 2018 година), коешто во најголем дел е предизвикано од значителното зголемување на депозитите од домаќинствата. Од друга страна, просекот на показателот за соодносот меѓу кредитите и депозитите на нефинансиските субјекти за земјите од регионот и за земјите од Западен Балкан, во текот на целиот анализиран период, е прилично стабилен и се движи во интервал од 80% до 90%, со што во голема мера соодветствува и движењето на овој показател на Република Северна Македонија.

Графикон бр. 45

Релативно значење на разликата меѓу средствата и обврските на банките според договорната преостаната рочност процент од средствата со истата договорна преостаната рочност

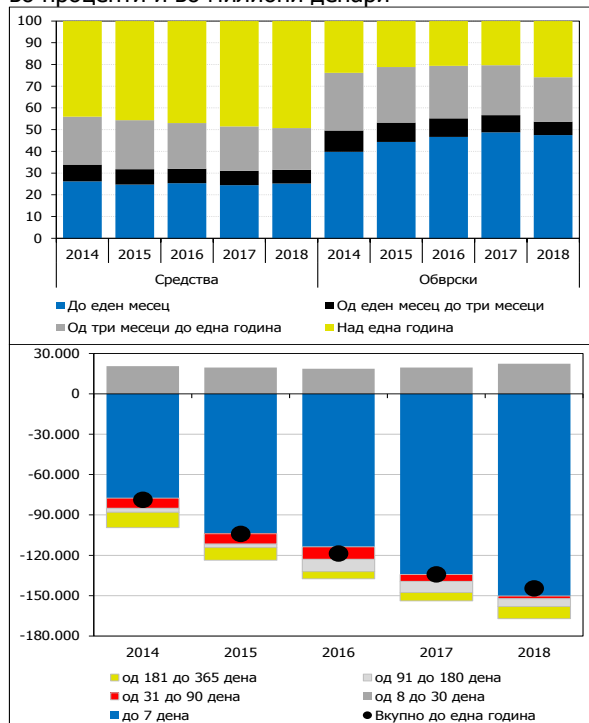

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 46

Состав на средствата и обврските на банките според нивната договорна преостаната рочност (горе) и на јазот меѓу средствата и обврските, со договорна преостаната рочност до една година (долу)

во проценти и во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

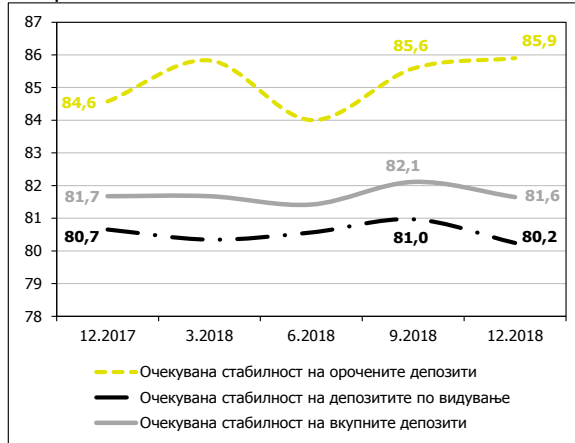
2.3 Рочна структура на средствата и обврските

Во 2018 година, во составот на средствата и на обврските според нивната преостаната рочност, се зголемија учествата на средствата и обврските со преостаната рочност над една година. Истовремено, учествата на средствата со преостаната рочност до три месеци и до една година во вкупните средства забележаа намалување на годишно ниво, слично како и учествата на обврските со преостаната рочност до еден месец, до три месеци и до една година во вкупните обврски.

Рочната неусогласеност меѓу средствата и обврските на банките е значителна, а во 2018 година дополнително се продлабочи. Најголема рочна неусогласеност се забележува меѓу збирната негативна разлика на девизната компонента на средствата и обврските со преостаната рочност до 30 дена (чијшто сооднос со девизните средства со преостаната рочност до 30 дена, на годишна основа, се продлабочи за 21,5 процентни поени). Поголемата неусогласеност меѓу средствата и обврските со девизна компонента во споредба со денарската, главно произлегува од прифатениот деловен модел на домашните банки, којшто се заснова меѓу другото и врз валутната и рочната трансформација на девизните депозити на домашните нефинансиски субјекти во пласмани со денарска компонента.

Графикон бр. 47

Очекувана стабилност на депозитите со преостаната рочност до три месеци од страна на банките во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

И во 2018 година, банките очекуваа висока стабилност на депозитите како главен извор на финансирање. Така, на 31.12.2018 година, банките очекуваат дека 85,9% од орочените депозити со преостаната рочност до три месеци (84,6% на 31.12.2017 година) ќе покажат стабилност, односно и понатаму ќе останат во банките, додека за вкупните депозити и депозитите по видување, процентот на очекуваната стабилност е нешто помал (81,6% и 80,2%, соодветно) и бележи мало влошување во споредба со претходната година. Во текот на 2018 година, банките ги задржаа и очекувањата за позитивен јаз меѓу средствата и обврските, според нивната преостаната рочност, како збирно, така и по одделни рочни сегменти (повеќе детали во анексите на овој извештај).

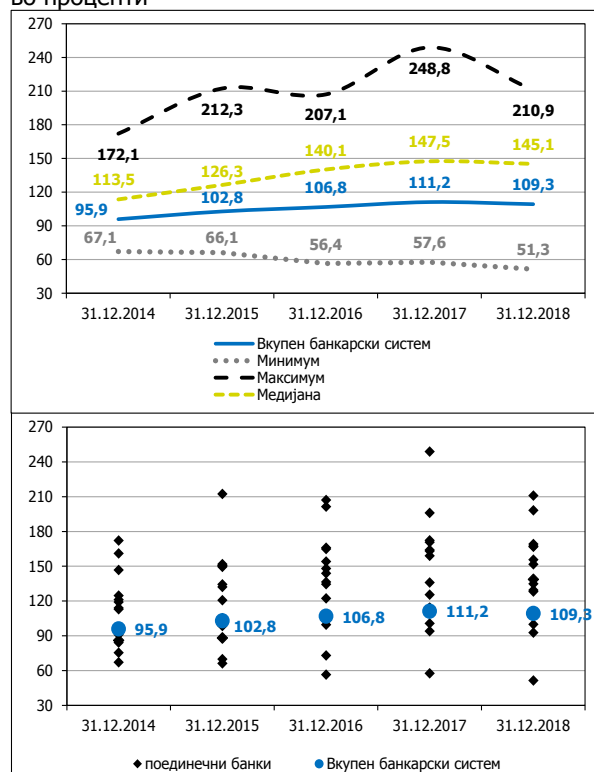
2.4 Стрес-симулации за ликвидносни шокови

Симулациите за ликвидносните шокови спроведени со состојба на 31 декември 2018 година, ја потврдуваат стабилната ликвидносна позиција и отпорноста на македонските банки на ликвидносни шокови, што се должи главно на задоволителното ниво на ликвидни средства со коешто располагаат. Целосно искористување (или 109,3% на 31.12.2018 година) на ликвидните средства би настанало при значително екстремната симулација на ликвидносен шок, којшто опфаќа комбинирани одливи⁵⁴ на средства од банките врз повеќе основи. Со оглед на екстремноста на претпоставката, за потребите на оваа симулација се прошири

⁵⁴ При симулацијата се претпоставува одлив на: депозитите на дваесетте најголеми депоненти, 20% од депозитите на домаќинствата, обврските кон матичните субјекти (обврските врз основа на субординирани инструменти и хибридни капитални инструменти се исклучени од симулацијата бидејќи, согласно со регулативата за пресметка на адекватноста на капиталот, нивната исплата е регулирана), 50% од обврските кон нерезидентите (со исклучок на обврските кон нерезидентните матични лица на банките, коишто се веќе опфатени со една од претходните симулации) и конверзија на определени вонбилансни обврски на банките (непокриени акредитиви, неотповикливи кредитни линии и неискористени лимити врз основа на кредитни картички и одобрени пречекорувања на трансакциските сметки) во билансни побарувања. При симулациите за ликвидносни шокови е изземена „МБПР“ АД Скопје.

Графикон бр. 48

Намалување на ликвидните средства по симулацијата за комбинирани ликвидносни шокови (по сите шокови), вкупен банкарски систем (горе) и по поединечна банка (долу) во проценти

Извор: пресметки на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

вообичаениот опфат на ликвидните средства и со други финансиски инструменти⁵⁵ во сопственост на банките, за кои се цени дека банките брзо и лесно ќе ги наплатат или ќе ги претворат во парични средства. Во таков случај, банкарскиот систем би располагал со доволно ликвидни средства, односно намалувањето на ликвидните средства на ниво на банкарскиот систем би било помало и би изнесувало 98,5% (што значи дека по вакви екстремни шокови дури и би останал на располагање одреден износ ликвидни средства, анализирано на ниво на банкарскиот систем).

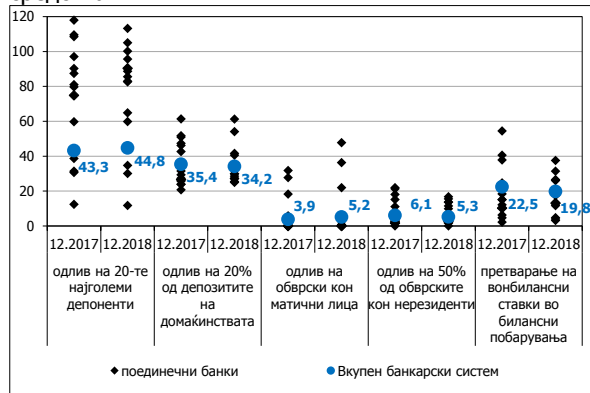
При примена на поединечните симулации на ликвидносни шокови, банките имаат доволно ликвидни средства за да ги отплатат симулираните парични одливи. Најголемо намалување на ликвидните средства се случува при одлив на депозитите на дваесетте најголеми депоненти, но значењето на оваа симулација за одделните банки е различно, со оглед на разликите во степенот на концентрацијата на депозитите. Спротивно на тоа, кај симулацијата на остварувањето на репутацискиот ризик и губењето на довербата на населението во банките претставена преку одлив на 20% од депозитите на домаќинствата има значително поголема сличност во резултатите за одделните банки, со што се потврдува важноста на депозитите за финансирањето на активностите на банките.

Оттука, одржливоста на ликвидносната позиција на банките, како и потенцијалниот раст на нивните активности се во директна зависност од случувањата и настапот на банките на депозитниот пазар и одржувањето на довербата на домашните депоненти во македонските банки. При претпоставена конверзија на определени вонбилансни

⁵⁵ Покрај финансиските инструменти што ги сочинуваат ликвидните средства, се додаваат и следниве финансиски инструменти: средствата во резервниот гарантен фонд кај КИБС, долгорочните депозити во странски банки, инструментите на пазарот на пари издадени од странски недржавни издавачи, кредитите со договорна преостаната рочност до 30 дена, како и ефектот од намалувањето на задолжителната резерва за девизните обврски на банките којашто е издвоена во девизи заради симулираниот одлив на девизните депозити на домаќинствата.

Графикон бр. 49

Придонес на одделните шокови во намалувањето на ликвидните средства при симулацијата за комбиниран ликвидносен шок, по банка како процент на намалување на ликвидните средства

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

обврски на банките во билансни побарувања⁵⁶, банките би потрошиле околу 20% од нивните ликвидни средства, што иако е помалку во споредба со симулациите за одлив на депозити⁵⁷, сепак може да се смета за значајно.

Малото учество на обврските кон нерезидентите, како и кон матичните лица во структурата на вкупните извори на финансирање на банките, предизвикува скромно влијание на шоките поврзани со нив, врз вкупниот резултат од оваа симулација.

⁵⁶ Се претпоставува одлив на средства како резултат на претворање на определени вонбилансни обврски на банките (непокриени акредитиви, неотповикливи кредитни линии и неискористените лимити врз основа на кредитни картички и одобрени пречекорувања на трансакциските сметки) во билансни побарувања.

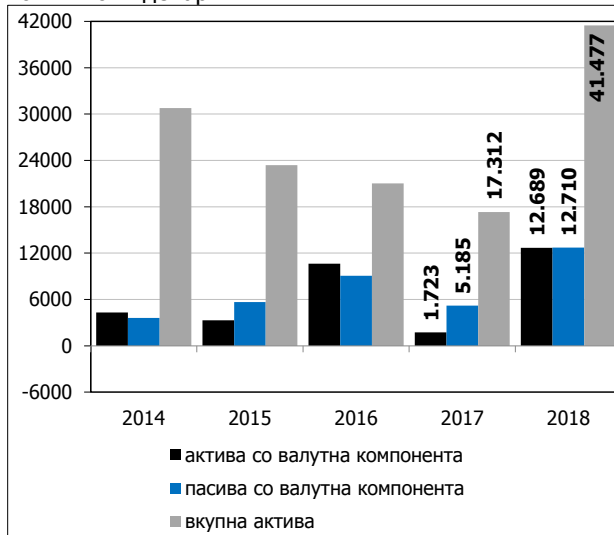
⁵⁷ При симулацијата за одлив на депозитите од 20-те најголеми депоненти, ликвидните средства на банкарскиот систем се намалуваат за 44,8%, додека при претпоставен одлив на 20% од депозитите на домаќинства, ликвидните средства се намалуваат за 34,2%.

3. Валутен ризик

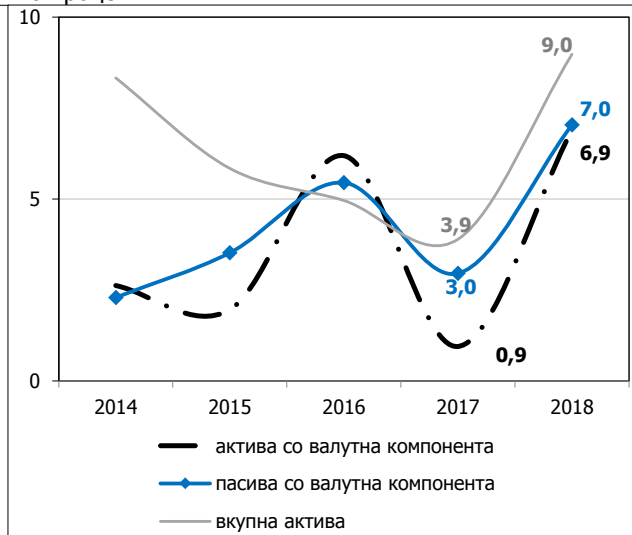
Во 2018 година, банкарскиот систем ја намали, и онака ниската, директна изложеност на валутен ризик. Јазот меѓу активата и пасивата со валутна компонента дополнително се стесни во 2018 година, со што неговиот сооднос со сопствените средства се намали до нивото од 5,7%. Од друга страна, соодносот меѓу отворената девизна позиција и сопствените средства на банкарскиот систем е на уште пониско ниво и на 31.12.2018 година изнесува 3,8%⁵⁸. Учествата на активата и пасивата со валутна компонента во вкупната актива и пасива на банкарскиот систем се намалуваа и во 2018 година. Сепак, индиректната изложеност на валутниот ризик, којашто произлегува од присуството на кредити со валутна компонента во кредитните портфолија на банките и натаму е значителна, но бележи намалување. Еврото е најзастапената странска валута во билансите на банките, што придонесува за одржување ниска веројатност за остварување на директната и индиректната изложеност на банките на валутниот ризик, со оглед на примената на стратегијата на одржување стабилен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото. Анализирани по одделна банка, на 31.12.2018 година, сите банки беа усогласени со пропишаниот лимит во врска со висината на агрегатната девизна позиција, којашто не треба да надмине 30% од сопствените средства.

Графикон бр. 50

Годишна промена на активата и пасивата со валутна компонента
во милиони денари

во проценти

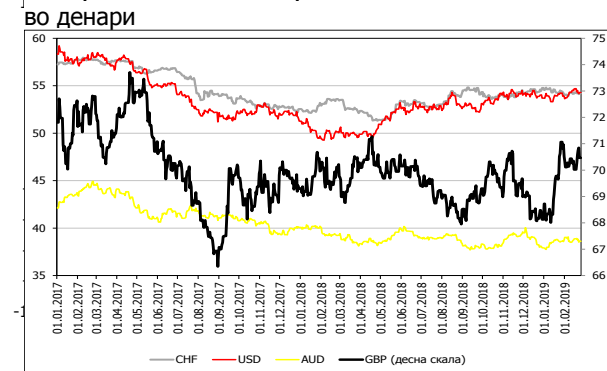

Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

⁵⁸ Намалувањето на отворената девизна позиција, произлегува од јазот меѓу вонбилансната актива и пасива со валутна компонента (којшто на 31.12.2018 година е негативен).

Графикон бр. 53

Движење на курсот на денарот во однос на американскиот долар, швајцарскиот франк, британската фунта и австралискиот долар во денари

Извор: НБРСМ

— Јаз меѓу активата и пасивата со валутна компонента

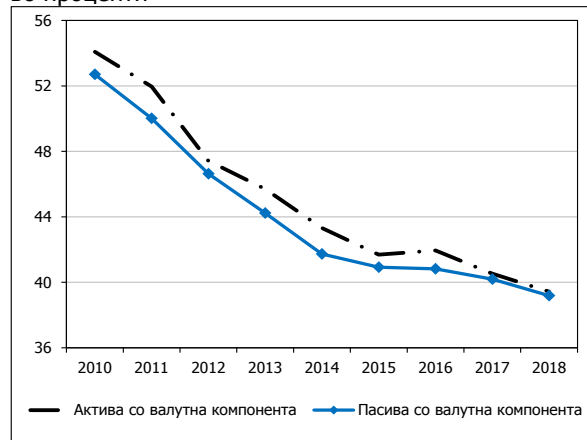
Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

* Исклучена е „МБПР“ АД Скопје.

Отворената девизна позиција го вклучува и јазот меѓу активните и пасивните вонбилансни позиции со валутна компонента.

Графикон бр. 52

Учество на активата и пасивата со валутна компонента* во вкупната актива на банките во проценти

Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

* Во рамките на активата, кредитите се земени на нето-основа, односно се намалени за износот на извршената исправка на вредноста. Исклучена е „МБПР“ АД Скопје.

Во 2018 година, позитивниот јаз меѓу активата и пасивата со валутна компонента забележа незначително стеснување од 21 милион денари, или за 0,6%. Стеснувањето на јазот произлегува од незначително поголемиот раст на пасивата во однос на растот на активата со валутна компонента. Пасивата со валутна компонента се зголеми за 12.710 милиони денари⁵⁹, или за 7,0%, додека активата со валутна компонента бележи раст за 12.689 милиони денари⁶⁰, или за 6,9%. Намалениот јаз меѓу активата и пасивата со валутна компонента, при истовремено зголемување на сопствените средства (6.367 милиони денари) доведе и до негово намалено учество во сопствените средства (за 0,7 процентни поени), коешто на крајот на годината достигна 5,7%. Банките го покриваат негативниот јаз во странска валута (којшто најмногу произлегува од девизните депозити) со позитивниот јаз на позициите со валутна клаузула (главно пласираните

⁵⁹ Годишното зголемување на пасивата со валутна компонента најмногу произлегува од растот на тековните сметки во странска валута на домаќинствата, а во помала мера и од нефинансиските друштва. Исто така, и депозитите на физичките лица (депозитите по видување и орочените депозити) во странска валута позабележително се зголемија.

⁶⁰ На страната на активата, најголем раст се забележува кај кредитите во денари со девизна клаузула (од кои најголемиот дел отпаѓа на домаќинства). Депозитите орочени во странство во странска валута, исто така, придонесоа за порастот на активата со валутна компонента.

денарски кредити со девизна клаузула). Според секторот, пак, банките одржуваат долга девизна позиција во работењето со претпријатија, а кратка девизна позиција со физичките лица.

Во услови на побавен раст на активата (6,9%) и пасивата (7%) со валутна компонента, во споредба со годишното зголемување на активата (9%), нивните учества во вкупната актива (пасива) и натаму бележат надолен тренд.

Табела бр. 3

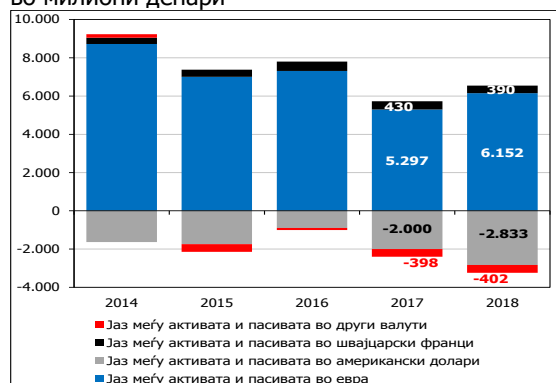
Валутна структура на активата и пасивата со валутна компонента во проценти

Валута	31.12.2017		31.12.2018	
	Актива	Пасива	Актива	Пасива
Евро	88,7	87,4	88,4	86,8
Американски долар	6,6	7,8	6,8	8,4
Швајцарски франк	2,1	1,9	2,2	2,0
Австралиски долар	0,9	1,1	0,8	1,0
Бриганска фунта	0,7	0,8	0,7	0,7
Останато	1,0	0,9	1,1	1,0
Вкупно	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 54

Динамика и структура на јазот меѓу активата и пасивата со валутна компонента, по валути во милиони денари

Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Анализирано по валути, растот на негативниот јаз во американски долари имаше најголемо влијание за стеснувањето на јазот меѓу активата и пасивата со валутна компонента. Овој јаз се прошири за 833 милиони денари или за 41,6%, и тоа како резултат на повисокиот годишен раст на пасивата во долари (2.056 милиони денари, или за 14,5%) во однос на годишниот раст на активата во долари (1.223 милиони денари, или за 10,1%).⁶¹ Сепак, стеснувањето на вкупниот јаз меѓу активата и пасивата со валутна компонента е мало поради истовремениот раст на позитивниот јаз во евра за 855 милиони денари, или за 16,1%.⁶² Еврото и натаму има најголемо учество во валутната структура на активата и

⁶¹ Растот на пасивата во долари е условен од растот на тековните сметки, додека растот на активата во долари најмногу се должи на пласираните депозити во странска валута.

⁶² Растот на пасивата во евра во најголема мера се должи на растот на тековните сметки во евра, но и на растот на депозитите (по видување или орочените депозити) од физичките лица. Активата во евра се зголеми пред сè поради растот на кредитите со валутна компонента во евра, но извесен придонес имаа и депозитите пласирани во странство.

пасивата со валутна компонента. Сепак, со примената на стратегијата на одржување стабилен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото, веројатноста за остварување на валутниот ризик се одржува на ниско ниво. Движењата на вредноста на останатите валути немаат позначително влијание врз работењето на домашниот банкарски систем, поради нивната мала застапеност во билансите на банките.

Табела бр. 4

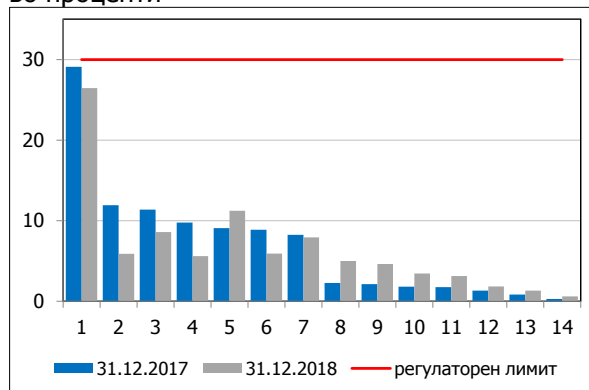
Распределба на банките според учеството на отворената девизна позиција по одделни валути и агрегатната девизна позиција во сопствените средства

Опис	Број на банки										Агрегатна девизна позиција/ сопствени средства
	Отворена девизна позиција по одделни валути/ сопствени средства										
	Евро		Американски долар		Швајцарски франк		Австралиски долар		Останато		
	Долга	Кратка	Долга	Кратка	Долга	Кратка	Долга	Кратка	Долга	Кратка	
под 5%	7		10	4	10	3	6	3	10	4	6
од 5% до 10%	3	1									6
од 10% до 20%											1
од 20% до 30%	1										1
над 30%											

Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 55

Сооднос на агрегатната девизна позиција и сопствените средства, по одделни банки во проценти

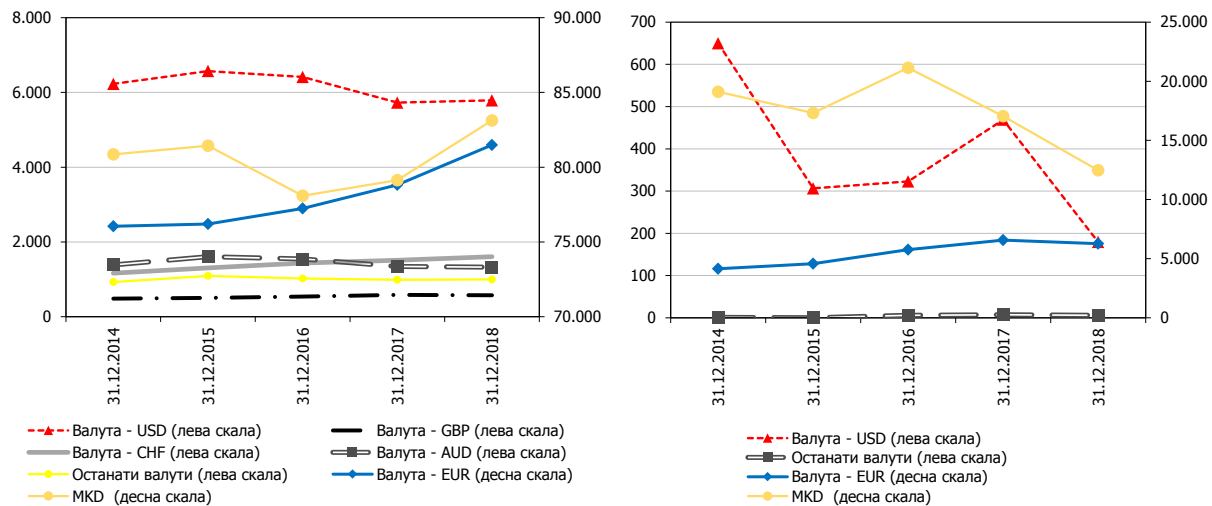
Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

На 31.12.2018 година, сите банки беа усогласени со пропишаниот лимит за агрегатната девизна позиција, којшто изнесува 30% од сопствените средства. Банките претежно одржуваат долга позиција по одделни валути.

Графикон бр. 56

Депозити во денари и со валутна компонента на физички лица (лево) и на нефинансиски друштва (десно)

во милиони денари

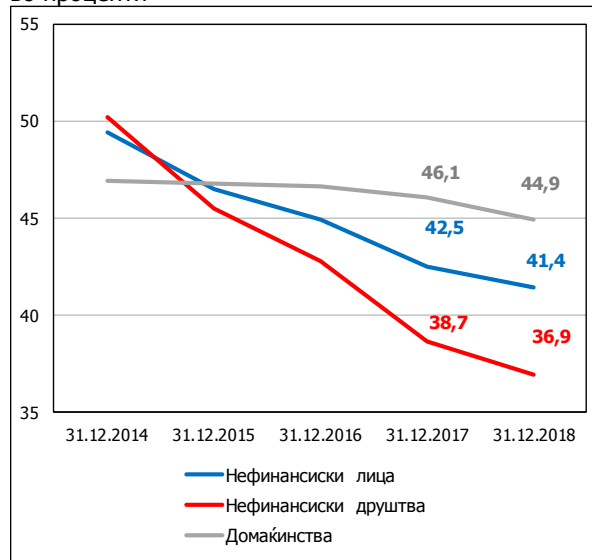
Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Во депозитите не се опфатени трансакциските сметки на физичките лица и на нефинансиските друштва.

Графикон бр. 57

Учество на кредитите со валутна компонента во вкупните кредити на нефинансиските лица

во проценти

Извор: НБРСМ, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

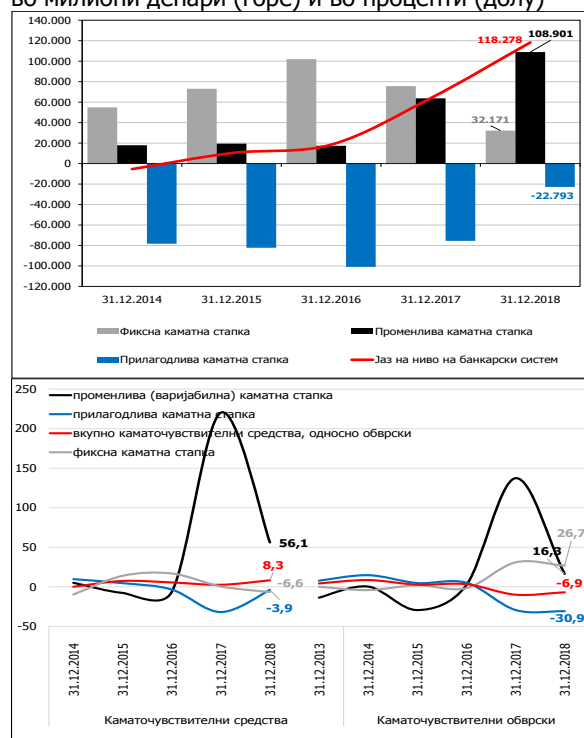
Индиректната изложеност на валутниот ризик, којашто произлегува од присуството на кредити со валутна компонента во кредитните портфолија на банките, е значителна, но бележи намалување. На крајот од 2018 година, учеството на кредитите со валутна компонента во вкупните кредити на нефинансиските лица изнесува, и натаму солидни, 41,4%, што е намалување од 1,1 процентен поен, на годишна основа. Сепак, веројатноста за остварување на овој ризик е исто така ниска, со оглед на фактот што повеќе од 99% од кредитите со валутна компонента се номинирани во евра или се во денари со евроклаузула, со оглед на примената на фиксен номинален девизен курс на денарот во однос на еврото.

3. Ризик од промена на каматните стапки во портфолиото на банкарски активности

Пондерираната вредност на портфолиото на банкарски активности, како мерка за изложеноста на ризикот од промена на каматните стапки, бележи намалување во 2018 година, како во апсолутен износ, така и во однос на сопствените средства на банкарскиот систем. Намалувањето во целост произлегува од стеснувањето на јазот меѓу каматочувствителните средства и обврски со фиксни каматни стапки, што е резултат на направените измени во регулативата со кои се овозможи поточно прикажување на кредитите кај кои е предвидена примена на различен вид каматна стапка во различни временски периоди до рокот на достасување, но исто така е резултат и на зголемувањето на орочените депозити со фиксна каматна стапка. Позитивниот јаз (нето, непондерирана позиција) меѓу каматочувствителните средства и обврски се прошири, што најмногу произлегува од стеснувањето на негативниот јаз кај позициите со прилагодливи каматни стапки, како резултат на намалувањето на депозитите со овој тип каматна стапка. На агрегирана основа, банкарскиот систем е изложен на ризик од намалување на каматните стапки, којшто би се остварил за релативно краток временски период, со оглед на високиот позитивен јаз меѓу активните и пасивните позиции каде што временскиот период до следната преоценка на каматните стапки изнесува до 1 месец.

Графикон бр. 58

Каматочувствителни средства и обврски според тип на каматна стапка, јаз (горе) и годишна промена (долу) во милиони денари (горе) и во проценти (долу)

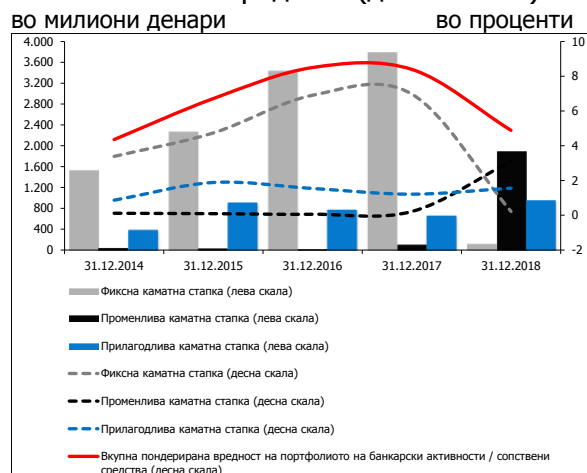
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Вкупната пондерирана вредност на портфолиото на банкарски активности⁶³ забележа годишно намалување од 1.589 милиони денари, или за 34,9%, што во целост е условено од значителното намалување на пондерираната вредност на портфолиото на банкарски активности со фиксни каматни стапки (за 3.653 милиони денари или за 96,5%). Ваквите движења се резултат на стеснувањето на јазот меѓу позициите со фиксни каматни стапки кај кредитите коишто ги нудат банките кај кои е предвидена примена на различен вид каматна стапка во различни временски периоди до рокот на достасување, а се должи пред сè на измените во постојната регулатива за управувањето со ризикот од промена на

⁶³ Вкупната пондерирана вредност на портфолиото на банкарски активности ја прикажува промената на економската вредност на ова портфолио како резултат на оцената за промената на каматните стапки со користење стандарден каматен шок (паралелна позитивна или негативна промена на каматните стапки за 200 основни поени). Вкупната пондерирана вредност на портфолиото на банкарски активности на ниво на банкарскиот систем се добива со агрегирање на пондерираните вредности на портфолиото на банкарски активности на одделните банки.

Графикон бр. 59

Вкупна пондерирана вредност на портфолиото на банкарски активности* според тип на каматна стапка, во апсолутен износ (лева скала) и во однос на сопствените средства (десна скала)

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*Вкупната пондерирана вредност на портфолиото на банкарски активности ја означува потенцијалната загуба на економската вредност на ова портфолио, при претпоставен неповолен каматен шок од ± 2 процентни поена.

каматните стапки во портфолиото на банкарски активности⁶⁴.

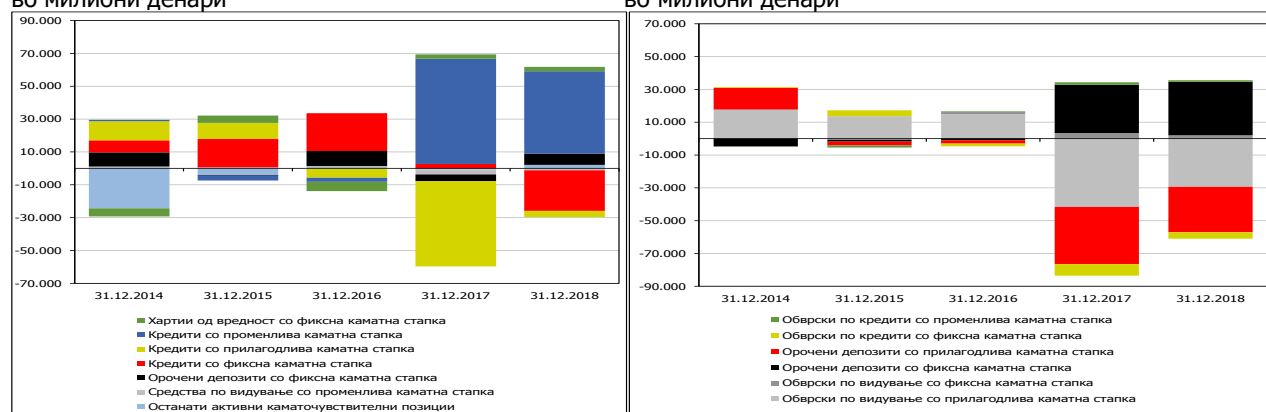
Покрај тоа, и растот на орочените депозити со фиксна каматна стапка (заради замена на прилагодливата со фиксна каматна стапка кај дел од орочените депозити на банките, по истекувањето на нивниот рок на достасување), дополнително придонесе за стеснување на јазот кај позициите со фиксни каматни стапки и последователно предизвика намалување на пондерираната вредност на портфолиото на банкарски активности со фиксни каматни стапки. Пондерираната вредност на портфолијата на банкарски активности со променливи и прилагодливи каматни стапки забележаа годишен раст, од 1.775 милиони денари и 289 милиони денари, соодветно, којшто не е доволен за да се анулира намалувањето на оваа вредност кај портфолиото со фиксни каматни стапки. Во услови на годишен раст на сопствените средства, соодносот меѓу вкупната пондерирана вредност на портфолиото на банкарски активности и сопствените средства на банкарскиот систем се намали за 3,5 процентни поени и на 31.12.2018 година изнесува 4,9%. Анализирano по одделна банка, соодносот меѓу вкупната пондерирана вредност и сопствените средства се движи во интервал од 0,6% до 9,7% и е далеку под нивото од 20%.⁶⁵

⁶⁴ Почнувајќи од 1 јануари 2018 година, за потребите на утврдувањето на вкупната пондерирана вредност на портфолиото на банкарски активности е извршена промена во начинот на прикажување на позициите кај кои е договорена примена на различен вид каматна стапка во различни временски периоди до рокот на достасување. Најчесто станува збор за кредити кај кои е предвидена примена на фиксна каматна стапка во првите неколку години од одобрувањето на кредитот и примена на друг вид каматна стапка, по истекот на тој почетен период. До крајот на 2017 година, банките ги прикажуваа овие позиции (кредити) во зависност од типот на каматната стапка којшто бил во примена на денот на известување и тоа во рочниот блок којшто одговарал на преостанатиот рок на достасување на целиот кредит. Со измените на Упатството за спроведување на Одлуката за управување со ризикот од промена на каматните стапки во портфолиото на банкарски активности („Службен весник на Република Македонија“ бр. 154/17), почнувајќи од 2018 година, банките се должни износот на овие кредити да го поделат на дел на кој се применува фиксна каматна стапка (и овој дел да го прикажат во рочниот блок којшто одговара на периодот во кој се применува фиксна каматната стапка) и на дел на кој се применува друг вид каматна стапка (најчесто променлива каматна стапка) и овој дел да го прикажат во соодветниот рочен блок по изминувањето на периодот на фиксност, согласно со временскиот период до следната преоценка на каматната стапка. Притоа, временските периоди до следната преоценка на променливите каматни стапки се најчесто многу пократки од преостанатата рочност на кредитите, поради што остатокот од кредитите најчесто се распоредува во пократките рочни блокови, за кои се предвидени и пониски пондери при пресметка на пондерираната вредност на портфолиото на банкарски активности.

⁶⁵ Согласно со Одлуката за управување со ризикот од промена на каматните стапки во портфолиото на банкарски активности („Службен весник на Република Македонија“ бр. 163/2008 и 144/2009), во случај кога односот помеѓу вкупната пондерирана вредност и сопствените средства на банката надмине 20%, банката е должна да предложи мерки за намалување на овој однос, а Народната банка може да ѝ наложи и издвојување соодветен износ на капитал за покривање на ризикот од промена на каматните стапки во портфолиото на банкарски активности.

Во 2018 година, јазот односно нето непондерираната позиција меѓу каматочувствителните средства и обврски се прошири за 54.419 милиони денари, или за 85,2%. Ова најмногу се должи на стеснувањето, од 52.740 милиони денари, на негативниот јаз на позициите со прилагодливи каматни стапки. Ваквите движења кај јазот со прилагодливи каматни стапки најмногу произлегуваат од намалувањето на орочените депозити со прилагодлива каматна стапка (примена на фиксна наместо прилагодлива каматна стапка по истекувањето на рокот на достасување) и на обврските по видување со овој тип каматна стапка (заради одлука на дел од банките да не исплатуваат повеќе камата за овие обврски). Истовремено, и позитивниот јаз меѓу каматочувствителните средства и обврски со променливи каматни стапки забележа раст од 45.119 милиони денари, додека позитивниот јаз меѓу позициите со фиксни каматни стапки забележа стеснување од 43.440 милиони денари. Сличните годишни апсолутни промени, но со спротивен предзнак, кај јазовите со фиксни и променливи каматни стапки најмногу произлегуваат од споменатите измени во регулативата коишто предизвикаа прераспоредување на еден дел од кредитите со фиксна, во позиции со променлива каматна

Графикон бр. 60 Годишни промени на каматочувствителните средства (лево) и обврски (десно), според типот на инструментот и типот на каматната стапка во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

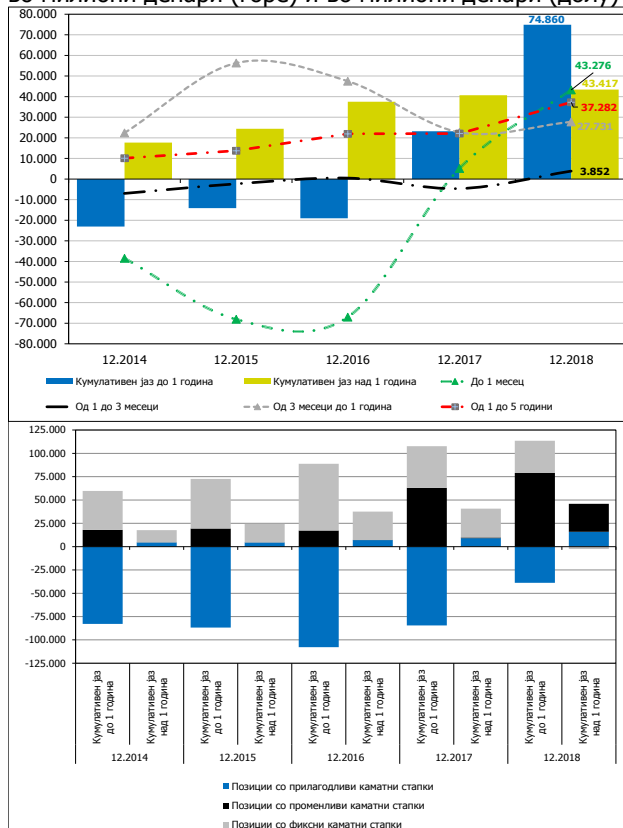
стапка. Исто така, во 2018 година, орочените депозити со фиксна каматна стапка забележаа

годишен раст, заради споменатата замена на прилагодливата со фиксна каматна стапка кај дел од орочените депозити, што исто така придонесе за стеснување на позитивниот јаз кај позициите со фиксни каматни стапки.

Според временскиот период до следната преоценка на висината на каматната стапка (односно преостанатиот рок до достасување кај позициите со фиксна каматна стапка), **јазот до 1 година најмногу придонесе за проширувањето на вкупниот јаз меѓу каматочувствителните средства и обврски.** Најголем придонес за зголемувањето на јазот до 1 година даде јазот до 1 месец, чие зголемување произлегува од стеснувањето на негативниот јаз меѓу позициите со прилагодлива каматна стапка, пред сè заради намалувањето на обврските по видување со овој тип каматна стапка (споменатата одлука на дел од банките да не исплатуваат повеќе камата за овие обврски).

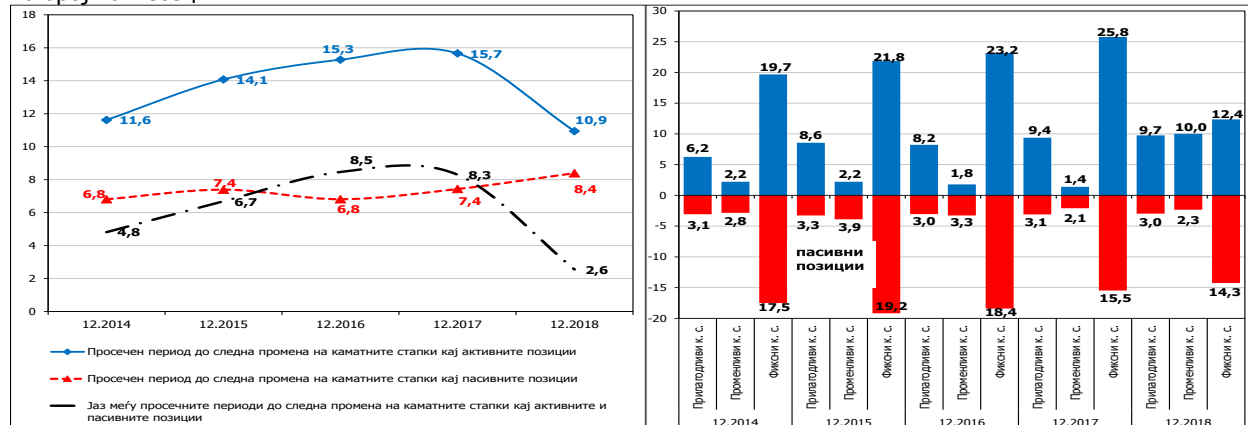
Негативниот јаз до 1 година меѓу позициите со прилагодлива каматна стапка теоретски го изложува банкарскиот систем на ризик од зголемување на каматните стапки, но генерално овој тип каматни стапки не ги изложува банките на каматниот ризик од портфолиото на банкарски активности, поради договорната можност за нивна еднострана промена. Јазот меѓу каматочувствителните средства и обврски со променлива каматна стапка е позитивен (до и над 1 година), што го изложува банкарскиот систем на ризик од намалување на каматните стапки. Конечно, позитивниот јаз кај позициите со фиксна каматна стапка којшто, затоа што е најмногу концентриран во рочниот блок до 1 месец го изложува банкарскиот систем на ризик од намалување на каматните стапки. Имајќи предвид дека, на агрегирана основа, вкупниот јаз меѓу каматочувствителните средства и обврски е позитивен, банкарскиот систем е изложен на ризик од намалување на каматните стапки. Притоа, имајќи предвид дека поголемиот дел од јазот е концентриран во временскиот период до 1 месец, ризикот од намалување на каматните стапки би се

Графикон бр. 61 Јаз меѓу активните и пасивните позиции, според периодот до следна преоценка на каматните стапки (лево) и структура на јазот според типот на каматната стапка (десно) во милиони денари (горе) и во милиони денари (долу)

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 62 Просечен период до следната прецена на каматните стапки*, вкупен (лево) и по тип на каматна стапка (десно) во број на месеци

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

* Просечниот период до следната прецена на каматните стапки се пресметува како учество на износот на активната/пасивната позиција од секој од рочните блокови во вкупната каматочувствителна актива/пасива, помножено со рочноста од секој рочен блок, изразена во месеци. Кај позициите со фиксна каматна стапка, просечниот период до следната прецена се однесува на просечниот преостанат рок на достасување.

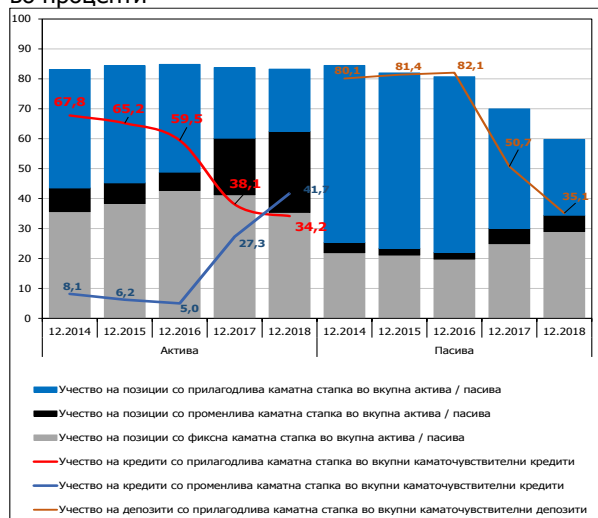
Во 2018 година, банките го намалија просечниот период до следната процена на каматните стапки кај активните позиции, а го зголемија просечниот период до следната процена на каматните стапки кај пасивните позиции, што доведе до намалување на јазот меѓу просечните периоди до следната прецена на каматните стапки кај активните и пасивните позиции. Ваквите промени во просечните периоди до следната проценка на каматните стапки кај активните и пасивните позиции, вообичаено, се прават при очекувања за идно зголемување на каматните стапки. Сепак, треба да се имаат предвид споменатите промени во регулативата (коишто се со примена од 1.1.2018 година), како и присутниот тренд на напуштање на примената на прилагодливите⁶⁶ каматни стапки од страна на банките (и кај депозитните и кај кредитните производи) имаат големо влијание врз пресметаниот просечен период до следната проценка на каматните стапки.

Индириктната изложеност на ризикот од зголемување на каматните стапки којшто произлегува од присуството на кредити со прилагодливи и променливи каматни стапки, е значајна. На 31.12.2018 година, збирното учество на овие кредити во вкупните кредити изнесува 75,9%, при што 41,7% од вкупните кредити имаат променлива каматна стапка, додека 34,2% се со прилагодлива каматна стапка. Значителната застапеност на променливите каматни стапки (вклучително и на прилагодливите) во кредитните договори со домаќинствата, го истакнува значењето на индириктниот кредитен ризик за банките, при нагорна промена на каматните стапки.

Во изминативе неколку години, се забележува тренд на намалување на учеството на кредитите и депозитите со

⁶⁶ Во октомври 2016 година, НБРСМ со допис им препорача на банките да ја исклучат примената на еднострано прилагодливите каматни стапки во новите договори за кредити и депозити со клиентите.

Графикон бр. 63 Структура на активата и пасивата, според типот на каматна стапка во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

прилагодлива каматна стапка во вкупните кредити и депозити. Ваквиот тренд е, во голема мера, резултат на препораките на Народната банка упатени до банките за напуштање на примената на овој тип каматни стапки, заради потенцијалниот репутациски и правен ризик коишто тие го носат за банките. Оттука, видливи се активностите на банките за напуштање на овој тип каматни стапки во кредитните и депозитните договори, посебно по изминувањето на рокот на достасување, по што на новосклучените договори се применуваат претежно променливи (кај кредитите) или фиксни каматни стапки (кај депозитите). Трендот на намалена примена на прилагодливите каматни стапки е изразен кај депозитните договори, каде што учеството на депозитите со овој тип каматна стапка во вкупните депозити бележи повисок пад во споредба со учеството на кредитите со прилагодлива каматна стапка во вкупните кредити.

Повеќе детали околу структурата на каматочувствителните позиции на банките се дадени во анексите кон овој извештај.

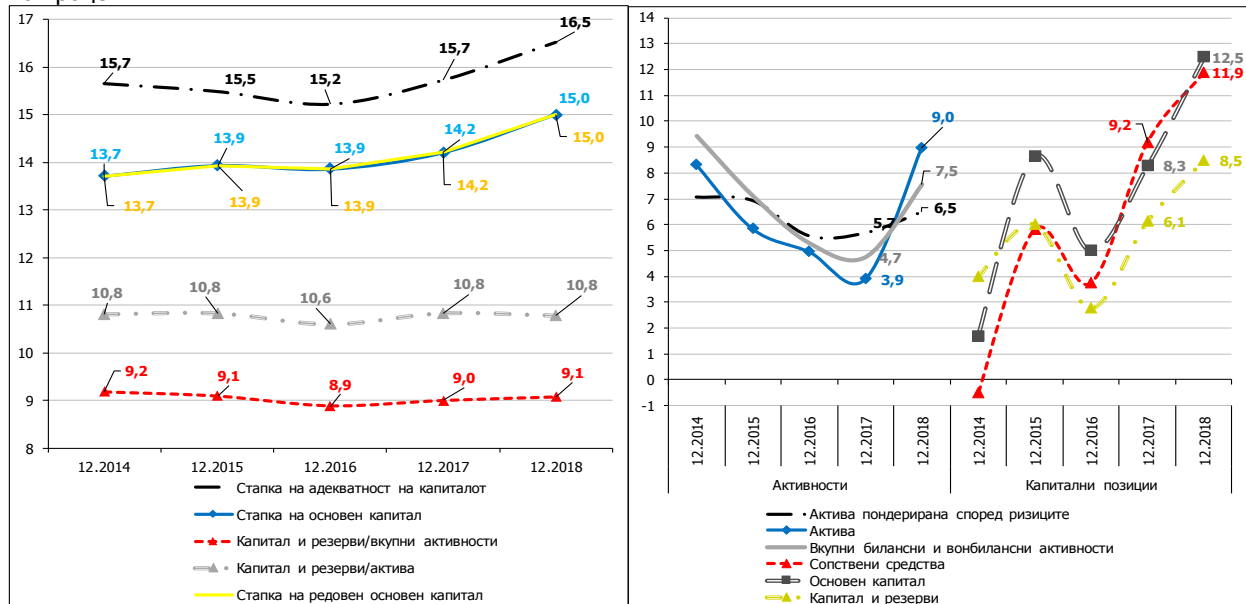
5. Ризик од несолвентност

Македонскиот банкарски систем ја заврши 2018 година со повисоки показатели за солвентноста и капитализираноста, во споредба со претходната година. Повисокиот раст на сопствените средства на банките во однос на изложеноста на ризици доведе до подобрена солвентна позиција, а со тоа и подобрен капацитет за справување со неочекуваните загуби. Растот на сопствените средства се должи на задржаната добивка, спроведените емисии на обични акции и издадените нови субординирани инструменти, додека растот на активата пондерирана според ризиците беше најмногу концентриран кај активата пондерирана според кредитниот ризик. Поголем дел од растот на сопствените средства беше искористен за исполнување на заштитните слоеви на капиталот и за исполнување на капиталните барања за покривање на кредитниот ризик, но еден дел од овој раст и натаму е слободен, над минималните регулаторни и супервизорски барања. Спроведеното тестирање на отпорноста на банкарскиот систем и на одделните банки на симулирани шокови покажа повисока отпорност во 2018 година, во споредба со претходните години.

5.1. Показатели за солвентноста, капитализираноста на банкарскиот систем и нивото на ризичност на активностите на банките

Графикон бр. 64

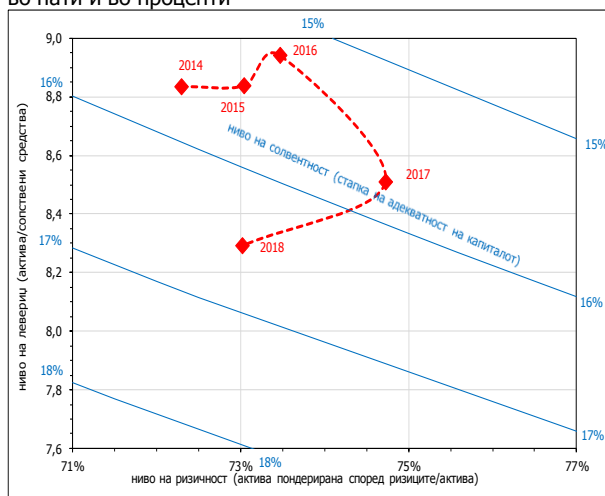
Показатели за солвентноста (лево) и годишни стапки на промена на нивните компоненти (десно) во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Во 2018 година, показателите за солвентноста на банкарскиот систем забележаа нагорни поместувања. Стапката на адекватност на капиталот се зголеми за 0,8 проценти поени, со оглед на речиси двојно повисокиот релативен раст на

Графикон бр. 65
Ниво на левериц, ризициност и солвентност
на банкарскиот систем
во пати и во проценти

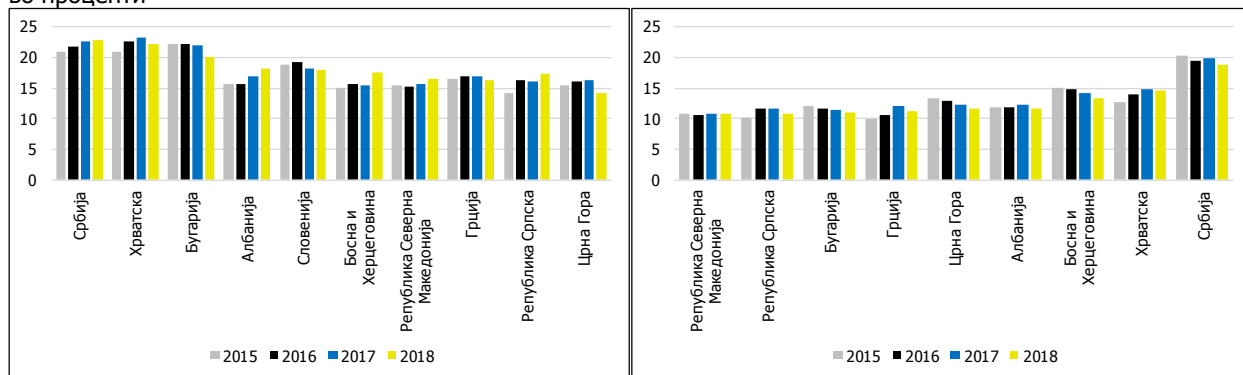
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

сопствените средства во однос на растот на активата пондерирана според ризиците. Годишното зголемување на сопствените средства беше најмногу резултат на задржаните добивки, новите емисии на акции и издадените субординирани инструменти. Од друга страна, активата пондерирана според кредитниот ризик, како и до сега, најмногу придонесе за растот на вкупната актива пондерирана според ризиците. Расчленувањето на стапката на адекватност на капиталот на нејзините составни компоненти упатува на истовремено намалување на нивото на т.н. левериц (мерен како сооднос меѓу активата и сопствените средства), но и на нивото на ризициност на банкарските активности (мерено како сооднос меѓу активата пондерирана според ризиците и вкупната актива), што севкупно придонесе за зголемување на стапката на адекватност на капиталот во 2018 година.

Анализирано по одделна банка, стапките на адекватност на капиталот и на основниот капитал кај повеќето банки забележаа годишен раст. Притоа, само една банка во системот располага со додатен основен капитал, поради што на ниво на банкарскиот систем, стапките на основен капитал и редовен основен капитал се речиси еднакви и на 31.12.2018 година изнесуваат 15%. Во споредба со земјите од регионот, со исклучок на неколку земји кај кои стапката на адекватност на капиталот е над 20%, македонскиот банкарски систем се наоѓа во вториот дел од листата каде што банкарските системи имаат адекватност на капиталот помеѓу 14% и 18%. Слична е

Графикон бр. 66

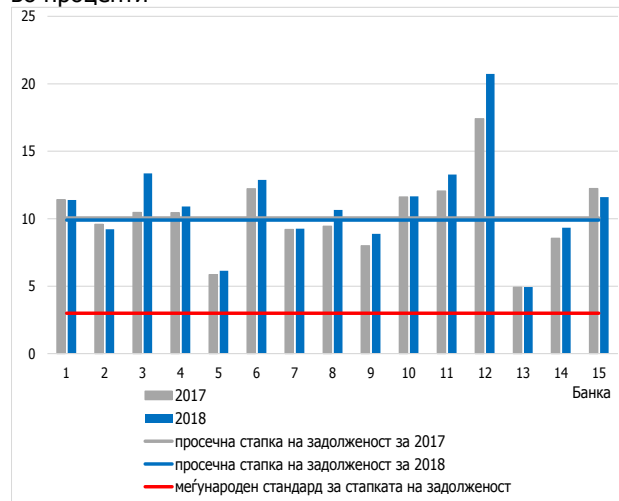
Стапка на адекватност на капиталот (лево) и учество на капиталот и резервите во вкупната актива (десно) во банкарскиот систем на избрани земји во проценти

Извор: Меѓународниот Монетарен Фонд и интернет страниците на Централните банки.

*Податоците за Србија, Хрватска, Бугарија и Грција се со состојба на 30.9.2018 година.

Графикон бр. 67 Просечна стапка на задолженост во проценти

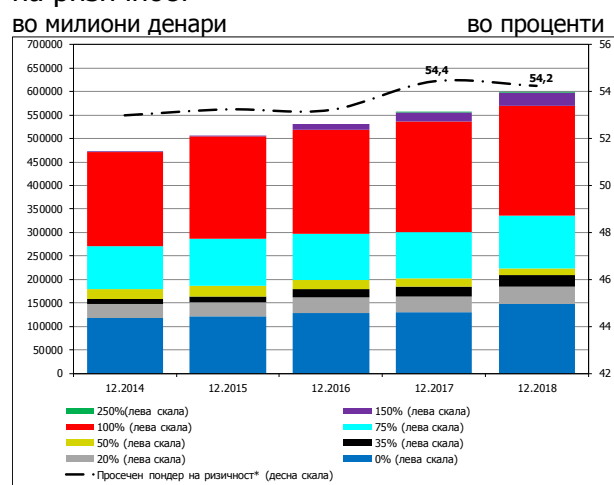

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

* Стапката на задолженост претставува сооднос меѓу основниот капитал и изложеноста (билансна и вонбилансна) на банката. Оваа стапка банките ја пресметуваат на месечна основа, а на графиконот е претставен просек од нивоата на стапката за одделните месеци.

Графикон бр. 68

Износ и структура на вкупната (билансна и вонбилансна) изложеност, според пондерите на ризичност

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Забелешка: *Просечниот пондер на ризичност е пресметан како сооднос меѓу активата пондерирана според кредитниот ризик и вкупната билансна и вонбилансна изложеност на банкарскиот систем.

состојбата и со показателот за учеството на капиталот и резервите во вкупната актива.

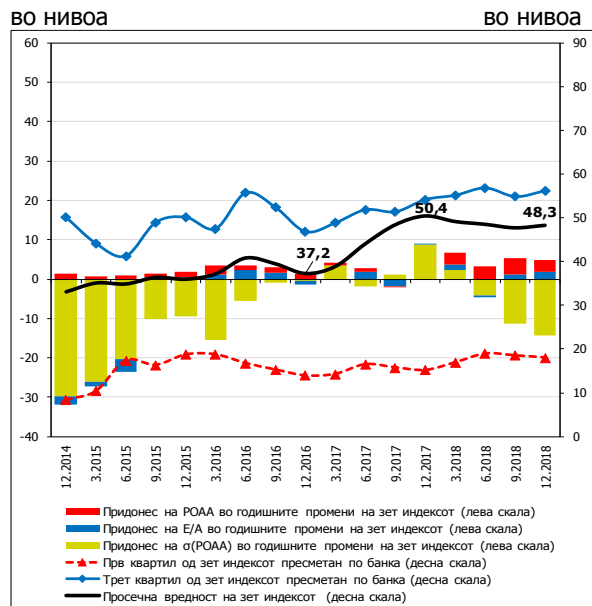
Заради обезбедување соодветно ниво на капитал и спречување прекумерно задолжување, македонските банки се должни да ја утврдуваат и да ја следат стапката на задолженост⁶⁷. Просечната стапка на задолженост пресметана за 2018 година, изнесува 9,9%⁶⁸ и е пониска во однос на просечната стапка на задолженост за 2017 година за 0,2 процентни поена.

Вкупната актива пондерирана според ризиците се зголеми за 6,5% (5,7% во 2017 година) или за 22.408 милиони денари, што речиси во целост произлезе од растот на активата пондерирана според кредитниот ризик којашто се зголеми за 7,2%, или за 21.834 милиони денари. Како резултат на зголемувањето на ликвидната актива на банките, најголем раст во вкупната билансна и вонбилансна изложеност на банкарскиот систем забележаа активностите на банките коишто се вклучуваат со пондер на ризичност од 0%. Солиден годишен раст забележаа и изложеностите коишто се вклучуваат во портфолиото на мали кредити за кои се предвидени пондери на ризичност од 75% и 150%. **Ваквите движења во активата пондерирана според кредитниот ризик придонесоа за одредено намалување на нивото на ризичност на банкарските активности (или просечното ниво на ризичност на банкарските активности), мерено како сооднос меѓу активата пондерирана според кредитниот ризик и вкупната билансна и вонбилансна изложеност (54,2% на 31.12.2018 година).**

⁶⁷ Одлука за методологијата за управување со ризикот на задолженост („Службен весник на Република Македонија“ бр. 26/17).

⁶⁸ Просечната стапка на задолженост пресметана за првото полугодие од 2018 година изнесува 9,3%, а за второто полугодие од годината изнесува 10,5%.

Графикон бр. 69
Зет индекс

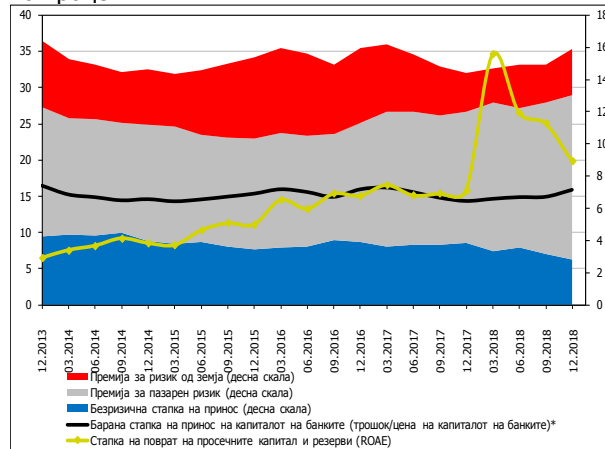
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*Нагорното движење на зет индексот упатува на пониско ниво на изложеност на ризици.

Стабилноста на банките, мерена преку т.н. зет индекс (англ. Z-index)⁶⁹, е на релативно високо ниво. Во просек е потребен негативен шок во висина од најмалку 48,3 стандардни девијации од стапката на поврат на просечната актива, за да дојде до целосно исцрпување на капиталниот потенцијал на банкарскиот систем. Во текот на 2018 година, се забележа намалување на просечната вредност на зет индексот, пред сè поради зголемената променливост на профитите на банките во текот на годината, мерена преку стандардната девијација од стапката на поврат на просечната актива.

Трошокот на капитал, односно бараната стапка на принос на инвеститорите во акциите на банките, пресметан со примена на т.н. модел КАПМ, на примерок од осум банки чии акции котираат на официјалниот пазар, забележа годишно зголемување. Имено, цената на капиталот, пресметана со овој модел, се зголеми за 1,5 процентни поени и достигна 15,9% на крајот од 2018 година. Тоа е за 3,9 процентни поени пониско во споредба со стапката на поврат на капиталот, остварена од страна на банките опфатени со

Графикон бр. 70 Висина и структура на трошокот (цената) на капиталот* на банките чии акции котираат на официјалниот пазар на Македонската берза во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

* Пресметан е со примена на т.н. КАПМ (Capital-Asset Pricing Model – CAPM) каде што цената на капиталот се утврдува како збир од: 1) безризичната стапка на принос (утврдена е како просек од приносите до достасување на државните обврзници коишто котираат на Македонската берза), 2) производот од бета коефициентот за акцијата и разликата меѓу пазарната стапка на принос и безризичната стапка на принос (или премија за пазарен ризик) и 3) премијата за ризик од земја (утврдена како разлика меѓу приносите на македонските еврообврзници и споредливи германски обврзници).

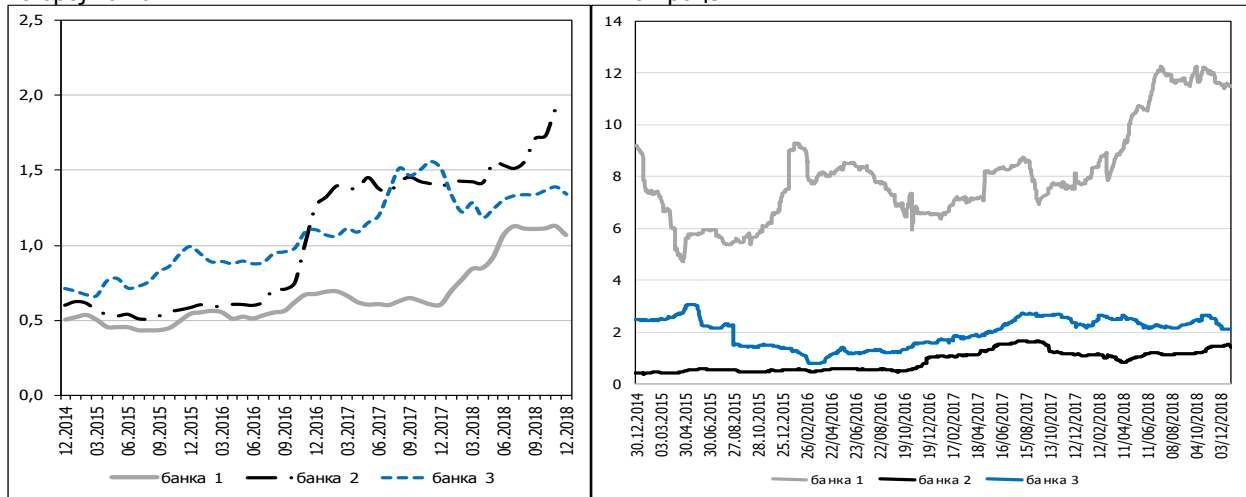
Во пресметката се опфатени осум банки, чии акции котираат на официјалниот пазар на Македонската берза. Премијата за пазарен ризик е пресметана како просек од премиите за пазарен ризик за секоја банка одделно, пондериран со големината на нивната актива.

⁶⁹ Зет индексот се пресметува на следниов начин: $Z = \frac{ROAA + E/A}{\sigma(ROAA)}$,

каде што $ROAA$ претставува стапка на поврат на просечната актива, E се капиталот и резервите, A ја претставува активата, а $\sigma(ROAA)$ претставува стандардна девијација од стапката на поврат на просечната актива, пресметана за последните три години. Од формулата може да се забележи дека оваа мерка во себе комбинира повеќе показатели: показател за перформансите, профитабилноста на банките ($ROAA$), показател за нивото на ризици во банкарското работење ($\sigma(ROAA)$) и мерка за стабилноста и солвентоста на банките (E/A). Вака пресметан, зет индексот го мери „растојанието“ на банката од целосно исцрпување на нејзиниот капитален потенцијал, изразено во број на стандардни девијации од стапката на поврат на активата и како таков претставува мерка за капацитетот на банките за апсорбирање загуби. Индексот на ниво на банкарскиот систем се утврдува како просек од вредноста на индексот пресметан за секоја банка. Повисоките нивоа на овој индекс упатуваат на пониско ниво на ризик и повисоко ниво на севкупна стабилност на банките. Зет индексот вообичаено се изразува во логаритамска форма (природен логаритам од претходно дадената формула), но полесно се интерпретира и е поиндикативен кога е изразен во нивоа.

анализата. Повисоката барана стапка на принос од акциите на банките произлегува од зголемената премија за пазарен ризик, којашто забележа раст од 2,0 процентни поени, како резултат на зголемениот просечен пазарен принос на акциите коишто го сочинуваат индексот МБИ 10 (во 2018 година, индексот МБИ 10 забележа годишен раст од 36,6%).

Графикон бр. 71 Сооднос меѓу пазарната цена и книговодствената вредност (англ. price-to-book) на акциите за трите најголеми банки во системот (лево) и процент од вкупниот број издадени акции коишто биле тргувани во изминатиот едногодишен период (англ. turnover ratio), за трите најголеми банки во системот (десно) во број на пати

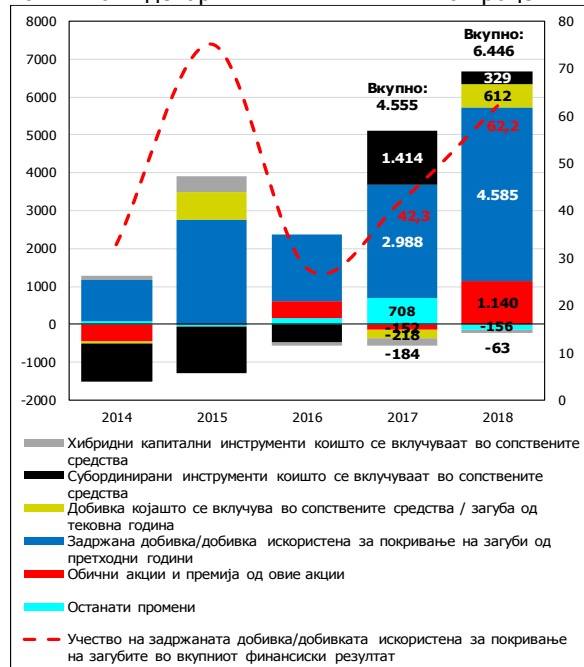
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Во 2018 година, соодносот меѓу пазарната и книговодствената вредност на акциите на трите најголеми банки забележа зголемување, а кај една од банките се доближи до 2. Подобрените перформанси и профитабилноста на банките, проследени со раст на цената на акциите на банките, односно претежно позитивните движења на Македонската берза во 2018 година, придонесоа главно за зголемување на показателот пазарна / книговодствена вредност на акциите на трите најголеми банки.

5.2. Движења и квалитет на сопствените средства на банкарскиот систем

Сопствените средства на банките забележаа побрз годишен раст од 6.446 милиони денари, или за 11,9% (во 2017 година, растот на сопствените средства изнесуваше 4.555 милиони денари или 9,2%), што најмногу произлегува од задржаните добивки во капиталните позиции на банките, новите емисии на обични акции и издадените нови субординирани инструменти.

Графикон бр. 72 Структура на годишните промени на сопствените средства во милиони денари во проценти

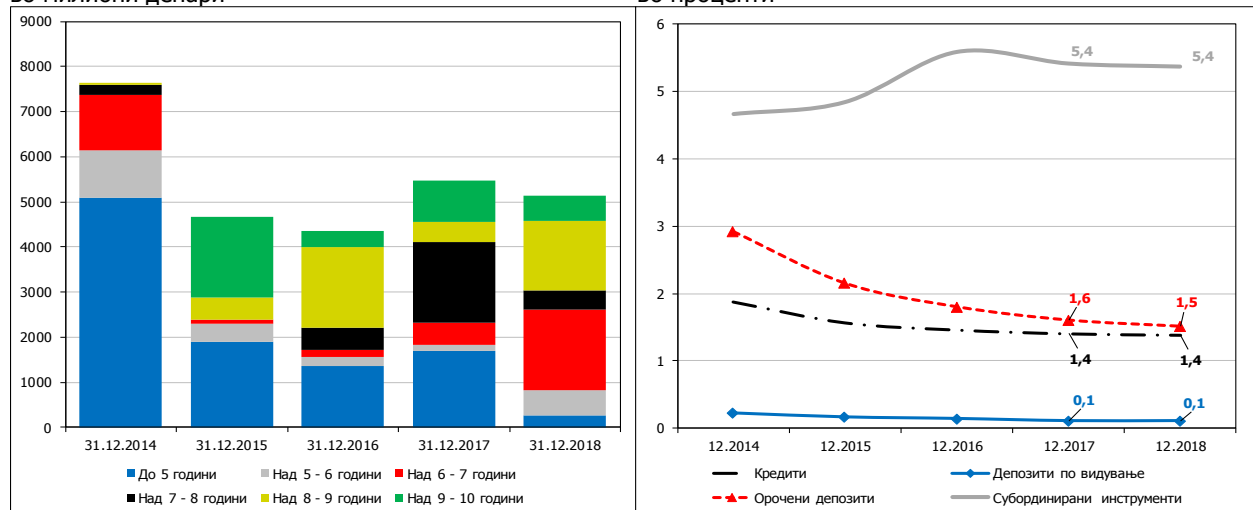

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Како резултат на издадените нови субординирани инструменти во 2018 година, значително се подобри структурата на субординираните инструменти од аспект на нивната рочност⁷⁰. Учеството на инструментите со преостаната рочност помала од 5 години се намали на 5,3% на крајот на 2018 година (во однос на 30,9% на 31.12.2017 година). Од друга страна, трошокот од субординираните инструменти, мерен како стапка на каматни расходи (сведена на годишно ниво) што банките ги прават за овие инструменти, се задржа на исто ниво, како и во 2017 година (5,4%).

Квалитетот на сопствените средства е на високо ниво со учество на редовниот основен капитал (најквалитетната компонента од сопствените средства) во

Графикон бр. 73 Износ и структура на вкупните обврски на банките врз основа на субординирани инструменти*, според преостанатиот рок до достасување (лево) и стапка на каматни расходи**, за одделните видови извори на финансирање (десно) во милиони денари во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

* Вкупните обврски на банките врз основа на субординирани инструменти се изразени по нето сметководствената вредност, од билансот на состојба.

** Стапката на каматни расходи е пресметана како сооднос меѓу каматните расходи остварени во текот на годината и просечниот износ на изворите на финансирање, пресметан за последните пет квартални датуми.

⁷⁰ Станува збор за замена на постојни субординирани инструменти коишто беа во последните 5 години до рокот на достасување, со нови инструменти со подолга рочност. Иако новите субординирани инструменти се во понизок номинален износ, во однос на инструментите коишто се заменија, сепак поради регулаторното правило за дисконтирање на вредноста на субординираните инструменти во последните пет години, на крајот на 2018 година се зголеми вкупниот износ на субординирани инструменти, што се вклучува во пресметката на сопствените средства, во споредба со претходната година.

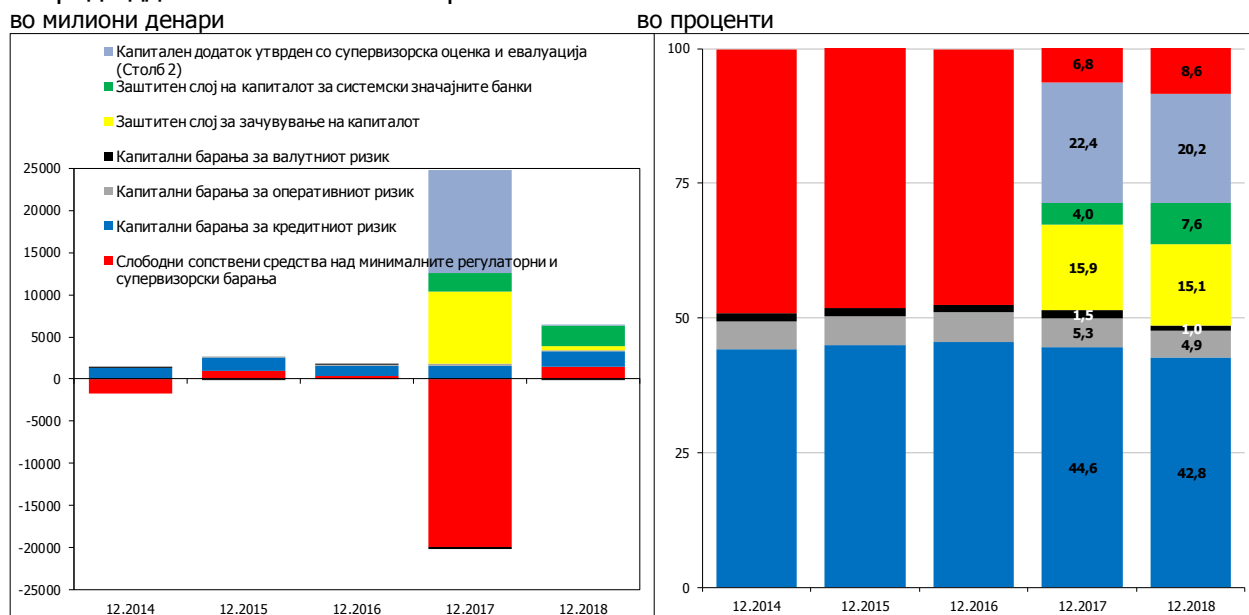
вкупните сопствени средства од 90,8% (90,3% на 31.12.2017 година).

5.3. Движења и структура на капиталните барања, заштитните капитални слоеви и слободниот капитал на банкарскиот систем

Најголемиот дел од годишниот раст на сопствените средства се искористи за исполнување на заштитниот слој на капиталот за системски значајните банки⁷¹ и за покривање на капиталните барања за кредитниот ризик. Помал дел од нивниот раст беше искористен за покривање на заштитниот слој за зачувување на капиталот⁷² и за зголемување на слободните сопствени средства над минималните регулаторни и супервизорски барања (слободниот капитал забележа годишен раст од 1.505 милион денари, или за 40,5%). Притоа, зголемениот износ на потребни сопствени средства за покривање на кредитниот ризик и за покривање на заштитниот слој за зачувување на капиталот произлегува единствено од зголемениот

Графикон бр. 74

Структура на годишните промени (лево) и на состојбата (десно) на сопствените средства, според одделните капитални барања

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

обем на активности на банките во текот на 2018 година.

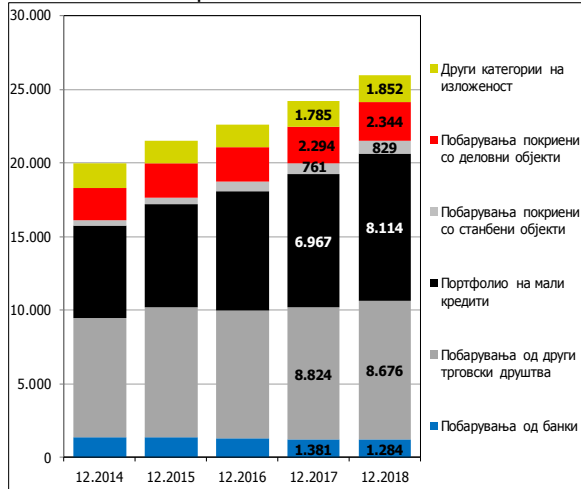
⁷¹ Листата на системски значајни банки утврдени во април 2018 година остана иста како и во претходната година, со тоа што кај една банка е утврдена потреба за повисок износ на заштитен слој на капиталот. Повеќе информации за методологијата за идентификување на системски значајните банки и нивната листа, може да се види на следнава врска: <http://www.nbrm.mk/ns-newsarticle-zastiten-sloj-na-kapitalot-za-sistemski-znacajni-banki.nspix>

Притоа, системски значајните банки коишто беа објавени на оваа листа се должни да ја исполнат утврдената висина на заштитниот слој на капиталот најдоцна до 31 март 2019 година.

⁷² Во регулативата е дадена можност за активирање и на противцикличен и на системски заштитен слој на капиталот, но тековно е оценето дека не се исполнети условите за воведување на овие заштитни слоеви на капиталот.

Графикон бр. 75

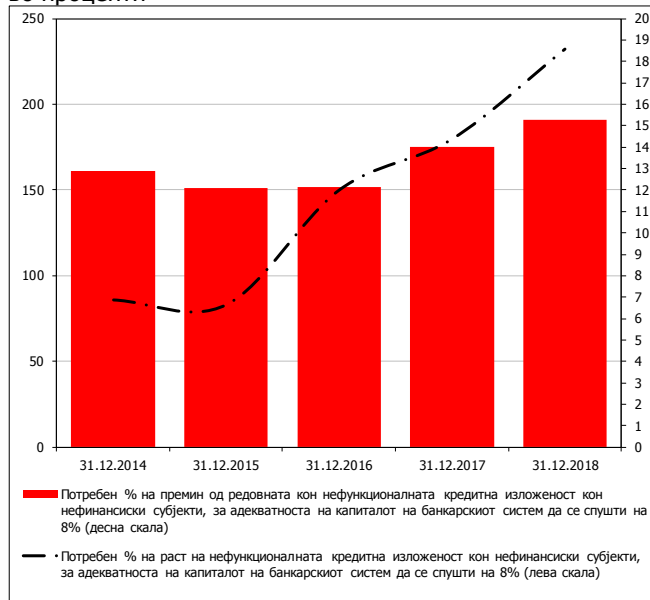
Износ и структура на капиталните барања за покривање на кредитниот ризик, според категории на изложеност во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Вкупните капитални барања за покривање на ризиците бележат зголемување (за 1.793 милиони денари или 6,5%), што произлегува од порастот на капиталот потребен за покривање на кредитниот ризик (за 1.747 милиони денари, или 7,2%). Наспроти тоа, и онака нискиот капитал потребен за покривање на валутниот ризик годишно се намали за 29 милиони денари, или за 5,7%. Растот на капиталните барања за покривање на кредитниот ризик произлегува од зголемувањето на побарувањата, коишто се дел од портфолиото на мали кредити. Наспроти тоа, падот на капиталот потребен за покривање на валутниот ризик произлегува од намалувањето на отворената девизна позиција на банкарскиот систем во 2018 година.

Графикон бр. 76 Потребно влошување на квалитетот на кредитната изложеност за да може адекватноста на капиталот на банкарскиот систем да се спушти на 8% во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

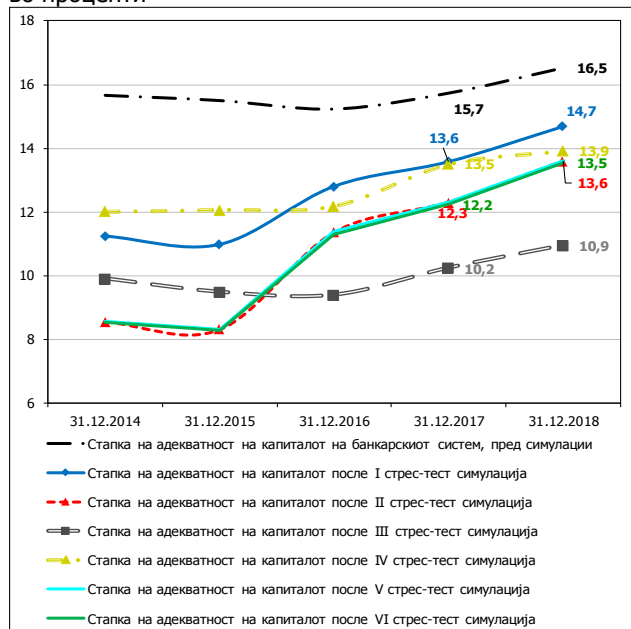
Повеќе детали за капиталните барања за покривање на ризиците и стапката на адекватноста на капиталот, по одделни групи банки се прикажани во анексите кон овој извештај.

5.4. Стрес-тестирање на отпорноста на банкарскиот систем на хипотетички шокови

Спроведеното тестирање на отпорноста на банкарскиот систем и на македонските банки на симулирани шокови покажа подобрена отпорност на банките во 2018 година, во споредба со 2017 година. Адекватноста на капиталот на банкарскиот систем не се намалува под 8%, при ниту една од симулациите. Ова се должи на повисоката адекватност на капиталот на банкарскиот систем пред изведувањето на

Графикон бр. 77

Споредба на резултатите од симулации на кредитни и комбинирани шокови во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*Стрес-тестирањето ги опфаќа следниве симулации:

I симулација: Зголемување на нефункционалната кредитна изложеност кон нефинансиските субјекти за 50%;

II симулација: Зголемување на нефункционалната кредитна изложеност кон нефинансиските субјекти за 80%;

III симулација: Премин на 10% од редовната кон нефункционална кредитна изложеност кон нефинансиските субјекти;

IV симулација: Прекласификација во „B - нефункционално“ на петте најголеми кредитни изложености кон нефинансиските субјекти (вклучувајќи ги и поврзаните субјекти);

V симулација: Зголемување на нефункционалната кредитна изложеност кон нефинансиските субјекти за 80% и зголемување на каматните стапки од 1 до 5 п.п.;

VI симулација: Зголемување на нефункционалната кредитна изложеност кон нефинансиските субјекти за 80%, депрецијација на курсот на денарот за 30% и зголемување на каматните стапки од 1 до 5 п.п.;

**Забелешка: Кредитната изложеност кон нефинансиски субјекти ја вклучува вкупната кредитна изложеност намалена за изложеноста на банките кон финансиските институции и државата, односно кон клиентите од дејностите „финансиски дејности и дејности на осигурување“ и „јавна управа и одбрана и задолжително социјално осигурување“.

симулациите, но и на помалку изразената чувствителност на некои банки на претпоставените шокови.

Хипотетичките шокови на страната на кредитниот ризик имаат најголемо влијание врз стабилноста на банкарскиот систем. Во рамки на кредитната изложеност кон нефинансиските субјекти, симулациите покажуваат дека е потребен раст од 232,2% на нефункционалната кредитна изложеност, односно премин на 15,3% од редовната кон нефункционалната кредитна изложеност, за да може адекватноста на капиталот на банкарскиот систем да се спушти на ниво од 8%. Овие симулации би довеле до трикратно зголемување на стапката на нефункционални кредити. За споредба, во текот на 2018 година, нефункционалната кредитна изложеност се намали за 7,3%, додека само 1,8% од редовната кредитна изложеност стана нефункционална.

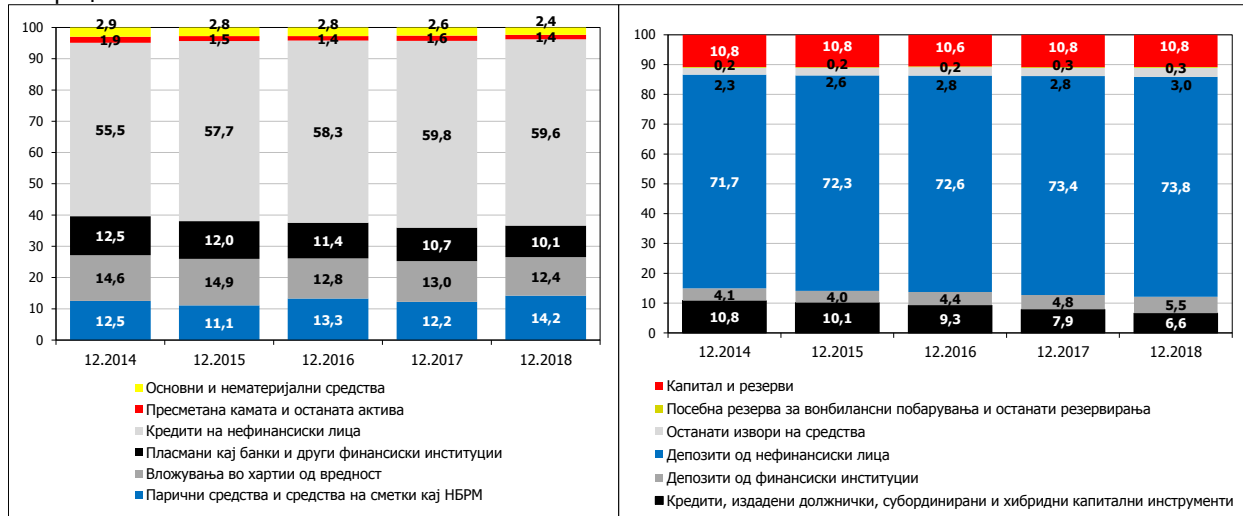
III. Позначајни билансни промени и профитабилност на банкарскиот систем

1. Активности на банките

Во услови на стабилни очекувања на домашните економски субјекти, здрави економски фундаменти и отсуство на нерамнотежи во економијата⁷³, вкупните активности на банкарскиот систем во 2018 година растеа забрзано. Растот на активата на банките најмногу произлегува од забрзаниот раст на депозитите и се отсликува со забрзан раст на кредитната активност со нефинансиските субјекти и на ликвидните средства. Зголемувањето на кредитирањето во поголем дел е резултат на денарските кредити на домаќинствата. Од особено значење за економската активност е зголемената кредитна поддршка на корпоративните клиенти, којашто сепак има помал придонес во вкупниот кредитен раст. Растот на депозитниот потенцијал на банките најмногу произлегува од зголемувањето на денарските депозити на домаќинствата, пред сè на депозитите по видување, а се забележа проширување и на придонесот на депозитите од финансиски институции, пред сè, од пензиските фондови. Покрај тоа, во 2018 година, банките ги зголемија капиталот и резервите и остварената добивка, што исто така дадоа значителен придонес во зголемувањето на изворите на средства на банкарскиот систем.

Графикон бр. 78

Структура на активата (лево) и на пасивата (десно) на банкарскиот систем во проценти

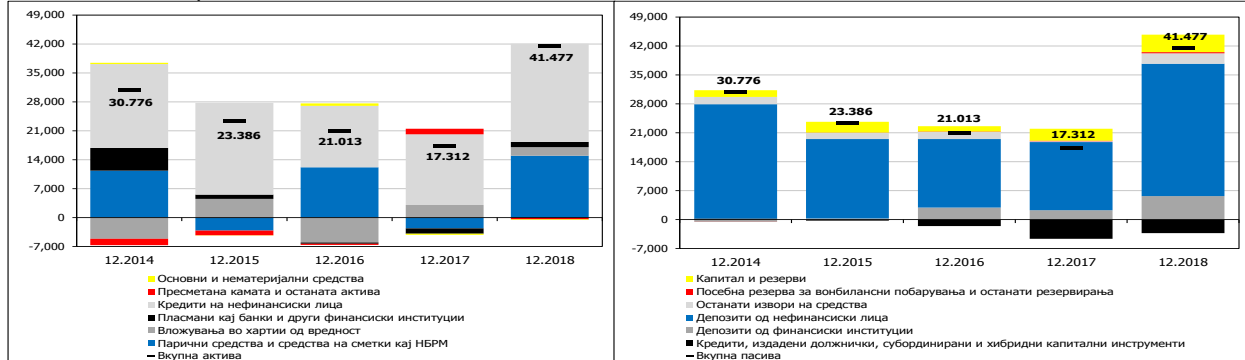
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

⁷³ Во 2018 година, Народната банка оцени дека постои простор за олабавување на монетарната политика и ја намали каматната стапка на благајничките записи од 3,25% на 3,00% во март 2018 година, на 2,75% во август 2018 година и на 2,50% во декември 2018 година. Во март 2019 година, Народната банка донесе одлука за уште едно намалување на каматната стапка на благајничките записи (од 2,50% на 2,25%). Понудениот износ се задржа на 25.000 милиони денари.

Графикон бр. 79

Годишен раст на компонентите на активата (лево) и пасивата (десно) на банкарскиот систем

во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Забелешка: Кредитите се прикажани за нето основа, намалени за исправката на вредноста.

Графикон бр. 80

Активата на банкарскиот систем
во милиони денари и во проценти

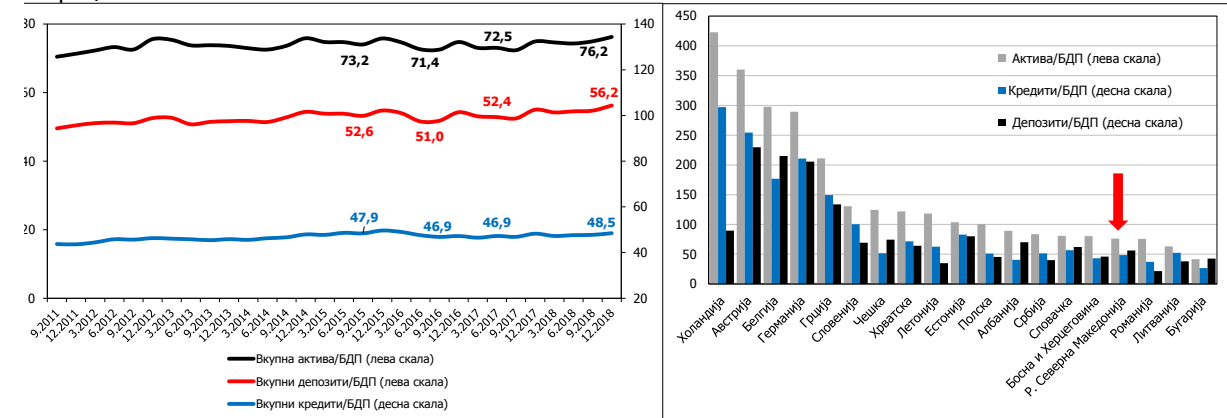

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

На 31.12.2018 година, вкупната актива на банкарскиот систем изнесува 503.469 милиони денари и бележи годишен раст од 41.477 милиони денари, или 9%. Растот на активата е повеќе од двојно поголем во однос на 2017 година и главно е остварен преку забрзаниот раст на кредитната активност со нефинансиските субјекти и растот на ликвидните средства (пред сè, паричните средства и средствата на сметките и депозитите кај Народната банка и на пласманите во краткорочни средства во странски банки и во домашни државни обврзници). Двигател на растот на активата на банките беше депозитната активност со нефинансиските субјекти, којашто растеше забрзано во однос на претходната година. Позначителен раст се забележа и кај депозитите на финансиските друштва, најмногу како резултат на растот на депозитите на пензиските фондови. Повисокиот финансиски резултат од претходната и тековната година беше значаен извор на финансирање на зголемувањето на активностите на банкарскиот систем. По забележаниот пад во претходната година, обврските кон матичните субјекти на банките забележаа позначително зголемување во 2018 година.

Графикон бр. 81

Степен на финансиско посредување во Република Северна Македонија и земјите од ЕУ и регионот во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките, интернет-страниците на ММФ, ЕЦБ и на централните банки.

Забелешка: Податоците во десниот графикон се однесуваат на декември 2017 година, со исклучок на Македонија, Австрија и Германија (декември 2018 година).

Во 2018 година, показателите укажуваат на зголемена улога на банкарскиот систем како финансиски посредник. Споредено со повеќето од анализираниите земји членки на ЕУ, финансиското посредување во Република Северна Македонија е на пониско ниво, но е на слично ниво во однос на земјите од регионот.

Графикон бр. 82

Износ на кредитите на нефинансиските субјекти во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

1.1 Кредити на нефинансиските субјекти

Во услови на стабилни очекувања на економските субјекти и отсуство на нерамнотежи во економијата, растот на кредитирањето на нефинансиските лица забрза во 2018 година. Кредитите на нефинансиските субјекти⁷⁴ пораснаа за 22.510 милиони денари, или за 7,6% (16.613 милиони

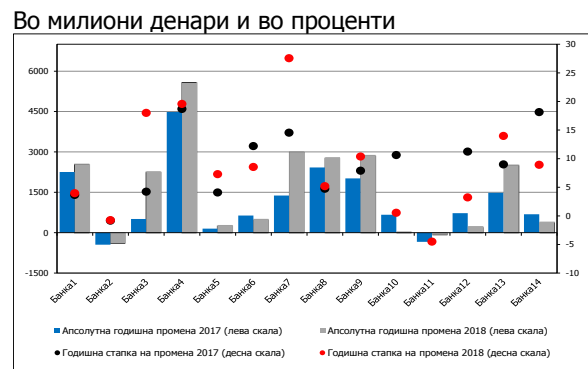
⁷⁴ Кредитите кон нефинансиските субјекти ги вклучуваат кредитите на нефинансиските лица – резиденти и нерезиденти, и тоа кредитите на приватните и јавните нефинансиски друштва, централната влада, локалната самоуправа, непрофитните институции коишто им служат на домаќинствата (кредити на други клиенти), самостојните вршители на дејност и физичките лица (кредитите на домаќинствата).

Графикон бр. 83 Раст на кредитите на нефинансиските субјекти во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

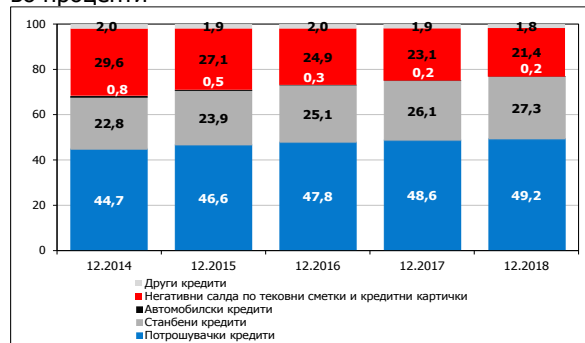
Графикон бр. 84 Годишен раст на вкупните кредити на нефинансиските субјекти, по поединечна банка

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

*МБПР АД Скопје е исклучена од анализата.

Графикон бр. 85 Структура на кредитите на физичките лица, по производи во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

⁷⁵ 46,7% и 52,3% соодветно, на крајот на 2017 година.

⁷⁶ „МБПР“ АД Скопје е исклучена од оваа анализа.

денари, или 5,9% во 2017 година). Анализирано по поединечна банка, три банки (две од групата големи и една од групата средни банки) придонесоа со 50,7% во вкупната годишна промена на кредитите на нефинансиските субјекти.

Кредитирањето на домаќинствата имаше најголем придонес, од 64%, во годишниот раст на кредитите на нефинансиските субјекти. Сепак нивниот придонес во вкупниот кредитен раст во 2018 година е помал во споредба со претходната година (кога изнесуваше 73,7%), поради забрзаниот раст на кредитите на нефинансиските друштва. Кредитите на домаќинства растеа со солидна стапка на раст од 10,4% (9,7% во 2017 година), додека стапката на раст на кредитите на претпријатијата е двојно пониска, во споредба со онаа на домаќинствата и изнесува 4,7% (2,9% во 2017 година).

Кај банките и понатаму е присутна поголема склоност за кредитирање на домаќинствата, при што во последните неколку години **се забележува постојано приближување на структурните учества на домаќинствата и на корпоративните клиенти во вкупните кредити на банките** (заклучно со 31.12.2018 година, 47,9% и 50,9%, соодветно⁷⁵). Притоа, кај шест од вкупно четиринаесет⁷⁶ банки, учеството на кредитите на домаќинствата во кредитното портфолио на банките е поголемо во однос на учеството на корпоративните кредити.

Според намената, 70,7% од кредитите на физичките лица се наменети за финансирање на ненаменската потрошувачка на физичките лица (потрошувачки кредити, дозволени пречекорувања и кредитни картички).

Графикон бр. 86

Структура на вкупните кредити, според секторот (лево), валутата (средина) и структура на редовните кредити, според рочноста (десно) во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

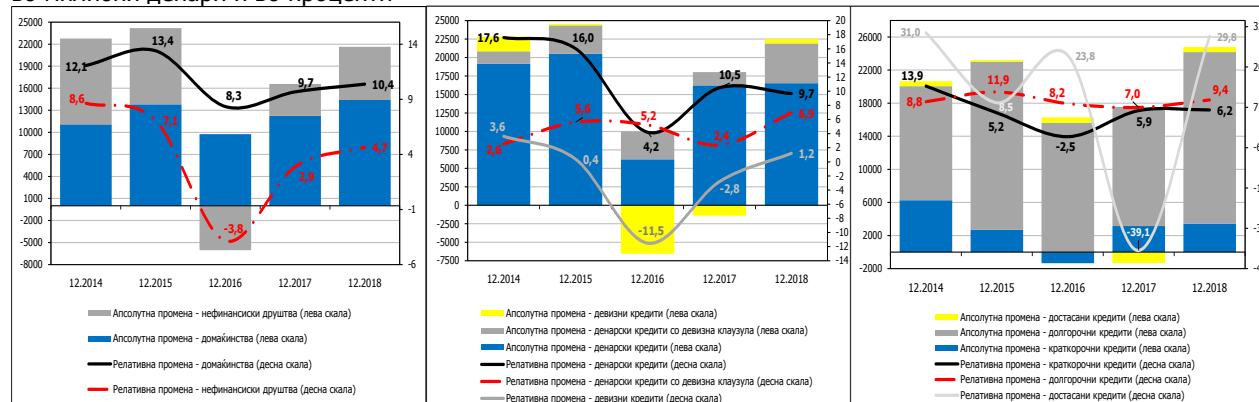
Во 2018 година денарските кредити најмногу придонесоа (73,5%) за растот на вкупните кредити на нефинансиските субјекти, иако придонесот на кредитирањето со валутна компонента забележа позначително проширување (од 2,3% во 2017 година, на 26,5% во 2018 година). Денарските⁷⁷ кредити повеќе растат кај домаќинствата (раст од 9.523 милиони денари или за 12,7%), во споредба со корпоративниот сектор (раст од 7.230 милиони денари или за 7,6%). Растот на денарските кредити со валутна клаузула и на кредитите во странска валута⁷⁸ во најголем дел повторно се должи на домаќинствата. Во валутната структура на вкупните кредити, денарските кредити ја задржаа главната улога, со учество од 58,6%, и тоа дополнително е зголемено во споредба со претходната година.

⁷⁷ Денарските кредити на годишна основа се зголемија за 16.535 милиони денари, или за 9,7%.

⁷⁸ Денарските кредити со девизна клаузула растат за 5.381 милион денари (или 6,9%), каде што придонесот на кредитите на домаќинствата изнесува 69,8%. Кредитите во странска валута годишно растат за 594 милиони денари (или 1,2%), каде што растот на кредитите на домаќинствата изнесува 1.122 милиона денари (или 12,9%).

Графикон бр. 87

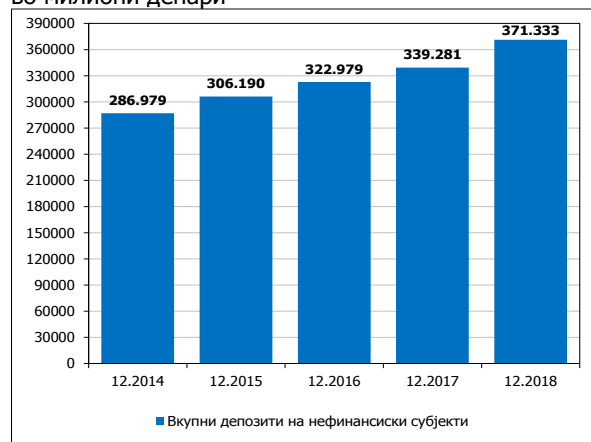
Годишен раст на кредитите, според секторот, валутата и рочноста во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 88

Состојба на депозитите на нефинансиските субјекти во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Во 2018 година, продолжи зголемувањето на рочноста на кредитното портфолио. Долгорочното кредитирање оствари годишен раст од 9,4%, со што дополнително го зајакна учеството во структурата на вкупните кредити (79,5%). Најголемиот дел (65,8%) од растот на долгорочните кредити се должи на кредитите на домаќинствата⁷⁹. Краткорочното кредитирање има помал придонес (15,3%) за растот на вкупната кредитна активност. Притоа, растот на краткорочните кредити најмногу се должи на нефинансиските друштва⁸⁰.

1.2. Депозити на нефинансиските субјекти

Депозитите од нефинансиските субјекти во 2018 година и натаму растат побрзо (особено од вториот квартал натаму), при што сè уште се главен извор на финансирање на банкарските активности (73,8% од вкупните извори на средства, што е речиси непроменето учество во споредба со 2017 година). Годишниот раст на депозитната база на банките изнесува

⁷⁹ Долгорочните кредити на домаќинствата годишно растат за 13.640 милиони денари, што во најголем дел произлезе од растот на долгорочните денарски кредити на домаќинствата (8.676 милиони денари), и тоа потрошувачки и станбени кредити.

⁸⁰ Краткорочните кредити на нефинансиските друштва годишно се зголемија за 2.746 милиони денари (или за 5,8%), што речиси целосно е резултат на растот на денарските кредити (2.720 милиони денари).

Графикон бр. 89
Промена на депозитите на нефинансиските субјекти во милиони денари и во проценти

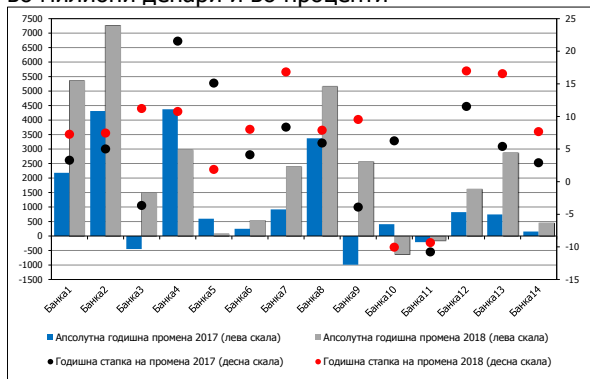

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

32.052 милиона денари, или 9,4% и е значително побрз во споредба со крајот на 2017 година (кога изнесуваше 5,1%). **Домаќинствата**, коишто традиционално се најзначајниот депонент во домашниот банкарски систем, во 2018 година ги зголемија своите средства во банките за 22.278 милиони денари, или за 9,5% (6,2% во 2017 година). **Депозитите на нефинансиските друштва** остварија поскромно годишен раст (од 8.488 милиони денари или 9,2%), којшто е речиси трипати помал од растот на депозитите на домаќинствата, но е значително повисок во споредба со 2017 година (кога изнесуваше 2,4% или 2.158 милиони денари).

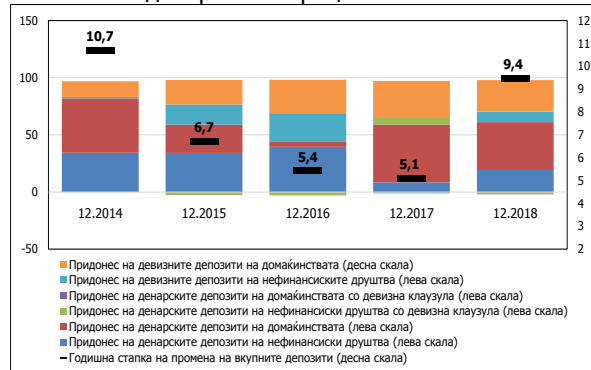
Според поединечна банка, три банки од групата големи банки придонесоа со 55,5% во вкупната годишна промена на депозитите од нефинансиските субјекти.

Графикон бр. 90
Годишен раст на вкупните депозити на нефинансиските субјекти, по поединечна банка во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 91
Придонес на одделните компоненти во годишниот раст на вкупните депозити на нефинансиски субјекти во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 92

Структура на вкупните депозити, според секторот (лево), валутата (средина) и рочноста (десно)

во проценти

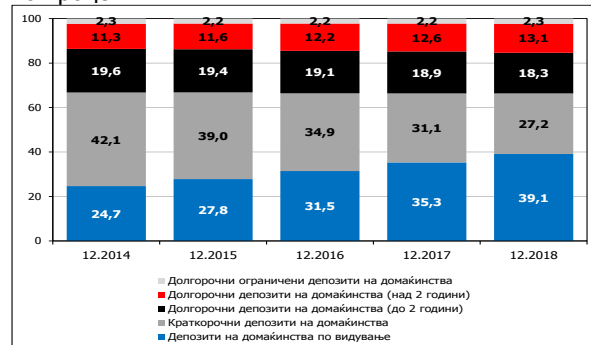
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Од аспект на валутната структура, денарските депозити имаа најголем удел во годишниот раст на вкупната депозитна база, при што се зголемија за 20.368 милиони денари (или 10,5%). Депозитите на домаќинствата имаа поголем придонес (66%) во растот на денарските депозити во споредба со придонесот на депозитите на нефинансиските друштва (30,3%). Најголемиот дел од вкупната депозитна база и понатаму отпаѓа на денарските депозити чие учество во валутната структура на депозитите се зголеми (57,5% на 31.12.2018 година, наспроти 56,9% на 31.12.2017 година). Депозитите во странска валута остварија годишен раст од 12.315 милиони денари, или 8,5%, а 71,8% од растот произлезе од депозитите на домаќинствата.

Графикон бр. 93

Рочна структура на депозитите на домаќинствата

во проценти

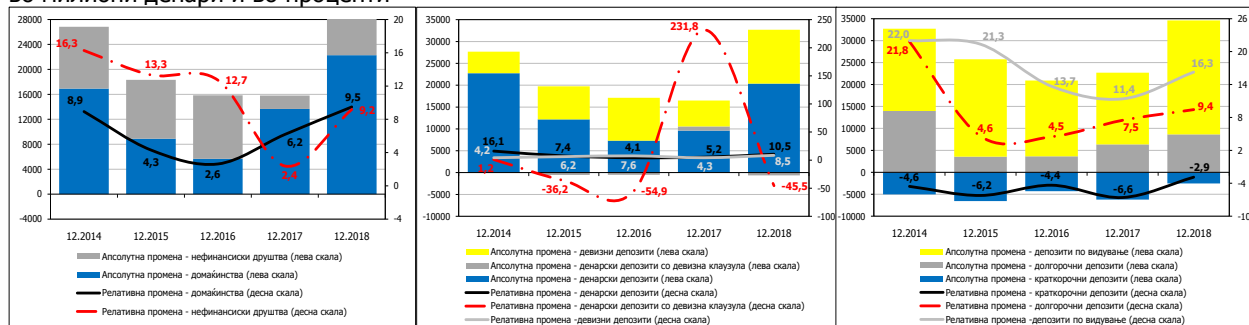

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Во 2018 година, продолжи рочната трансформација на депозитната база на нефинансиските субјекти. Од крајот на 2014 година, депозитите по видување го презедоа водството во растот на депозитите од нефинансиските субјекти и тие и натаму се најбрзорастечката компонента во рочната структура на вкупните депозити. Депозитите по видување достигнаа половина од вкупната депозитна база и речиси 40% во депозитите на домаќинствата. Сепак, и долгорочните депозити забележаа солиден годишен раст, а придонесот на краткорочните депозити во депозитниот раст и натаму е негативен. Во

2018 година, **краткорочните**⁸¹ **депозити** забележаа намалување од 2.545 милиони денари, или за 2,9%. **Депозитите по видување** остварија раст од 25.970 милиони денари (или 16,3%), што беше во поголем дел условено од денарските депозити⁸², и тоа пред сè депозитите на домаќинствата. **Долгорочните депозити** остварија годишен раст од 8.627 милиони денари (или 9,4%), во кој придонесот на денарските депозити (55,6%) е малку поголем од придонесот (51,3%) на девизните депозити⁸³.

Графикон бр. 94 Годишна промена на депозитите на нефинансиските субјекти, според секторот, валутата и рочноста во милиони денари и во проценти

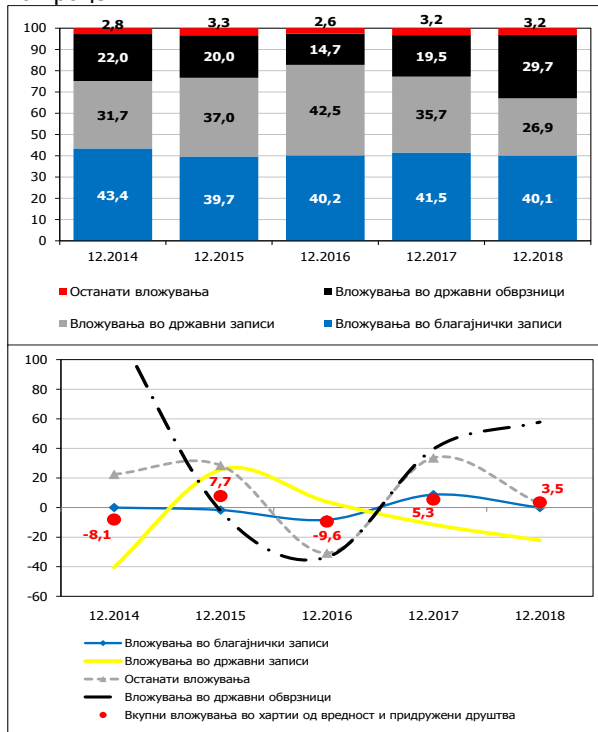
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

⁸¹ Годишното намалување на краткорочните депозити во најголем дел (72,6%) произлезе од намалувањето на депозитите на домаќинствата во странска валута.

⁸² Годишниот раст на депозитите по видување во поголем дел (59,9%) произлезе од растот на денарските депозити (во нивни рамки, депозитите на домаќинствата забележаа раст од 10.297 милиони денари, а депозитите на нефинансиските друштва пораснаа за 4.972 милиони денари) и во помал дел (40,5%) од растот на депозитите во странска валута (во нивни рамки, растот на депозитите на домаќинствата изнесува 7.408 милиони денари, а растот на депозитите на нефинансиските друштва изнесува 3.227 милиони денари).

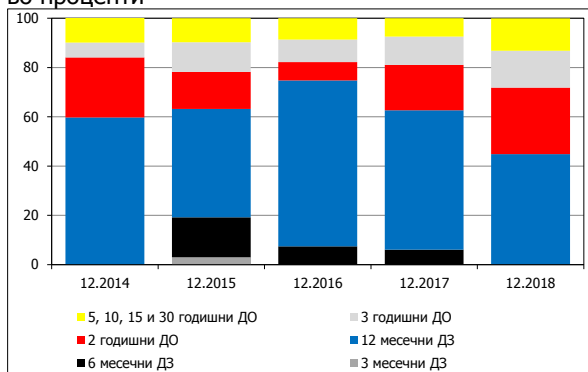
⁸³ Годишниот раст на долгорочните денарски депозити изнесува 4.798 милиони денари и во најголем дел (87,6%) се должи на растот на депозитите на домаќинствата. Годишниот раст на долгорочните депозити во странска валута изнесува 4.425 милиони денари, а најголем дел (76,2%) од овој раст произлегува од депозитите на домаќинствата.

Графикон бр. 95 Структура (горе) и годишна промена (долу) на портфолиото на хартии од вредност и вложувања во придружени друштва во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 96 Рочна структура на вложувањата на банките во државни хартии од вредност во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

1.3. Останати активности

На крајот од 2018 година, вложувањата на банките во хартии од вредност⁸⁴ (според нето сметководствената вредност), забележаа зголемување за 2.079 милиони денари (или 3,5%), додека нивното учество во вкупната актива на банките изнесува 12,4% (13% заклучно со 31.12.2017 година). Годишниот раст на вкупното портфолио на хартии од вредност во целост е резултат на позначително зголемените вложувања на банките во домашни долгорочни должнички хартии од вредност (за 6.778 милиони денари, или за 57,8%), најмногу во двегодишни и тригодишни државни обврзници. Вложувањата на банките во државни записи годишно се намалија за 4.751 милион денари (или за 22,1%). Вложувањата на банките во облајнички записи се непроменети во однос на 2017 година (при непроменета понуда).

⁸⁴ Вклучително и вложувања во придружени друштва.

Графикон бр. 97

Годишна промена на пласманите кај финансиски институции (лево), обврските врз основа на кредити (средина) и на депозити од финансиските институции (десно) во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Во 2018 година, пласманите кај банките и другите финансиски институции забележаа зголемување (за 1.253 милиони денари, или за 2,5%), коешто целосно се должи на растот на краткорочно орочените средства на домашните банки во странство. Наспроти тоа, кредитите пласирани кај домашните банки бележат намалување како резултат на намалените долгорочни кредити пласирани преку „МБПР“ АД Скопје кон домашните банки во странска валута. Обемот на меѓубанкарското работење во домашниот банкарски систем е сè уште мало (пласманите кај домашните банки зафаќаат само 2,3% од вкупната актива на банките). Во рамки на пасивата, намалените **обврски врз основа на кредити** (за 2.908 милиони денари, или за 9,5%) произлегуваат од намалените обврски по краткорочни кредити во денари и намалените обврски врз основа на долгорочни кредити во странска валута кон домашните банки (заради раздолжување на домашните банки кон „МБПР“ АД Скопје) и кон финансиските институции нерезиденти (заради раздолжување на „МБПР“ АД Скопје кон меѓународните финансиски институции).

Депозитите од банките и останатите финансиски институции, и натаму се многу мал извор на финансирање на банките, иако нивното учество во вкупната пасива во 2018 година забележа извесен раст (и изнесува 5,5%). Депозитите од банките и останатите финансиски институции забележаа зголемување од 5.667 милиони денари, или 25,7%, што во најголем дел произлегува од растот на салдата на тековните сметки и долгорочните депозити во денари на пензиските фондови. Зголемување се забележа и кај краткорочните депозити од домашните банки и долгорочните депозити од осигурителните друштва.

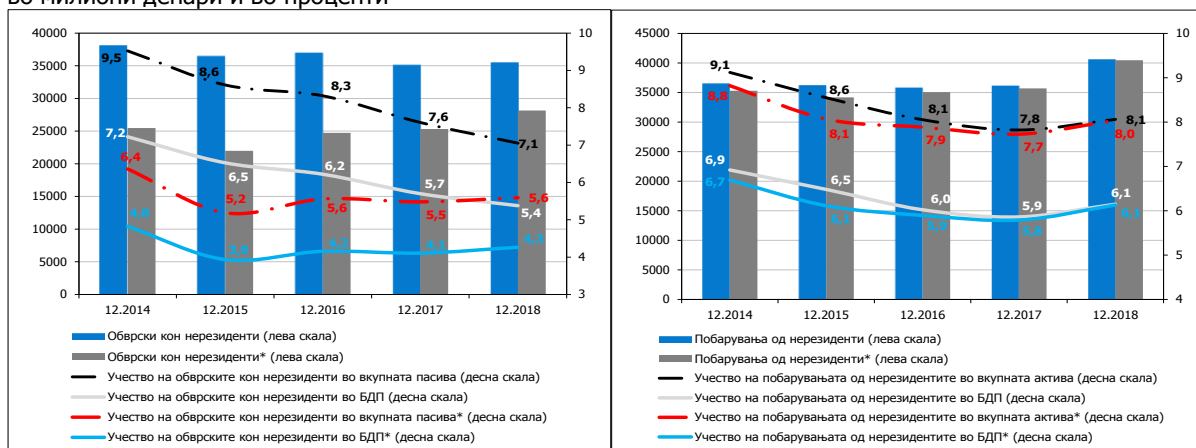
Во 2018 година, банкарскиот систем повеќе побарува отколку што должи кон нерезидентите. Обемот на активности коишто ги извршуваат домашните банки со нерезидентите сè уште е релативно мал. Побарувањата на банките од нерезиденти се зголемија за 4.451 милион денари, или за 12,3%, а нивното учество во вкупната актива на банкарскиот систем достигна 8,1%⁸⁵. Ваквото зголемување произлегува од растот на пласманите на банките во краткорочните

⁸⁵ Анализирано по поединечна банка, учеството на побарувањата на банките од нерезидентите во вкупната актива се движи во интервал од 1,8% до 18,6%. „МБПР“ АД Скопје е исклучена од оваа анализа.

депозити во странска валута во странство. Извесно зголемување се забележа и кај долгорочните кредити на нефинансиски субјекти нерезиденти. Од друга страна, **обврските на банките кон нерезидентите** остварија мал раст од 369 милиони денари (или 1%), којшто е резултат на растот на обврските кон странските матични субјекти на банките, при истовремено раздолжување на МБПР АД Скопје кон меѓународните финансиски институции. Притоа, учеството на обврските кон нерезиденти во вкупната пасива се намали и изнесува 7,1%⁸⁶.

Графикон бр. 98

Обврски (лево) кон и побарувања од (десно) нерезидентите во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

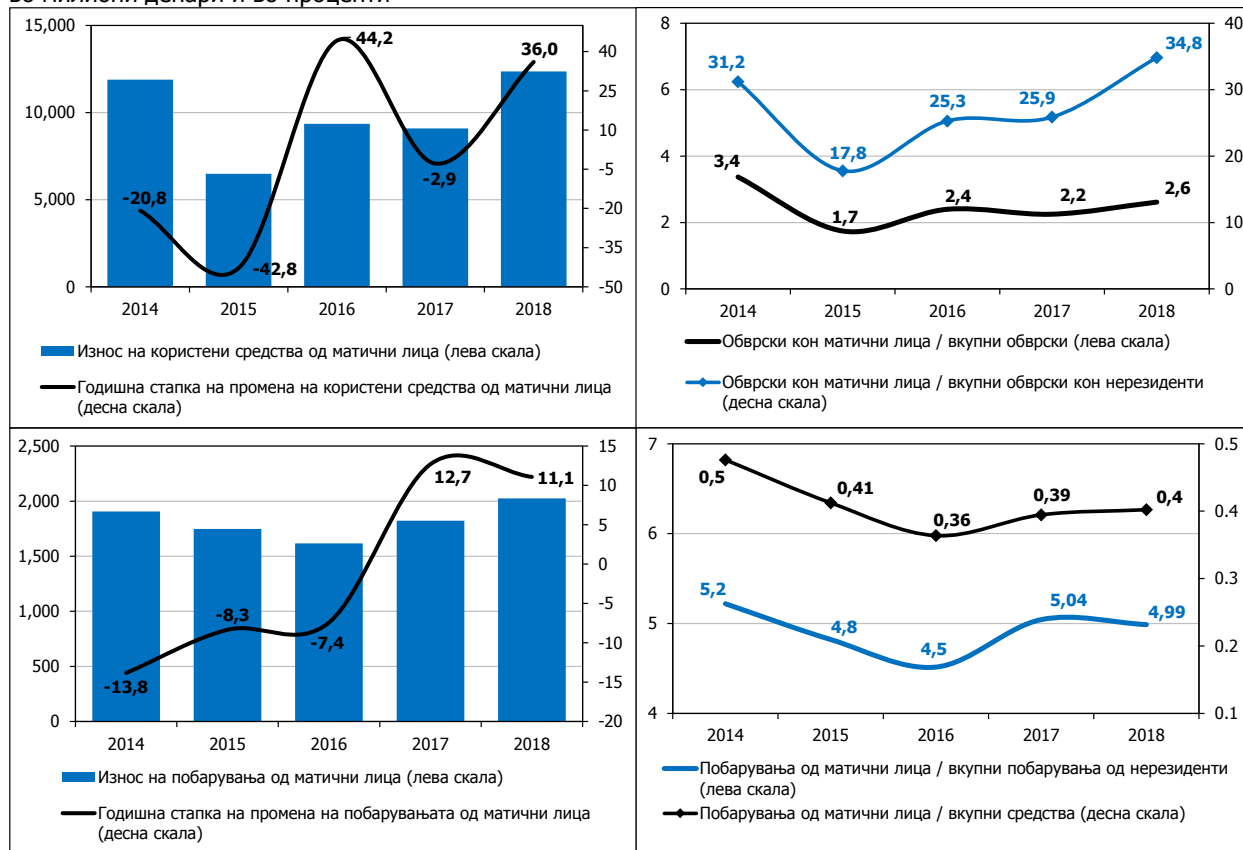
* „МБПР“ АД Скопје е исклучена.

За македонските банки главно е карактеристично малото значење на изворите на финансирање обезбедени од матичните субјекти. Сепак, во 2018 година обврските на банките кон нивните матични субјекти се зголемија за 3.276 милиони денари (или за 36%), во поголем дел како резултат на растот на краткорочните депозити од финансиски субјекти и растот на обврските врз основа на кредити кај една средна банка. Во помал дел, растот на обврските кон матичните субјекти се должи на зголемените обврски врз основа на субординирани инструменти и раст на краткорочните депозити кај две големи банки. Со тоа, учеството на обврските на банките кон матичните лица (вклучувајќи ги и субординираните обврски и хибридниот капитални инструменти) во вкупните обврски на домашниот банкарски систем и во обврските кон нерезидентите се зголеми на 2,6% и 34,8%⁸⁷, соодветно (2,2% и 25,9%, соодветно на 31.12.2017 година). Изворите на финансирање на банките од матичните субјекти најчесто се во форма на краткорочни депозити, долгорочни обврски врз основа на кредити и обврски врз основа на субординирани инструменти. **Побарувањата на банките од матичните лица учествуваат со само 0,4% во вкупните средства на домашниот банкарски систем, додека нивното учество во вкупните побарувања од нерезидентите изнесува 5%. Во однос на 2017 година, побарувањата од матичните субјекти остварија раст од 202 милиона денари, или 11,1%.**

⁸⁶ Анализирано по поединечна банка, учеството на обврските на банките кон нерезидентите во вкупната пасива се движи во интервал од 0,1% до 18,3%. „МБПР“ АД Скопје е исклучена од оваа анализа.

⁸⁷ Анализирано по поединечна банка, учеството на обврските на банките кон матичните лица во вкупните обврски кон нерезидентите се движи во интервал од 9,7% до 79,5%. Анализирано по поединечна банка, учеството на обврските на банките кон матичните лица во вкупната пасива се движи во интервал од 0,1% до 12,6%.

Графикон бр. 99
 Обврски кон матичните лица на банките
 во милиони денари и во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

2. Профитабилност

Во текот на 2018 година банките остварија висока добивка од работењето, што значително ги подобри показателите преку кои се следи профитабилноста и ефикасноста на банкарскиот сектор. Стапките на поврат на капиталот и на средствата ги достигнаа нивоата од пред глобалната криза, а беше забележано и зголемување на оперативната ефикасност. Ваквите движења во најголем дел се резултат на еднократни фактори од првиот квартал на годината⁸⁸, а придонес имаа и редовните активности на банките, и тоа главно во сегментите што се носители на некаматни приходи. Нето каматниот приход на годишна основа умерено се намали и за првпат по 2010 година оствари негативен придонес кон годишниот раст на добивката на банкарскиот сектор. Имено, во услови на стабилен домашен амбиент и раздвижување на економската активност, банките го зголемија обемот на активности, но ова не беше доволно за да поддржи раст на каматните приходи, коишто втора година по ред се во зоната на годишен пад. Банките и оваа година успеаја да компензираат дел од падот на каматните приходи преку надолни корекции на расходната страна, но тој простор сè повеќе се стеснува и дополнително е ограничен со забрзаниот раст на вкупната депозитна база. Оттука, за одржување на профитабилно работење на банкарскиот сектор и во следниот период значаен предизвик ќе претставува капацитетот на домашните банки за создавање каматни приходи. Повеќето банки очекуваат дека профитабилноста ќе се зголемува и во текот на 2019 година⁸⁹. Сепак, за одржливост на ваквите трендови, значајно е банките да продолжат со зголемување на кредитното портфолио, како најприносно портфолио на банкарските активности и развој на нови конкурентни продукти, при натамошно соодветно управување со ризиците и ефективна контрола на трошоците од работењето.

5.1 Показатели за профитабилноста и ефикасноста на банкарскиот систем

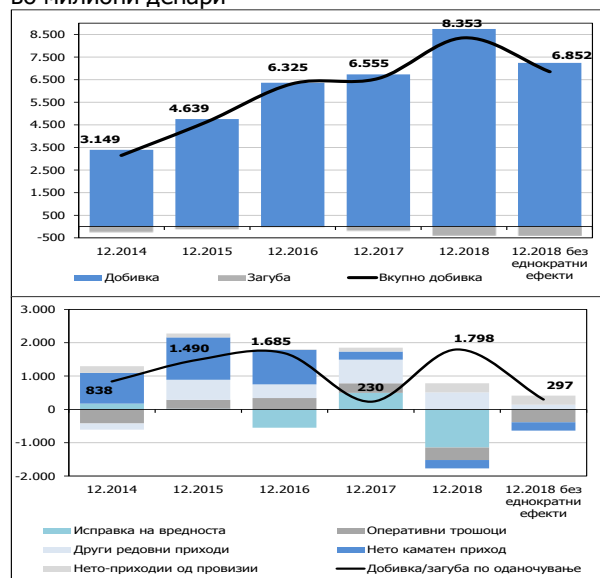
Во 2018 година, банкарскиот систем оствари добивка од работењето во износ од 8,4 милијарди денари, која што во споредба со претходната година, е повисока за 27,4%, или за 1,8 милијарди денари. Главна причина за високиот раст на добивката беа неколкуте настани од нередовна природа од првиот квартал на годината кога се изврши наплата на поголем износ на нефункционални побарувања од едно нефинансиско друштво од страна на неколку банки и беше остварена

⁸⁸ Во првиот квартал на 2018 година се изврши наплата на поголем износ на нефункционални побарувања од едно поголемо нефинансиско друштво од страна на неколку банки и беше остварена капитална добивка од продажба на капитален влог. Станува збор за настани од нередовен карактер коишто придонесоа за раст на профитабилноста на банкарскиот сектор.

⁸⁹ Согласно со Анкетата за согледувањата на банките за ризиците од окружувањето и планираните деловни активности за 2019 година.

Графикон бр. 100

Нето-добивка по оданочувањето (горе) и годишна промена на главните приходи и расходи (долу) во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

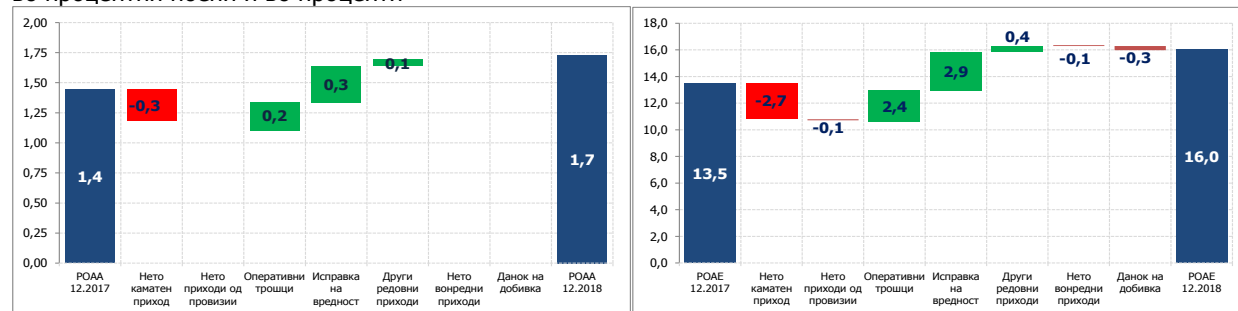
компонента на вкупните приходи на банките, во 2018 година забележа намалување на годишна основа и за првпат по 2010 година имаше негативен придонес кон годишниот раст на добивката на банкарскиот сектор. Анализата по одделни банки покажа висока концентрација на добивката (повеќе од 90%) кај групата големи банки, а позначајно подобрување бележи и групата мали банки којашто прикажа профитабилно работење за разлика од претходната година кога имаше загуба од работењето.

капитална добивка од продажба на капитален влог од страна на една банка. Со влијанието на овие еднократни фактори се објаснуваат околу 83% од растот на добивката во банкарскиот сектор. Со изземање на нивниот ефект, добивката би била во рамки на остварениот финансиски резултат од претходната година со умерен годишен раст од 4,5%.

Еднократните фактори врз профитабилноста влијаеја преку намалување на трошоците за исправка на вредноста, како категорија со најголем придонес кон растот на добивката на банкарскиот систем и зголемување на другите редовни приходи од работењето. Од останатите категории што се одраз на редовното работење на банките, за раст на добивката придонесе подобрената оперативна ефикасност при забележано намалување на оперативните трошоци, како и растот на нето-приходите од провизии. Нето каматниот приход, како носечка

Графикон бр. 101

Расчленување на стапките на поврат на просечната актива (лево) и на просечниот капитал (десно) во 2018 година во процентни поени и во проценти

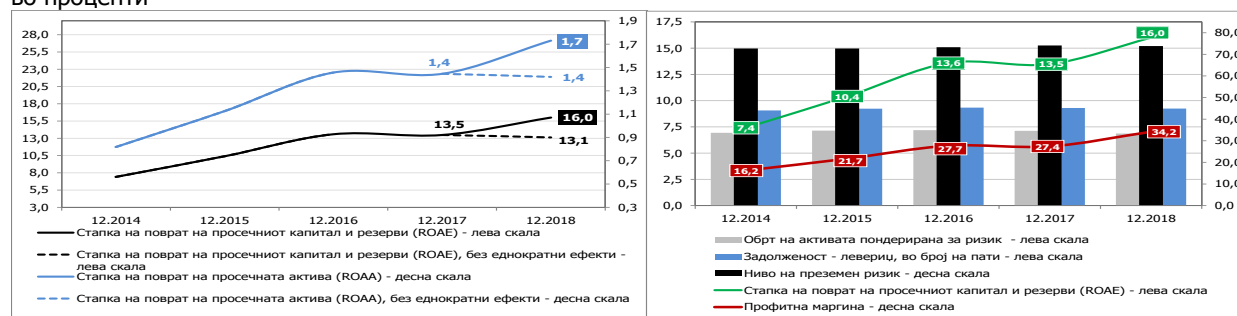
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Забелешка: На графиконот се претставени промените во одделните компоненти на профитабилноста изразени како учество во просечната актива, односно просечниот капитал. Зелените и црвените столпчиња означуваат позитивен и негативен придонес кон растот на ROAA/ROAE, соодветно, во процентни поени. ROAA и ROAE се изразени во проценти.

Високиот раст на добивката во 2018 година придонесе за значително подобрување на показателите за профитабилноста на банкарскиот систем. Стапките на поврат на просечната актива и на просечниот капитал и резерви⁹⁰ изнесуваа 1,7% и 16%, соодветно, што е на ниво од 2007 година кога банкарскиот сектор беше во фаза на висок раст. Доколку се исклучи ефектот од еднократните фактори, двата показателя би биле на ниво на претходната година, што е повисоко од нивото што повеќето банки го оценуваат како соодветно за да обезбеди одржливо работење на долг рок. Имено, според резултатите од Анкетата за согледувањата на банките за ризиците од окружувањето и планираните деловни активности во 2019 година⁹¹, повеќето банки долгорочно ја оценуваат одржливата стапка на ROAE на ниво пониско од 10% (пет банки), односно во интервал од 10-12% (4 банки). Анализата на одделните компоненти⁹² од стапките на поврат, остварени во 2018 година, покажува дека подобрената профитабилност главно се должи на повисоката профитна маргина што е показател за зголемена способност на банките за трансформација на остварените приходи во профит, за што главен придонес имаат остварените приходи од нередовна природа. Нивото на задолженост на банкарскиот сектор минимално се намали, а малку поизразено, но умерено намалување беше забележано и кај обртот на активата пондерирана за ризиците и кај показателот за нивото на преземен ризик. Ваквите движења кај одделните компоненти упатуваат дека растот на профитабилноста во 2018 година беше остварен во услови на прудентно управување со ризиците, што придонесе за подобрување на профилот на ризик на банките, што е во прилог на одржување на стабилноста и сигурноста на банкарскиот сектор во следниот период. Показателите за профитабилноста и ефикасноста на банкарскиот систем и одделните групи банки се презентирани во анексите кон овој извештај.

Графикон бр. 102

Стапки на поврат на просечната актива (POAA) и на просечниот капитал и резерви (ROAE) (лево) и динамика на нивните составни компоненти (десно) во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

⁹⁰ Просечната актива и капиталот и резерви се пресметани како просек од состојбата на активата, односно капиталот и резервите на 31.12.2018 и 31.12.2017 година.

⁹¹ Според резултатите од Анкетата, пет банки оценуваат дека и со ROAE пониско од 10% би оствариле одржливо работење на долг рок. Четири банки одржливата стапка на POAE ја оценуваат во интервал од 10 до 12%, додека само три банки оценуваат дека за одржливо работење на долг рок потребно им е ROAE повисоко од 14%. Анкетата за согледувањата на банките за ризиците од окружувањето и планираните деловни активности во 2019 година е расположлива на интернет страницата на НБРСМ.

⁹² Стапката на поврат на просечниот капитал и резерви може да се прикаже на овој начин: $ROAE = \frac{P}{CR} * \frac{S}{S} * \frac{A}{A} * \frac{RWA}{RWA} = \frac{P}{S} * \frac{S}{RWA} * \frac{A}{A}$ каде што: P=добивка по оданочување; CR=просечен капитал и резерви; S=вкупни редовни приходи; A=просечна актива; RWA=актива пондерирана за ризик; PM=профитна маргина; RWAturnover=обрт на активата пондерирана за ризик; L=левериџ или задолженост; RBAratio=показател за нивото на преземен ризик.

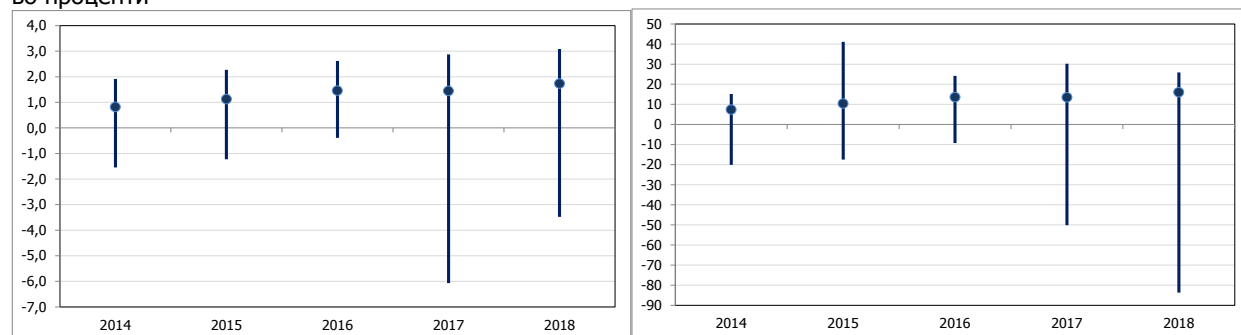
Профитната маргина претставува однос на добивката (загубата) од работењето и вкупните редовни приходи.

Гледано на ниво на банкарски систем подобрувањето на показателите за профитабилноста во 2018 година е значително, но доколку се преточи на микрониво видливи се изразени разлики помеѓу одделните банки. Така, две банки остварија поврат на капиталот и на средствата што се повисоки во однос на банкарскиот систем, кај три банки остварувањата се на ниво на системот, додека девет банки работеа профитабилно, но со резултати под нивото на банкарскиот систем. Само една банка ја заврши годината со загуба од работењето. Ваквите остварувања упатуваат на потреба од реструктурирање на помалку профитабилните банки заради поефикасно ангажирање на капиталот и на средствата за да обезбедат нивна долгорочна стабилност и одржливост. Друга можност е преку консолидација и окрупнување на домашниот банкарски сектор што, според теоретските и емпириски истражувања, позитивно се одразува врз успешноста во работењето преку ползување на придобивките од економијата од обем и ефектот на синергија од спојување на комплементарни операции.

Графикон бр. 103

Стапки на поврат на просечната актива – POAA (лево) и на просечниот капитал и резерви - POAE (десно) по банки

во проценти

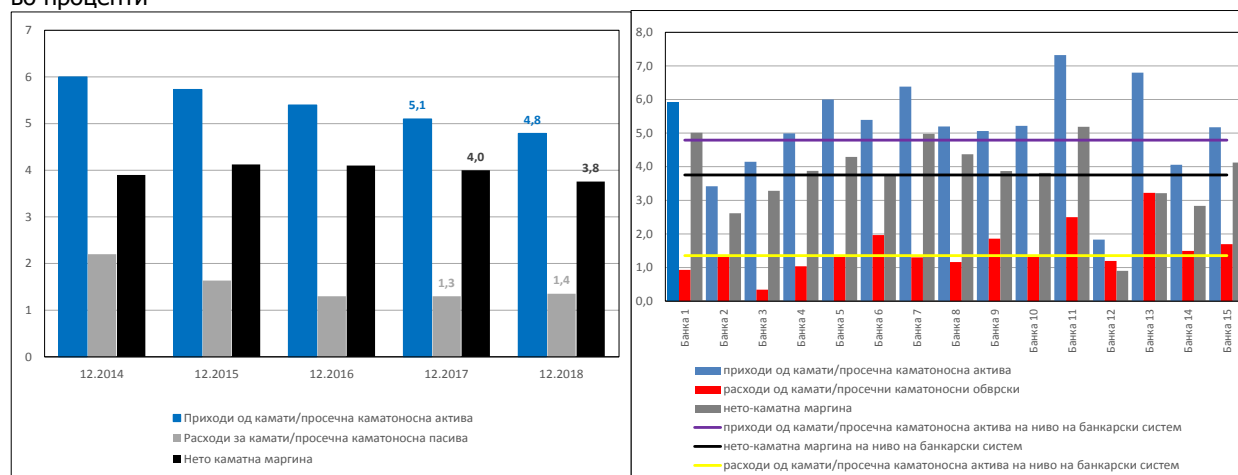
Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Забелешка: На графиконите е претставена највисоката вредност на соодветниот показател остварена од одделна банка, вредноста на показателот на ниво на банкарски систем и најниската вредност на соодветниот показател остварена од одделна банка.

Нето каматната маргина што банките ја остваруваат од финансиското посредување и во 2018 година умерено се намали (за 0,2 процентни поена) до ниво од 3,8%, што е остварено во услови на умерено намалување на нето каматниот приход (за 1,6%), при истовремено зголемување на просечната каматносна актива (за 5,5%). Пониското ниво на нето каматен приход произлегува од падот на каматните приходи, што беше само делумно надоместено од пониското ниво на расходи за камати. Имено, во окружување на ниски каматни стапки, банките во претходните неколку години успеваа да остварат раст на нето каматниот приход главно преку рационализација на трошоците на депозитите, во услови кога каматниот приход бележеше забавен раст или намалување на годишна основа. Со оглед дека каматите на депозитите веќе се сведени на многу ниско ниво, просторот за нивно натамошно намалување се исцрпува, а со тоа и можноста за одржување нето каматен приход преку приспособување на расходната страна. Дополнителен фактор е растот на вкупните депозити на банките, којшто во 2018

Графикон бр. 104

Нето каматна маргина на 31.12.2018 година, на ниво на банкарскиот систем (лево) и по одделна банка (десно) во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките

Во вакви услови, вкупните каматни расходи во 2018 година на годишна основа се намалија за 84 милиони денари, или за 1,9%⁹⁴, во споредба со претходната година кога намалувањето изнесуваше 9,9%⁹⁵. Приходите од камати на годишна основа беа пониски за 336 милиони денари, или за 1,7%, што претставува умерено продлабочување на падот во споредба со претходната година⁹⁶. Сепак, ваквите движења се производ на поинтензивниот пад на приходите од финансиски институции⁹⁷, или поконкретно приходите од централната банка, во услови кога Народната банка ја намали каматната стапка на благајничките записи за вкупно 0,75 процентни поени во текот на година⁹⁸. При олабавување на монетарната политика, стабилизирани домашен амбиент и раздвижување на економската активност, растот на кредитната активност на банките значително забрза во 2018 година⁹⁹, придонесувајќи со околу 75% за растот на каматносна актива. Во континуитет на претходните години, банките распределија поголем дел од кредитното

⁹³ Во текот на 2018 година, вкупните депозити на банките на годишна основа растеа со просечна стапка од 8,7% (или просечна апсолутна промена од 27.957 милиони денари), во споредба со претходната година кога просечната годишна стапка на раст изнесуваше 5,7% (или просечна апсолутна промена од 17.409 милиони денари).

⁹⁴ Намалувањето на каматните расходи во најголем дел се должи на пониски расходи за камати на секторот домаќинства коишто на годишна основа се намалија за 97 милиони денари или за 4,3%. Намалување на каматните расходи имаше и кај нефинансиските друштва (за 34 милиони денари или за 6,5%). Каматните расходи од финансиски друштва забележаа зголемување на годишна основа (за 46 милиони денари или за 6%), додека останатите каматни расходи се задржаа на речиси стабилно ниво (минимално зголемување од 1 милион денари или за 0,2%).

⁹⁵ За споредба, каматните расходи во 2016 година на годишна основа се намалија за 14,7%. Намалувањето во 2015 и 2014 година изнесуваше 21,5% и 10,2%, соодветно.

⁹⁶ Во 2017 година, каматните приходи на годишна основа беа пониски за 229 милиони денари, или за 1,1%.

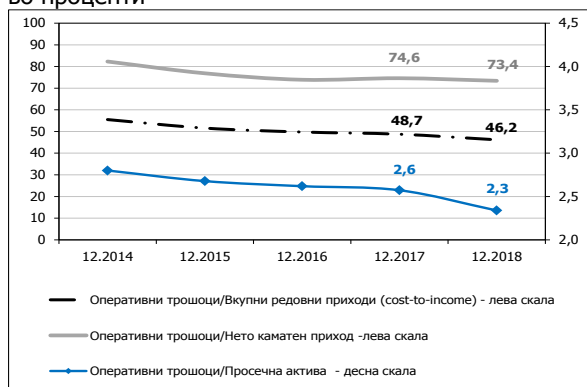
⁹⁷ Каматните приходи од финансиски институции во 2018 година на годишна основа се намалија за 188 милиони денари или за 13,8%, споредено со претходната година кога намалувањето изнесуваше 9 милиони денари или за 0,7%.

⁹⁸ Во текот на 2018 година Народната банка ја намали каматната стапка на благајнички записи во три наврати (март, август и декември) за по 0,25 процентни поени, со што основната каматна стапка од 3,25% во декември 2017 година во декември 2018 година се сведе на 2,5%.

⁹⁹ Во текот на 2018 година, вкупните кредити на банките на годишна основа растеа со просечна стапка од 7% (или просечна апсолутна промена од 19.872 милиона денари), што е повеќе од двојно зголемување споредено со претходната година, кога просечната годишна стапка на раст изнесуваше 3,3% (или просечна апсолутна промена од 9.040 милиони денари).

портфолио кон секторот „домаќинства“¹⁰⁰, што во услови на побавен раст на нето каматните приходи од домаќинствата (во споредба со растот на редовните кредити на домаќинства), имаше мал придонес во намалувањето на нето каматната маргина на банкарскиот систем¹⁰¹. Сепак, покрај кон домаќинствата, банките во 2018 година позначително го зголемија обемот на кредитна активност и кон корпоративниот сектор¹⁰², со што забави падот на каматните приходи од нефинансиските друштва. **Депозитно-кредитната активност со нефинансиските друштва и натаму придонесува за намалување на нето каматната маргина, но падот е нешто помал во споредба со претходната година, поради што се нагласува значењето на кредитната активност на банките за одржување стабилен нето каматен приход**¹⁰³.

Графикон бр. 105
Показатели за оперативната ефикасноста на банките во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Во 2018 година банкарскиот систем ја подобри трошочната ефикасност за што придонес имаа пониските оперативни трошоци, но и растот на редовните приходи на банките. Износот на оперативни трошоци се намали и по единица нето каматен приход и по единица просечна актива. Намалувањето на оперативните трошоци (за 372 милиона денари, или 3,2% на годишна основа) доаѓа по тригодишен период на нивен раст и главно се должи на регулаторни промени, односно намалувањето на премијата за осигурување на депозити¹⁰⁴, што речиси го преполови трошокот за оваа намена и исклучувањето на посебната резерва¹⁰⁵ за вонбилансна изложеност од структурата на оперативните трошоци¹⁰⁶. Од друга страна, трошоците за вработените и општите и административни трошоци, како категории со највисоко поединечно учество во вкупните

¹⁰⁰ Во 2018 година, вкупните кредити на банките одобрени на секторот домаќинства на годишна основа растеа со просечна стапка од 10,3%, што претставува умерено забрзување во однос на просекот од претходната година којшто изнесуваше 9,1%. Со тоа, кредитите на домаќинствата во просек придонесоа со 69% за просечниот годишен раст на вкупните кредити на нефинансиските субјекти во 2018 година.

¹⁰¹ Соодносот меѓу нето каматните приходи од домаќинствата и просечниот износ на редовните кредити кон овој сектор изнесуваше 5,4% во 2017, а 5,3% во 2018 година.

¹⁰² Во 2018 година, вкупните кредити на банките одобрени на нефинансиските друштва растеа со просечна годишна стапка од 4% (или просечна апсолутна промена од 5.855 милиони денари), во споредба со претходната година кога просечниот годишен раст беше негативен и изнесуваше – 1,3% (или просечно годишно намалување во апсолутен износ од 2.038 милиони денари). Зголемената кредитна активност кон нефинансиските друштва придонесе со околу 30% во растот на вкупната каматносна актива во 2018 година.

¹⁰³ Соодносот меѓу нето каматните приходи од нефинансиските друштва и просечниот износ на редовните кредити кон овој сектор изнесуваше 5,8% во 2016, 5,2% во 2017, а 4,7% во 2018 година.

¹⁰⁴ Од ноември 2017 година, премијата за осигурување на депозитите се намали од 0,5% на 0,25%.

¹⁰⁵ Посебната резерва за вонбилансна изложеност во 2018 година изнесуваше 876 милиони денари. Доколку се из земе ефектот од исклучувањето на посебната резерва за вонбилансна изложеност, вкупните оперативни трошоци во 2018 година во однос на претходната година би биле повисоки за 4,3%.

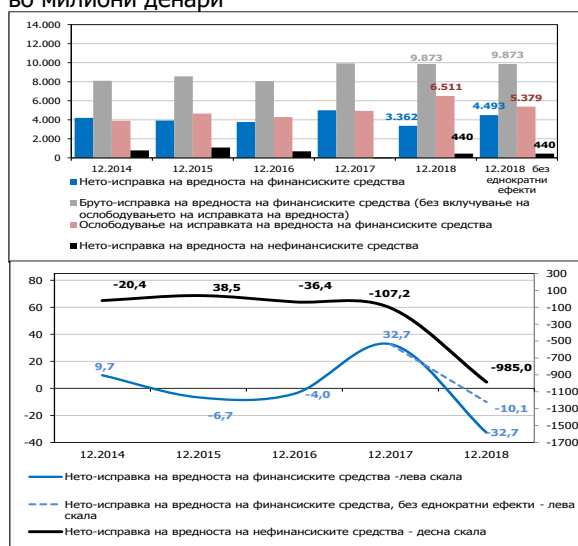
¹⁰⁶ Почнувајќи од 1.1.2018 година, посебната резерва за потенцијални кредитни загуби од вонбилансна изложеност (заедно со соодветните ослободувања на оваа резерва) се евидентира како дел од трошоците за исправка на вредноста, а не како дел од оперативните трошоци на банките.

Графикон бр. 106
Структура на нето-приходи од провизии во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 107
Износ (горе) и годишни стапки на промена* (долу) на трошоците за исправка на вредноста на финансиските и нефинансиските средства во милиони денари

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Забелешка: *Нето-исправката на вредност на нефинансиските средства беше позитивна за 2017 година, а негативна во 2018 година (и во сите останати години презентирани на графиконите). Оттука, иако нето-исправката на нефинансиските средства, математички, бележи пад во 2018 година, трошокот за исправка на вредноста на нефинансиските средства оствари годишен раст.

оперативни трошоци и натаму се зголемуваат и во 2018 година дополнително го засилија својот раст, остварувајќи годишни стапки на промена од 6,6% и 7,5%, соодветно¹⁰⁷.

Зголемувањето на трошочната ефикасност беше дополнително поддржано од растот на вкупните редовни приходи¹⁰⁸ (за 533 милиони денари, или 2,2% на годишна основа) за што најголем придонес од 96% имаа другите редовни приходи (остварената капитална добивка)¹⁰⁹. Раст забележаа и нето-приходите од провизии (за 6,3%), додека придонесот на нето каматниот приход беше негативен.

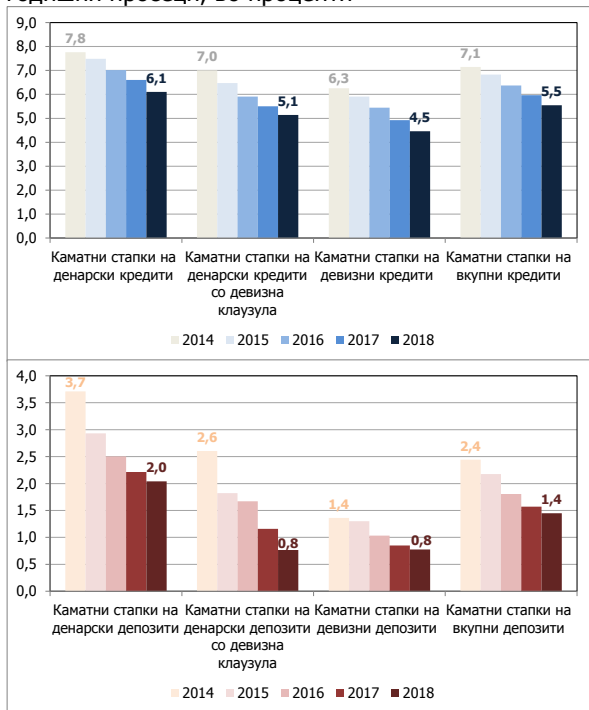
Нето-приходите од провизии се важна приходна ставка поврзана со редовните банкарски активности, којашто во последните пет години зафаќа околу 19%, во просек, од вкупните редовни приходи. Анализата на структурата на нето-приходите од провизии покажува дека банките остваруваат најмногу приходи врз основа на провизии и надоместоци од вршење на платен промет во земјата, коишто објаснуваат 37,1% од вкупните нето-приходи од провизии и имаат најголем придонес за нивниот раст во 2018 година (од 37,2%). Следни по значење се провизиите од картичното работење и од вршење платен промет со странство коишто придонесуваат со 24,2% и 13%, соодветно, за годишниот раст на вкупните нето-приходи од провизии. Приходите од посоефицирани, инвестициски активности, како што е управувањето со средства, имаат маргинално значење за приходите на домашните банки. Ваквата структура соодветствува со традиционалниот деловен модел што го применуваат домашните банки, којшто покрај кредитно-депозитната активност, како носечка активност на работењето, главно почива на обезбедување

¹⁰⁷ Во 2017 година годишниот раст на трошоците за вработените и на општите и административни трошоци изнесувахе 2,3% и 4,1%, соодветно.

¹⁰⁸ Вкупните приходи од редовно работење вклучуваат нето каматни приходи, нето-приходи од провизии и други редовни приходи.

¹⁰⁹ Остварената капитална добивка произлегува од продажба на преземен имот и на капитален влог.

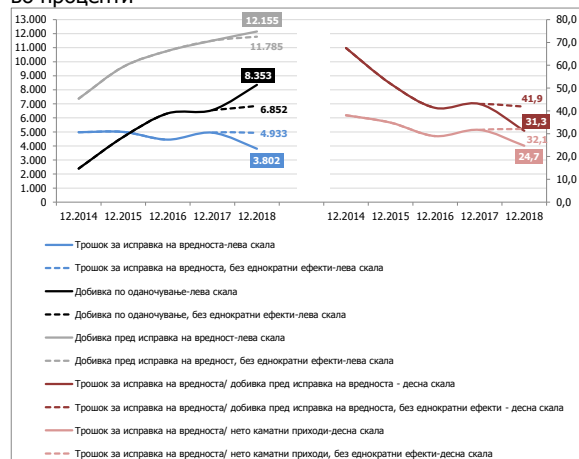
Графикон бр. 108 Активни (горе) и пасивни (долу) каматни стапки годишни просеци, во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 109

Показатели за соодносот меѓу трошоците за исправка вредноста и добивката и нето каматните приходи во проценти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

услуги во платниот промет и од работењето со картички.

Во 2018 година, трошоците за нето-исправка на вредноста на финансиските и нефинансиските средства значително се намалија на годишна основа (за 23,2% или за 1.146 милиони денари) и беа главен носител на растот на добивката на банкарскиот сектор со придонес од 63,7%. Најголем придонес за ваквите остварувања имаа еднократните настани од првиот квартал кога се изврши наплата на позначителен износ на нефункционални побарувања од страна на неколку банки. Но, и без ваквите настани, за 2018 година може да се констатира претежно ефективна наплата на нефункционалните кредити од страна на домашните банки. Нето-исправката на финансиските средства и по изземање на ефектот од еднократните фактори, повторно бележи намалување на годишна основа (за 10,1% или 504 милиони денари), со што придонесува за раст на добивката на банкарскиот сектор. Во текот на годината банките остварија и неколку продажби на преземен имот, што придонесе за ослободување исправка на вредноста на нефинансиските средства. Сепак, нето-исправката на вредноста на нефинансиските средства бележи зголемување на годишна основа што се должи на регулаторната обврска за постепено „оштетување“ на преземените средства, во период од пет години.

Според Анкетата за согледувањата на банките за ризиците од окружувањето и планираните деловни активности¹¹⁰, поголемиот дел од банките очекуваат дека растот на профитабилноста ќе продолжи и во 2019 година. Најголемиот дел од банките очекуваат дека растот на профитабилноста ќе биде поддржан од растот на приходите од провизии, по што следува

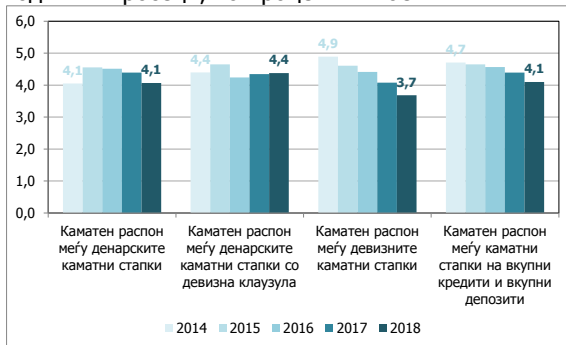
¹¹⁰ Анкетата за согледувањата на банките за ризиците од окружувањето и планираните деловни активности во 2019 година е расположлива на интернет страницата на НБРСМ.

каматниот приход, а се очекува и натамошно подобрување на оперативната ефикасност и намалување на трошоците за исправка на вредноста. Имајќи ги предвид тековните остварувања и амбиентот на ниски каматни стапки, капацитетот на банките за одржување на одржливо ниво на нето каматен приход но и за намалување на оперативните трошоци ќе претставуваат значаен предизвик за профитабилното работење на банките во следниот период.

5.2 Движење на каматните стапки и на каматниот распон

Трендот на намалување на активните и пасивните каматни стапки на банките¹¹¹, карактеристичен за посткризниот период, продолжи и во текот на 2018 година, во услови на намалување на основната каматна стапка на Народната банка¹¹² и во основа стабилно ниво на референтните каматни стапки на меѓународните пазари¹¹³. Намалувањето беше поизразено кај активните каматни стапки (за 0,4 процентни поени во просек, во споредба со претходната година), со што вкупната просечна активна каматна стапка во 2018 година изнесуваше 5,5%, во просек. Вкупната пасивна каматна стапка се намали минимално (за 0,1 процентен поен) и за 2018 година изнесуваше 1,4%, во просек.

Графикон бр. 110
Каматен распон, според валутата
годишни просеци, во процентни поени

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Анализата на структурата на активните каматни стапки покажува најсилно намалување на каматните стапки на девизните кредити (за 0,5 процентни поени во просек во однос на просекот од претходната година),

¹¹¹ Почнувајќи од јануари 2015 година, податоците за каматните стапки на банките и штедилниците се прибираат според нова методологија за каматните стапки. Податоците според новата и претходната методологија не можат целосно да се споредат, така што промените на соодветните каматни стапки, во себе ги вклучуваат и ефектите од методолошките промени коишто подетално се опишани на интернет-страницата на Народната банка и во рамки на Извештајот за ризиците во банкарскиот систем на Република Македонија во третиот квартал од 2015 година, на страница број 70. Новата методологија за каматните стапки најмногу придонесе врз нивото на пасивните камати, бидејќи каматните стапки по видување и депозитите преку ноќ повеќе не се вклучуваат во пресметката на каматата на вкупните депозити.

¹¹² Во текот на 2018 година Народната банка ја намали каматната стапка на благајнички записи во три наврати (март, август и декември) за по 0,25 процентни поени, со што основната каматна стапка од 3,25% во декември 2017 година во декември 2018 година се сведе на 2,5%.

¹¹³ Каматните стапки ЕУРИБОР во текот на годината во основа се задржаа на стабилно ниво, со исклучок на последните два месеци кога беше забележана тенденција на умерен раст кај одредени рочности, пред сè кај 6-месечниот и 12-месечниот ЕУРИБОР.

додека на страната на депозитите, банките позначително надолно ги приспособија каматните стапки на денарските депозити со валутна клаузула (за 0,4 процентни поени во просек, во споредба со просекот од претходната година).

Согласно со поголемото намалување на активните, во споредба со пасивните каматни стапки, каматниот распон умерено се стесни и во 2018 година изнесуваше 4,1 процентен поен, во просек, во споредба со 4,4 процентни поени колку што беше просекот во 2017 година.

АНЕКСИ И ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1

Управување и разрешување на нефункционалните кредити во македонскиот банкарски систем

Нефункционалните кредити се прилично истражувана категорија, со оглед на фактот што ефикасното управување и навременото разрешување на овие кредити е неопходност, особено за банки и банкарски системи коишто се оптоварени со високи нивоа на нефункционални кредити. Овие кредити носат загуби за банките, ги „оштетуваат“ капиталните позиции и ги зголемуваат трошоците за финансирање. Покрај за менаџерите на банките, нефункционалните кредити носат грижи и за носителите на макроекономските политики. Истражувањата (Klein, 2013)¹ покажуваат дека големите износи на нефункционални кредити го намалуваат економскиот раст, ја зголемуваат невработеноста, ја отежнуваат трансмисијата на монетарната политика до реалната економија и ја демотивираат кредитната понуда за приватниот сектор, особено во економији каде што банките се главен финансиски посредник меѓу лицата со вишок и оние со кусок на средства. Покрај тоа, бројни истражувања потврдуваат дека постоењето високи нивоа на нефункционални кредити претставува сигнал за појава на банкарски кризи (Demirgüç-Kunt and Detragiache, 2005)², коишто ја загрозуваат финансиската стабилност на земјата и предизвикуваат значителни загуби за економијата (Laeven and Valencia, 2012)³.

Оттука, оценувањето на севкупниот квалитет на активата и кредитната изложеност на банкарскиот систем претставува важен елемент на макропрудентните анализи на централните банки, вклучително и на Народната банка.

Графикон бр. 1
Движења на нефункционалните и вкупните кредити на нефинансиски субјекти

Извор: Народната банка, врз основа на податоците

Во македонскиот банкарски систем, кредитниот ризик има најважна улога и е од исклучително значење за остварувањата на македонските банки, што е тесно поврзано со примената на традиционалниот бизнис-модел во нивното работење – прибирање депозити од домашниот приватен сектор и нивно пласирање во кредити наменети за домашниот нефинансиски сектор. Сè до 2002 – 2003 година, кредитната понуда во македонскиот банкарски систем беше релативно скромна, додека кредитниот пазар беше слабо развиен, особено во сегментот на кредитните производи наменети за домаќинствата. Имено, во

¹ Klein, Nir, 2013, - "Non-Performing Loans in CESEE: Determinants and Impact on Macroeconomic Performance", IMF working paper 12/72, International Monetary Fund, Washington DC, March 2013

² Demirgüç-Kunt, Asli and Detragiache, Enrica (2005), "Cross-Country Empirical Studies of Systemic Bank Distress: A Survey", IMF working paper 05/96, International Monetary Fund, Washington DC, May 2005

³ Laeven, Luc and Valencia, Fabián (2012), "Systemic Banking Crises Database: An Update", IMF working paper 12/163, International Monetary Fund, Washington DC, June 2012

периодот на сопственичка трансформација и приватизација во домашната економија и непосредно по него, банките беа соочени со високи нивоа на нефункционални кредити, што имаше за последица намалени апетити за ризик и примена на конзервативни кредитни политики од страна на домашните банки. Сепак, до средината на 2000-тите години, во услови на стабилно макроекономско опкружување и целосна трансформација на сопственичката структура на банкарскиот систем (влез на странски финансиски институции во сопственичката структура на банките), домашните банки успеаја да изградат современи системи за управување со ризиците, ја унапредија сопствената ефикасност и финансиски позиции (Извештај за работата на Народната банка на Република Македонија во периодот мај 2004 - мај 2011 година)⁴, ја зголемија кредитната понуда и ги намалија показателите за учеството на нефункционалните во вкупните кредити. Така, периодот од 2004 до последниот квартал од 2008 година го одбележаа високи, двоцифрени, годишни стапки на кредитен раст (во просек повисоки од 30%), при истовремено, речиси континуирано, намалување на учеството на нефункционалните во вкупните кредити, коешто се сведе на минимални 6,6% (на крајот од третиот квартал на 2008 година). Меѓутоа, почнувајќи од септември 2008 година, месецот кога пропадна „Леман брадерс“, а финансиската криза започната во САД доби глобални димензии, сè до крајот на 2015 година, нефункционалните кредити во Република Северна Македонија бележеа речиси непрекинат раст. Така, во периодот од 2008 до 2015 година, износот на нефункционалните кредити се зголеми за речиси трипати, а показателот за учеството на нефункционалните во вкупните кредити на нефинансиски субјекти достигна ниво од 10,8% на крајот од 2015 година (во периодот меѓу 2008 и 2015 година, највисокото ниво на показателот за учеството на нефункционалните во вкупните кредити беше достигнато на 31.10.2014 година и изнесуваше 12,6%).

Емпириските истражувања на Народната банка од тој период (Васков, 2015)⁵ укажуваа на релативно висока концентрација на нефункционалните кредити, од повеќе аспекти (кога на мал број кредити или клиенти отпаѓаат релативно високи износи на нефункционални кредити). Покрај тоа, беше воочено високо ниво на т.н. самоодржливост на нефункционалните кредити во билансите на банките, односно беа забележани големи износи на нефункционални кредити коишто датираа од поодамна во кредитните портфолијата („стари“ нефункционални кредити), а банките очигледно не успеале ефикасно да ги разрешат и добар дел од нив сметководствено ги свеле на нула. Оттука, Народната банка, како одговорен регулаторен и супервизорски орган за домашните банки, донесе мерка, со примена од 1.1.2016 година, за задолжителен отпис на нефункционалните кредити, коишто најмалку во последните две години се целосно резервирани во билансите на банките (без притоа да го изгубат правото на подоцнежна наплата на отпишаните нефункционални кредити). Оттогаш, банките отпишаа речиси 20 милијарди денари нефункционални кредити, согласно со барањата на оваа мерка (поконкретно, во 2016 година беа отпишани 44,2% од нефункционалните кредити со состојба на 31.12.2015 година, во 2017 година беа отпишани 17,6% од нефункционалните кредити на 31.12.2016 година, а во 2018 година беа отпишани 18,3% од нефункционалните кредити на крајот на 2017 година). Истовремено, показателот за учеството на нефункционалните во вкупните кредити забележа драстичен надолен тренд и на 31.12.2018 година изнесува 5,2%. На тој начин, донесената мерка придонесе за

⁴ Мај 2011 г.

⁵ Васков, Михајло, 2015, „Ниво на концентрација и структурни карактеристики на нефункционалните кредити во банкарскиот систем на Република Македонија“, анализа на Народната банка, октомври 2015

позначително намалување на износот на бруто-нефункционални кредити, без притоа да има ефект врз билансите на успех, со оглед на фактот што станува збор за целосно резервирани кредити во период од 2 години. Вака осмислена, мерката поттикнува брзо „разрешување“ на старите, целосно резервирани нефункционални кредити, но и свртување на вниманието и ресурсите на банките кон новосоздадените, понови нефункционални кредити, чишто текови исто така не се за потценување. Имајќи ги предвид позитивните ефекти од оваа мерка, таа е сè уште во примена, а почнувајќи од 1.7.2019 година, согласно со новата Одлука за методологијата за управување со кредитниот ризик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 149/18), банките ќе бидат должни да ги отпишуваат нефункционалните кредити коишто се целосно резервирани во последната најмалку една година (овој период се скратува, од тековните две, на само една година).

Во согласност со препораките во евроинтегративниот процес, а имајќи го предвид големото значење на ефикасното управување и справување со нефункционалните кредити, во изминатиот период, Народната банка подготви текст на Стратегија за поттикнување на справувањето и подобрување на управувањето со нефункционалните пласмани (лоши кредити). По меѓуинституционалното разгледување и дефинирање на крајната верзија, оваа стратегија беше усвоена од страна на Владата на Република Северна Македонија, со што во наредниот период ќе бидат преземени мерки и активности од повеќе институции во земјава (секоја во својот домен на надлежности) за нејзино спроведување. Стратегијата има за цел да придонесе кон подобрување на условите и зголемување на ефикасноста во наплатата на нефункционалните кредити, како и кон создавање услови за унапредување на деловните практики при прометот со побарувањата. Притоа, Народната банка веќе презема активности за зајакнување на супервизорскиот надзор на управувањето со нефункционалните кредити на банките и активно работи на натамошно подобрување во доменот на поставеноста и функционирањето на кредитниот регистар. Преку вклучување и на други надлежни институции, меѓу другото, ќе се преземат активности за подобрување на финансиското известување и корпоративното управување на компаниите. Со оглед на значењето за управувањето со нефункционалните пласмани, веќе се во тек активности за унапредување на одредбите од законската регулатива во доменот на извршувањето, нотаријатот, стечајот, а се предвидени и значајни реформи во областа на процената на имотот. Покрај тоа, предвидени се и активности за создавање услови за развој на пазарот за нефункционални побарувања, како специфичен пазарен сегмент.

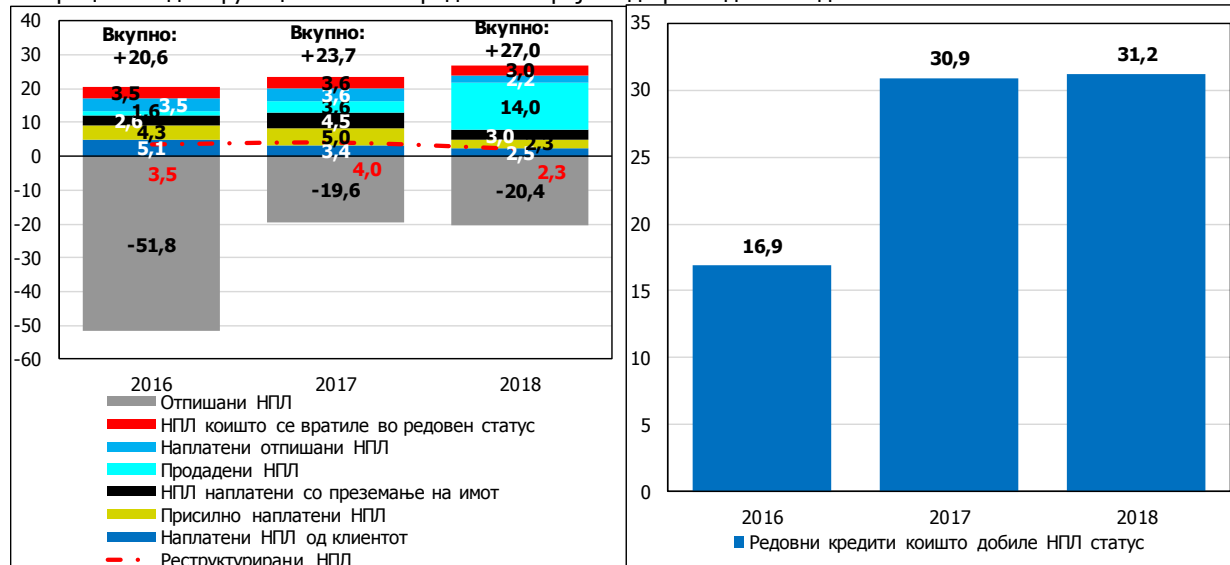
И покрај очигледно потребните регулаторни и други стимулации, коишто би ги „притискале“ или би им овозможиле на банките побрзо и поефикасно разрешување на нефункционалните кредити, улогата на раководството на банките во овој процес е клучна. Имено, управувањето со нефункционалните кредити е сепак интересен процес во банките, којшто треба да биде соодветно адресиран во нивните интерни акти, спроведен во секојдневните активности и управување и конечно, внимателно надгледуван од Народната банка. Оттука, новата Одлука за методологијата за управување со кредитниот ризик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 149/18), којашто ќе започне да се применува од 1.7.2019 година, определува дека организациската структура на банките, меѓу другото, треба да опфаќа лица/организациска единица за управување со нефункционалните кредитни изложености, а интерните акти за управување со кредитниот ризик да дефинираат показатели за нефункционални кредитни изложености врз основа

на чие надминување ќе изработат план за преземање активности за нивна наплата и/или продажба, како и начин на следење на исполнувањето на планот. Натаму, во постапката и правилата за реструктурирање на побарувањата (коишто би станале нефункционални доколку не се реструктурираат поради финансиските тешкотии на клиентот), банките ќе треба да предвидат и како ќе ги следат и ќе ги оценуваат успешноста и ефектите од реструктурирањето. Конечно, банките во своите политики за управување со кредитниот

Графикон бр. 2

Текови на наплата и отпис на нефункционалните кредити (лево) и текови на формирање нови нефункционални кредити* (десно)

во проценти од нефункционалните кредити на крајот од претходната година

Извор: Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Забелешка: * Кратенката „НПЛ“ во графиконите означува нефункционални кредити.

ризик треба да утврдат и постапка и правила за купување и продажба на кредитни изложености и/или портфолија на кредити, што, исто така, би можело да придонесе за унапредување на процесот на разрешување на нефункционалните кредитни изложености.

Анализата на успешноста на банките во управувањето со нефункционалното кредитно портфолио упатува дека во секоја од изминатите три години, банките успеале да наплатат по околу 20-27% од износот на нефункционалните кредити на крајот од претходната година. Притоа, збирното учество на нефункционалните кредити коишто биле наплатени со активно управување со нефункционалното кредитно портфолио од страна на банките, односно по пат на присилна наплата, со продажба на побарувањата, со преземање имот воспоставен како обезбедување или биле наплатени по претходно спроведено отпишување, се движи од 11,9% (во 2016 година) до 21,5% (во 2018 година). Од друга страна, учеството на нефункционалните кредити коишто биле наплатени од клиентот (без присилна наплата или преземање имот) и на оние коишто се вратиле во редовен статус во текот на годината, се движи во интервал од 5,5% до 8,6%, од износот на нефункционалните кредити на крајот од претходната година. Исто така, банките се обиделе, во 2-4% од вкупниот износ на нефункционални кредити, да спроведат реструктурирање на кредитните услови и на тој начин да им излезат во пресрет на

финансиските тешкотии на клиентите, за тие да го надминат нефункционалниот статус кај своите банки.

Наспроти опишаните примери на успешно разрешување на ненаплатените кредити, износите на нефункционални кредити коишто банките не успеале да ги наплатат и ги отпишале во секоја од изминатите 3 години се релативно високи и на нив отпаѓаат 19-52% од износот на нефункционални кредити на крајот од претходната година⁶.

Паралелно со тековите на справување со нефункционалните кредити (успешно или неуспешно), во изминатите три години, во кредитните портфолија на банките се забележуваат и текови на формирање нови нефункционални кредити (преминување на редовните во нефункционални кредити), на чишто износи отпаѓаат по 16,9-31,2% од нефункционалните кредити на крајот од претходната година, а каде што банките ќе треба допрва да ангажираат ресурси и да преземат активности за соодветно управување со овие кредити и нивно евентуално успешно разрешување (наплата). Оттука, банките треба да продолжат со напорите за натамошно унапредување на интерните процеси за управување со нефункционалните кредити, што во комбинација со активностите коишто ќе бидат преземени согласно со Стратегијата за поттикнување на справувањето и подобрување на управувањето со нефункционалните пласмани (лоши кредити), би требало на среден рок да овозможи побрзо и поефикасно разрешување на нефункционалните кредити, а со тоа и поефикасно финансиско посредување спроведувано од банките.

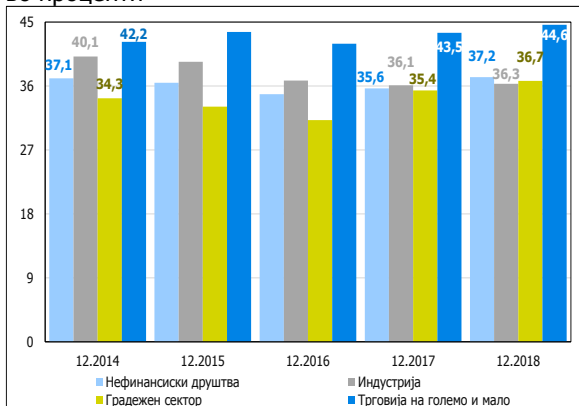
⁶ Притоа, најголем дел од, околу 87%, од направените отписи отпаѓаат на задолжителните отписи на нефункционални кредити коишто се целосно резервирани, најмалку во последните 2 години.

Структурни карактеристики и квалитет на кредитите со еднакратна отплата на главница

Кредитите со еднакратна отплата на главница може да претставуваат потенцијален извор на кредитни загуби, заради повисокиот инхерентен ризик којшто го имаат. Потенцијално повисоката ризичност на овие кредити произлегува од фактот што банките ја наплатуваат единствено каматата во текот на времетраењето на договорот за кредит, додека главницата од кредитот се наплатува на крајот од договорениот рок. На тој начин, банките свесно прифаќаат поголема неизвесност околу капацитетот на клиентот да ја врати целата главница на кредитот наеднаш, на крајот од договорениот рок. Сепак, треба да се има предвид дека присуството на вака структурираните кредити упатува и на поголема флексибилност на банките да им излезат во пресрет на специфичните потреби на своите клиенти, на нивниот деловен модел, или, пак, проект којшто сакаат да го финансираат со кредитот, што од една страна придонесува во процесот на финансиско посредување, а од друга ја зголемува веројатноста за намирување на вкупните обврски по кредитот. Оттука, присуството на клаузула за еднакратна отплата на главница во кредитните договори, самото по себе, не мора да значи и повисоко ниво на остварување на кредитниот ризик кај овие кредити, а е директно поврзано со капацитетот на банките да извршат соодветна процена на

Графикон бр. 1

Учество на кредитите со еднакратна отплата на главница* во вкупните редовни кредити на нефинансиските друштва и по одделни дејности во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

* Забелешка: Во називите на графиконите терминот еднакратна отплата на главница ќе се користи со кратенката ЕОГ.

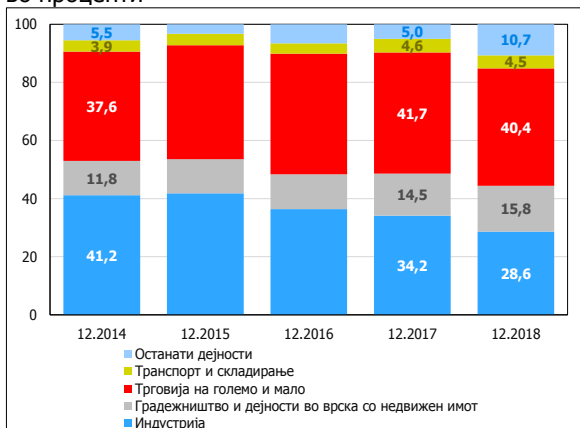
На крајот на 2018 година, 36,8% од вкупните, односно 37,2% од редовните и 31,6% од нефункционалните кредити на нефинансиските друштва¹ имаат клаузула за еднакратна отплата на главницата (ЕОГ). Ова учество е релативно стабилно во анализираниот период, што покажува дека кредитите со ЕОГ постојано се одобруваат од страна на банките со динамика слична на онаа за вкупните кредити на нефинансиските друштва. Анализирано по одделни дејности, најголем дел од редовните кредити со ЕОГ им се одобрени на клиенти од дејностите „трговија на големо и мало“ (40,4% од вкупните редовни кредити со ЕОГ), „индустирија“² (28,6%) и „градежништво и дејности во врска со недвижен имот“ (15,8%). Потребата на клиентите од овие дејности да се финансираат со банкарски кредити со ЕОГ

¹ Кредитите со еднакратна отплата на главницата се одобруваат, вообичаено, на нефинансиските друштва. Оттука, фокусот на оваа анализа е поставен токму на овие кредити одобрени на нефинансиските друштва. За илустрација, учеството на кредитите со еднакратна отплата на главница во вкупните редовни кредити на домаќинствата изнесува само 0,3%, на 31.12.2018 година.

² Најголем дел од редовните кредити со ЕОГ одобрени на индустиријата, отпаѓаат на клиенти од „производство на метали, машини, алати и опрема“ и „прехранбена индустирија“.

Графикон бр. 2

Структура на вкупните редовни кредити со ЕОГ на нефинансиските друштва, по одделни дејности во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 3

Концентрација на редовната кредитна изложеност кон нефинансиските друштва со ЕОГ во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

веројатно произлегува од специфичностите на деловните модели коишто ги применуваат во нивното работење.

Во нефункционалното кредитно портфолио на банкарскиот систем, составено од нефинансиски друштва, учеството на кредитите со ЕОГ изнесува околу 30%, при што повторно најголемиот дел од нефункционалните кредити со ЕОГ отпаѓаат на клиенти од „трговијата на големо и мало“ (35,9%), „индустријата“ (32,4%) и „градежништвото“ (25,4%).

На 31.12.2018 година, учествата на десетте и дваесетте најголеми кредитокорисници на редовни кредити со ЕОГ во вкупните редовни кредити со ЕОГ изнесуваат 17,4% и 25%, соодветно и во изминатиот петгодишен период бележат постојан пад. Кредитниот квалитет на најголемите редовни изложености со ЕОГ е солиден, односно банките евидентирале „оштетување“ на 2,9% и 3,4% од вредноста на десетте и дваесетте најголеми редовни изложености со ЕОГ, соодветно. Според секторската припадност, најголемиот дел од овие кредитокорисници ѝ припаѓаат на трговската дејност и на индустријата³.

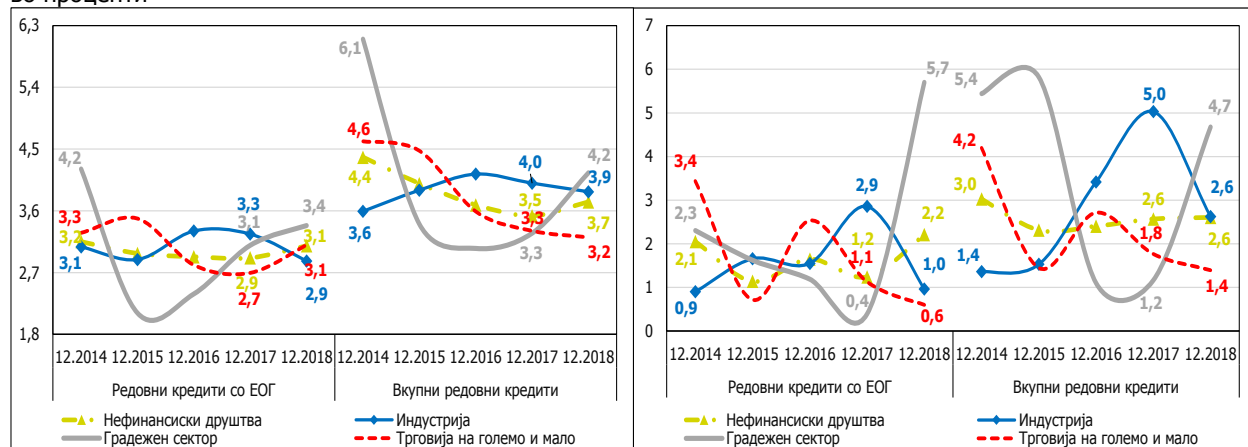
Од аспект на концентрацијата по одделни банки, речиси две третини од редовните кредити со ЕОГ се сконцентрирани кај четири банки. Гледано по одделни дејности, учеството на овие четири банки се движи во интервал од 57,9% кај ЕОГ во „градежниот сектор“ до 72,8% кај „индустријата“. Концентрацијата е уште повисока во портфолиото на нефункционалните кредити, односно кај две банки се сконцентрирани 57,5% од вкупните нефункционални кредити со ЕОГ. Сепак, ризиците од нефункционалните кредити со ЕОГ не се големи, имајќи предвид дека банките обезбедуваат високо ниво на нивна покриеност со исправка на вредноста (72,4%

³ Клиенти од индустриските гранки: „производство на метали, машини, алати и опрема“ и „останата преработувачка индустрија“.

во сегментот на нефинансиските друштва⁴), при што нивната евентуална целосна ненаплата не би ја нарушила солвентноста на банките.

Графикон бр. 4

Просечно ниво на ризичност (лево) и годишни стапки на ненаплатливост (десно) на редовните кредити на нефинансиските друштва и по одделни дејности во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Нивото на остварување на кредитниот ризик кај кредитите со ЕОГ е главно на пониско ниво во споредба со вкупното кредитно портфолио на банкарскиот систем (во сегментот на нефинансиските друштва и по одделни дејности). Оттука, процентот на исправка на вредноста којшто банките го утврдиле за овие кредити е исто така на пониско ниво во споредба со вкупните кредити на нефинансиските друштва. Имено, учествата на нефункционалните во вкупните кредити со ЕОГ, како и годишните стапки на ненаплатливоста на редовните кредити со ЕОГ се пониски во споредба со вкупните кредити на нефинансиските друштва. Воедно, просечното ниво на ризичност на овие кредити е пониско во споредба со вкупните кредити на нефинансиските друштва. Сепак, треба да се има предвид фактот дека во

⁴ Сепак, покриеноста на нефункционалните кредити со ЕОГ, одобрени на нефинансиските друштва, со исправка на вредноста е малку пониска во споредба со покриеноста на вкупните нефункционални кредити на нефинансиските друштва со исправка на вредноста (којашто за 31.12.2018 година изнесува 76,3%).

периодот пред 2016 година (откако е во примена мерката за задолжителен отпис на целосно резервираните нефункционални кредити), учествата на нефункционалните во вкупните кредити со ЕОГ биле повисоки во споредба со соодветните учества во вкупното кредитно портфолио на банките (составено од нефинансиски друштва). Оттука, очигледно во минатото нивото на остварување на кредитниот ризик кај кредитите со ЕОГ било малку повисоко и/или разрешувањето на проблематичните кредити во ова портфолио било помалку присутно (или помалку успешно). Ова ја потврдува потребата за внимателно следење на кредитите со ЕОГ, бидејќи банките ја наплатуваат единствено каматата во текот на времетраењето на договорот за кредит, додека главницата по кредитот се наплатува на крајот од договорениот рок. Банките се претпазливи и слично како за вкупните редовни кредити, така и за редовните кредити со ЕОГ главно утврдуваат повисок процент на исправка на вредноста од она што го укажуваат соодветните годишни стапки на ненаплатливост, освен кај градежништвото.

Реструктурирањето ретко се практикува кај редовните кредити со ЕОГ (само 0,1% на 31.12.2018 година, наспроти вкупното кредитно портфолио на нефинансиските друштва каде изнесува 2,4%), додека 6,6% од редовните кредити на нефинансиските друштва со ЕОГ се пролонгирани (9,4% од вкупните редовни кредити на нефинансиските друштва на 31.12.2018 година).

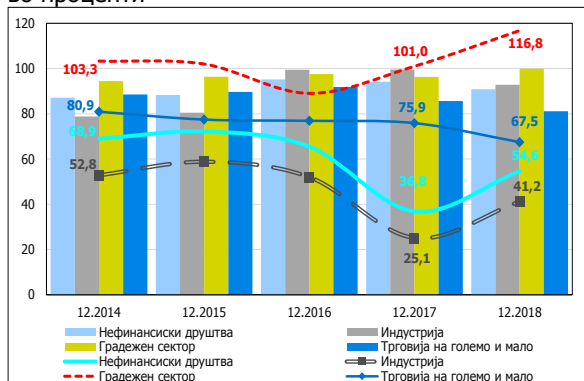
Од аспект на рочноста⁵, редовните кредити со ЕОГ се со просечна пондерирана рочноста⁶ од 2,1 години, додека вкупните редовни кредити на нефинансиските друштва се одобрени на повеќе од двојно подолг рок (5,6 години на 31.12.2018 година).

⁵ Анализата за рочноста се однесува на оригиналната рочноста на кредитните партии на датумот на одобрување.

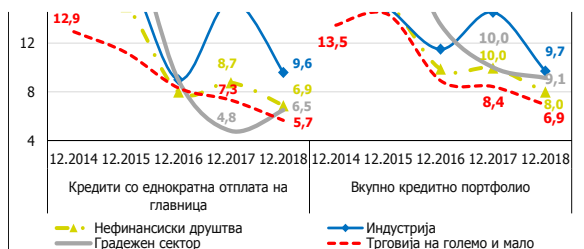
⁶ Рочноста на кредитите е пондерирана со учеството на секоја кредитна партија во вкупните редовни кредити.

Графикон бр. 7

Учество на нефункционални кредити со ЕОГ за коишто е воспоставено обезбедување и показател ЛТВ, по одделни дејности во проценти

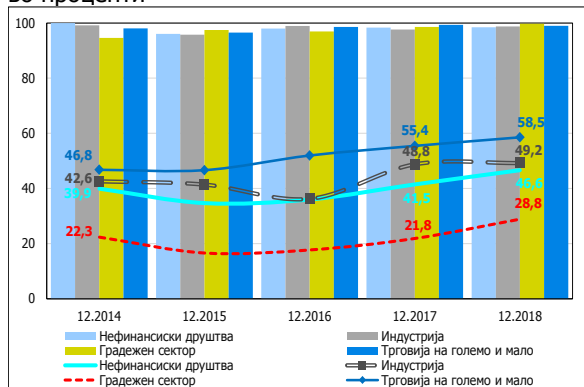
Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Графикон бр. 6

Учество на редовни кредити со ЕОГ за коишто е воспоставено обезбедување и показател ЛТВ, по одделни дејности во проценти

Извор: Кредитен регистар на Народната банка, врз основа на податоците доставени од страна на банките.

Од аспект на обезбедувањето, учеството на обезбедените кредити во вкупните кредити со ЕОГ е високо, како во рамки на редовното, така и кај нефункционалното кредитно портфолио. Притоа, најголемиот дел од кредитите со ЕОГ се обезбедени со недвижен имот (станбен простор, деловен простор, магацински простор, производствени капацитети и друг недвижен имот)⁷. За речиси сите редовни кредити со ЕОГ е воспоставено некое обезбедување (поточно, 98,4% од редовните кредити со ЕОГ се обезбедени). Показателите за соодносот меѓу износот на редовните кредити со ЕОГ и проценетата вредност на обезбедувањето исто така се на солидно ниво и не надминуваат 60%. Кај нефункционалните кредити со ЕОГ, учеството на обезбедените кредити е малку пониско (во споредба со редовните кредити со ЕОГ), но е и солидно и изнесува 90,8% кај нефинансиските друштва (по одделни дејности, ова учество се движи од 81,1% кај „трговијата на големо и мало“ до 100% кај „градежништвото“). Показателите за соодносот меѓу износот на нефункционалните кредити со ЕОГ и проценетата вредност на обезбедувањето се малку повисоки (во споредба со оние пресметани за редовните кредити со ЕОГ) и се движат од 41,2% кај „индустријата“ до 116,8% кај „градежништвото“.

⁷ Поточно, кредитите обезбедени со недвижен имот учествуваат со 61,9% и 76,9% во вкупните редовни и нефункционални кредити на нефинансиските друштва со ЕОГ, соодветно.

Осврт на случувањата во врска со реформите на меѓународен план за утврдувањето на референтните каматни стапки за договорите во евра во 2018 година

Референтните каматни стапки (англ. interest rate benchmarks) се од суштинско значење за непреченото функционирање на финансискиот пазар и на одделните финансиски институции, а преку нивните деловни односи со нефинансиските лица, и за финансиските активности на целата економија¹. Референтите каматни стапки се од големо значење и за централните банки, вклучително и за Европската централна банка (англ. European Central Bank, во понатамошниот текст: ЕЦБ), при операционализацијата на монетарната политика и последователното следење на нејзиниот трансмисионен механизам. На ниво на Европската Унија, во јуни 2016 година беше донесена, а во јануари 2018 година стапи на сила, посебна Регулатива за т.н. финансиски одредници, којашто се однесува и на референтните каматни стапки (англ. EU Benchmarks Regulation – BMR)², а со која се воспоставува единствен збир на правила за изработката, објавувањето и користењето на финансиските одредници во земјите членки на ЕУ, вклучително и за оние каматни стапки што служат како референтни каматни стапки. Во практиката, референтната каматна стапка што служи за одредување на висината на договорната каматна стапка согласно со однапред утврдениот период на повторно определување на нејзината висина (англ. repricing frequency), за сите производи на банките (но и на кој било друг кредитор), којшто има променлива договорна каматна стапка, за утврдување и изразување на висината на договорната каматна стапка, а со тоа и на паричната обврска што произлегува од таквиот договор (најчесто во форма на договорна камата), подлежи под оваа Европска регулатива. Во оваа регулатива (конкретно во член 3, став 1, точка 22), референтната каматна стапка е дефинирана како референтна стапка којашто се определува врз основа на стапката по којашто банките можат да позајмат или да се задолжат на пазарот на пари, од други банки или од небанкарски субјекти. Преглед на финансиските производи кадешто се користат референтните каматни стапки се дадени во табела бр. 1 и 3.

Тековно, двете најкористени референтни каматни стапки за договорите во евра на необезбедениот меѓубанкарски пазар се ЕУРИБОР (англ. Euro Inter-bank Offer Rate)³ и ЕОНИА (англ. Euro OverNight Index Average)⁴, коишто се администрираат од страна на Европскиот институт на пазари на пари (англ. European Money Markets Institute – ЕММИ, во понатамошниот текст: ЕММИ)⁵. Меѓутоа, неизвесноста околу натамошната примена на овие референтни каматни стапки во еврозоната е сè поголема, бидејќи во нивната сегашна форма, овие каматни стапки не соодветствуваат со барањата на Европската регулатива за финансиски одредници. Имено, тековните референтни каматни стапки се соочуваат со два генерални проблема, и тоа прво драстичното намалување на

¹ Народната банка редовно ги следи референтните каматни стапки како вид на финансиска одредница, како и глобалните иницијативи за реформите во поглед на нивното утврдување и користење, кои веќе еднаш беа опфатени во рамките на „Извештај за ризиците во банкарскиот систем во Република Македонија во третиот квартал од 2017 година“, за што повеќе информации се достапни на http://www.nbrm.mk/content/Regulativa/Kvartalen_30_09_2017.pdf.

² Оваа регулатива има работен наслов „Regulation (EU) 2016/1011 on indices used as benchmarks in financial instruments and financial contracts or to measure the performance of investment funds“, и истата е достапна на следната врска: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R1011>.

³ ЕУРИБОР е каматна стапка по која референтните банки на пазарот на пари во еврозоната се подготвени да продадат депозити на други референтни банки. Оваа каматна стапка се пресметува како просек од котираните каматни стапки на избрани панел банки (во моментот вкупно 19 банки, коишто учествуваат на доброволна основа, со седиште во земји од ЕУ и банки кои не се со седиште во ЕУ но имаат значителен обем на операции во еврозоната). ЕУРИБОР е достапна во неколку рочности (една недела, еден, три, шест и дванаесет месеци). Таа се пресметува на дневна основа и се објавува секој ден во 11:00 часот.

⁴ ЕОНИА е еднодневна меѓубанкарска каматна стапка на пазарот на пари во еврозоната, односно стапка по која банките се позајмуваат едни со други со рочност од 1 ден. Таа претставува пондериран просек од каматната стапка на сите склучени кредитни трансакции преку ноќ на меѓубанкарскиот пазар, од страна на панелот банки од Европската унија и Европската асоцијација за слободна трговија (англ. European Free Trade Association - ЕФТА) - во моментот 28 банки. ЕОНИА се објавува секој ден до 19:00 часот.

⁵ ЕММИ претставува непрофитно здружение со седиште во Брисел и е одговорен за методологијата за формирањето, како и за спроведувањето на оперативните аспекти во процесот на добивање на овие каматни стапки.

бројот на банките во последниве неколку години, што учествуваат во панелите за формирање на ЕОНИА и ЕУРИБОР и второ, значителниот пад на обемот на склучените трансакции преку ноќ меѓу референтните банки од панелот, а коишто придонесуваат за ЕОНИА, при истовремено зголемениот вишок на ликвидност во системот. Од таа причина, а заради усогласување со новата Европска регулатива за финансиски одредници, ЕММИ пристапи кон спроведување процес на суштински реформи на постојните референтни каматни стапки.

Во врска со ЕУРИБОР, ЕММИ во текот на изминатите неколку години изработи план за нејзино постепено реформирање, со цел оваа референтна каматна стапка, колку е можно повеќе, да се утврдува врз основа на податоци за склучени трансакции, а колку е можно помалку врз основа на котации на каматни стапки. Методологијата (изработена од ЕММИ, во соработка со ЕЦБ) заснована врз податоци за склучени трансакции беше тестирана од ЕММИ во текот на 2016 година и во мај 2017 година беше заклучено дека во тековните пазарни услови, не е возможно утврдување на ЕУРИБОР што целосно ќе се заснова врз податоци за склучените трансакции. Следствено на тоа, ЕММИ одлучи да ја испита можноста за примена на т.н. хибриден модел, којшто ќе овозможи утврдувањето на ЕУРИБОР да биде засновано врз податоците за склучените трансакции секогаш кога е возможно, но воедно утврдувањето на оваа стапка да се потпира и врз други соодветни пазарни извори на цените. За таа цел, формирана е нова работна група преку која се собираат повратни информации од учесниците на пазарот, коишто ќе помогнат во осмислувањето на новата методологија за ЕУРИБОР. Во текот на 2019 година, Белгискиот надзорен орган за финансиски услуги и пазари (англ. Belgium Financial Services and Markets Authority - FSMA), како одговорен супервизор и регулатор на ЕММИ, ќе процени дали новата методологија е во согласност со Европската регулатива за финансиски одредници и доколку резултатот од оваа проценка е негативен, може да ја забрани употребата на ЕУРИБОР, согласно со член 51 (4) од Европската регулативата за финансиски одредници. За илустрација, британскиот надлежен супервизорски орган за можеби најкористената финансиска одредница во светот - ЛИБОР (англ. Financial Conduct Authority - FCA), на пазарните учесници ширум светот јасно им стави до знаење, за неможноста за понатамошното одржување и објава на стапките ЛИБОР, по крајот на 2021 година⁶. Оттука, во тек е процес на транзиција на пазарите и пазарните учесници кон т.н. безризични каматни стапки, односно процес во којшто се прекинува користењето на досега употребуваниите финансиски одредници. За значењето на овој процес на транзиција и општо на глобалните реформи поврзани со референтните каматни стапки, многу добра илустрација е метафората дадена во кварталниот извештај на Банката за меѓународни порамнување од март 2019 година⁷, дека „за глобалниот финансиски систем ова е нешто што наликува на вршење операција на отворено срце“.

Во врска со ЕОНИА, по завршувањето на првата фаза од ревизијата на оваа каматна стапка, којашто се состоеше од дефинирање на регулаторната рамка во согласност со новите регулаторни барања, ЕММИ ја спроведе втората фаза којашто се однесуваше на анализа на пазарот и проверка на применливоста на ревидираната ЕОНИА. Меѓутоа, во февруари 2018 година, ЕММИ заклучи дека доколку условите на пазарот останат исти, многу е веројатна можноста ЕОНИА да не ги исполни критериумите на Европската регулатива за финансиски одредници до јануари 2020 година и според тоа да ја ограничи нејзината употреба од 1 јануари 2020 година.

Паралелно со реформите на постоечките референтни каматни стапки, ЕЦБ пристапи кон формирање и на нова референтна каматна стапка за необезбедените трансакции преку ноќ за договорите во евра, врз основа на веќе расположливите податоци на Европскиот систем на централни банки (англ. Eurosystem). Оваа нова стапка, како алтернативна на (блиска до) безризичната референтна каматна стапка, има за цел да ги надолжни постоечките референтни каматни стапки и таа треба да ги опфати трансакциите во евра на банките коишто исполнуваат

⁶ Повеќе информации се достапни на формалниот говор на Ендру Бејли, главен извршен директор на (англ. Financial Conduct Authority – FCA), односно на следнава врска: <https://www.fca.org.uk/news/speeches/the-future-of-libor>.

⁷ Делот од овој извештај што се однесува на референтните каматни стапки, под работен наслов „Beyond LIBOR: a primer on the new benchmark rates“ достапен е на следнава врска: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1903e.htm.

однапред поставени критериуми⁸. Новата референтна каматна стапка, којашто првично беше наречена ЕСТЕР, а од неодамна ребрендирана во €STR, се очекува да придонесе за поголема транспарентност. Имено, уште во септември 2017 година, Белгискиот орган за финансиски услуги и пазари, заедно со Европската агенција за хартии од вредност (англ. European Securities and Markets Authority) и Европската комисија (англ. European Commission) формираа работна група со претставници од приватниот сектор, којашто преку извршено гласање (од понудени три алтернативни референтни каматни стапки) ја избра ЕСТЕР како најсоодветна, идна безризична референтна каматна стапка за договорите во евра. Изборот на ЕСТЕР, во најголем дел беше заснован на четири основни елементи: (1) таа се однесува на необезбедени трансакции, што ја прави слична на ЕОНИА, па според тоа полесно разбирлива и полесна за комуникација со клиентите; (2) методологијата на пресметка, којашто ќе се заснова врз дневни податоци за секоја трансакција на банките коишто известуваат според регулативата за статистичко известување (ММСР), односно на податоци кои исполнуваат однапред поставени критериуми; (3) повисоката стабилност на стапката; и (4) фактот дека ЕСТЕР ќе биде администрирана од страна на ЕЦБ, којашто претставува јавна институција на ЕУ, со висока репутација и авторитет. Имено, во процесот на дизајнирање на стапката, а заради обезбедување транспарентна комуникација, работната група спроведе две јавни консултации, а заклучоците и повратните информации од јавноста добиени преку нив, беа објавени и земени предвид при изборот и креирањето на методологијата за новата каматна стапка. Една од препораките на оваа работна група, објавена на 14 март 2019 година⁹ е токму новата референтна каматна стапка ЕСТЕР да биде замена за ЕОНИА.

Преминот од ЕОНИА кон ЕСТЕР, треба да заврши до 1 јануари 2020 година, и тој претставува комплексен предизвик, којшто бара значителен ангажман како од директните пазарни учесници, така и од субјектите што ја обезбедуваат инфраструктурата на финансиските пазари и сите засегнати пазарни регулатори или супервизори на институции. На глобалните финансиски пазари, само дериватните договори и хартиите од вредност чиешто вреднување или исплати се засноваат врз примена на ЕОНИА, тековно се проценува дека имаат вредност повеќе од 20 трилиони евра¹⁰. Со оглед на тоа дека временската рамка за премин кон ЕСТЕР е прилично кратка, неопходна е навремена подготовка и широка координација помеѓу учесниците на пазарот и корисниците на референтните каматни стапки при подготовките за премин кон ЕСТЕР, како од правна гледна точка (обезбедување континуитет на договорите), така и од техничка перспектива (приспособување на системите на тргување со новата референтна стапка). Од друга страна, заради избегнување можни оперативни ризици од премногу брзото преминување кон ЕСТЕР, потребен е доволен период на тестирање, којшто ќе осигури дека техничката поставеност обезбедува висок степен на сигурност и непречена примена на новата референтна каматна стапка. Оттука, работната група спроведува технички анализи и оценки на различните начини и сценарија за премин кон ЕСТЕР. Поконкретно, групата се фокусира на две пошироки опции, и тоа: сценарио на т.н. „транзиција предводена од пазарот“ (во ова сценарио, пазарот на деривати чиишто цени се поврзани со ЕСТЕР ќе се развива паралелно со постојниот пазар на деривати засновани на ЕОНИА, со цел да се избегне настанувањето на прекин во примената на стапките) и сценарио на т.н. „наследник“ (ова сценарио предвидува сите постоечки договори да ја применуваат новата референтна стапка, од датумот на отпочнување на користењето на оваа референтна каматна стапка). Независно од сценариото, коешто ќе биде одбрано, крајната цел е минимизирање на ризиците коишто можат да произлезат од преминот кон користење на новата референтна каматна стапка. За исполнување на оваа цел,

⁸ Критериумите се составен дел од тековната регулатива за статистичкото известување на ЕЦБ за пазарот на пари - ECB's money market statistical reporting – MMSR. Статистичкото известување за пазарот на пари (Money market statistical reporting - MMSR) е регулирано со Регулацијата бр. 1333/2014 на ЕЦБ од 26 ноември 2014 година (ЕЦБ/2014/48) и ги опфаќа статистичките податоци коишто се однесуваат на пазарите на пари. Собирањето дневни податоци од страна на ЕЦБ, во соработка со неколку национални централни банки, започна во јули 2016 година и негова главна цел е обезбедување сеопфатни, детални и усогласени статистички информации за пазарите на пари во еврозоната.

⁹ Оваа препорака е достапна на врската:

https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2019/html/ecb.pr190314_1~af10eb740e.en.html.

¹⁰ Извор: Европската централна банка ([Update on quantitative mapping exercise, Working Group on Euro Risk-Free Rates 17 May 2018](#)).

ЕЦБ ја објави т.н. стапка пред ЕСТЕР стапка, како серија податоци пресметана со користење на истите методи како оние дефинирани за ЕСТЕР, на трансакции што тековно се спроведуваат. Овие податоци им овозможуваат на учесниците на пазарот да ја проценат соодветноста на новата стапка и да започнат со подготовките за нејзината употреба во договорите, како и во процесите на управувањето со ризиците. Во услови на високо ниво на ликвидност, нивоата на стапката пред ЕСТЕР се релативно стабилни. Во просек, околу 30 банки (од вкупно 52 банки коишто ги исполнуваат однапред поставените критериуми на регулативата за статистичко известување (ММСР) и коишто се определени да учествуваат во формирањето на ЕСТЕР) секојдневно објавуваат податоци, што гарантира постоење на доволно податоци за пресметка на стапката. Според тоа, нема да биде неопходно методологијата за пресметка да се збогати со историски податоци или да се потпира на податоци од некои други пазарни сегменти.

ЕЦБ ќе почне да ја објавува ЕСТЕР најдоцна до октомври 2019 година. Стапката ќе биде достапна најдоцна до 09:00 часот CET (централно европско време) секој TARGET2 работен ден (англ. Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer system), врз основа на извршените трансакции од претходниот ден (датум на известување T, со датум на достасување на T+1). Таа ќе биде објавена на веб-страницата на ЕЦБ, преку платформата за дисеминација на пазарни информации на ЕЦБ (англ. MID - Market Information Dissemination) и базата на статистички податоци (англ. Statistical Data Warehouse).

Реформирањето на постојните референтни каматни стапки не е активност која што се спроведува само од страна на ЕЦБ туку претставува глобален тренд. Имено, администраторите на каматните стапки коишто се формираат на меѓубанкарските пазари на необезбедени депозити (ИБОР), во бројни јурисдикции, исто така, презедоа чекори за зајакнување на методологиите за утврдување на постојните меѓубанкарски каматни стапки и за развивање нови референтни каматни стапки (табела бр. 2).

Меѓутоа, она што треба да се има предвид во процесот на реформирање и премин кон новите каматни стапки е дека голем дел од тековно важечките договори, особено за т.н. пазар на недериватни финансиски инструменти, (англ. cash market), односно сите хартии од вредност, кредити, депозити и други финансиски инструменти што се повикуваат на користење на некоја од постоечките референтни каматни стапки (ЕУРИБОР, ЛИБОР, ЕОНИА и слично), немаат јасни одредби коишто недвосмислено упатуваат и го дефинираат механизмот на примена на алтернативна референтна каматна стапка, доколку постоечката престане да постои, да се објавува или да исполнува дефинирани услови (т.н. fallback provisions). Дополнително на ова, постојат и договори каде што веќе се предвидени вакви одредби во делот на референтните каматни стапки, но тие не упатуваат јасно на примена на некоја од новите референтни каматни стапки, што само може уште повеќе да создаде потешкотии и да предизвика фрагментација на пазарите за одделни инструменти. Оттука, за голем дел од договорите коишто се повикуваат на употреба на некоја референтна каматна стапка ќе биде потребно склучување анекси на договорите, коишто недвосмислено ќе упатуваат на примената на некоја од новите референтни каматни стапки. Банката за меѓународни порамнувања во свои работни материјали¹¹ веќе се произнесе дека најпредизвикувачка би била транзицијата на т.н. ИБОР кон новите безризични каматни стапки кај финансиските инструменти на пазарот на недериватните финансиски инструменти, вклучително и на кредитниот пазар, поради тоа што најчесто се т.н. приватни трансакции со приспособлива природа, односно подразбираат склучување во непосредни договори меѓу секој доверител и секој корисник. Со други зборови, за разлика од глобалниот пазар преку шалтер за дериватните договори каде што постои меѓународно непрофитно централизирано здружение на практичари т.е. Меѓународното здружение за свопови и деривати (англ. ISDA - International Swaps and Derivatives

¹¹ Повеќе информации се достапни во кварталниот извештај на Банката за меѓународни порамнувања за март 2019 година со работен наслов „Beyond LIBOR: a primer on the new benchmark rates“, што е достапен на: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1903e.htm.

Association)¹², што е во позиција да изработи одредби што ќе служат како дополнување на постоечките договори што ќе определат механизам на примена на алтернативна референтна каматна стапка, а на тој начин да ја координира транзицијата на глобалната финансиска индустрија, на кредитниот пазар на мало не постои такво тело.

На глобално ниво, Меѓународното здружение на свопови и деривати, во декември 2018 година, објави извештај во којшто се прикажани резултатите од спроведените консултации со глобалните пазарни учесници, а во врска со одредени технички прашања поврзани со формулирањето на новите фолбек одредби во договорите за деривати што се повикуваат на одредени меѓубанкарски каматни стапки (т.н. ИБОР)¹³. Имено, со оглед на тоа дека безризичните стапки се стапки преку ноќ, а релевантните ИБОР имаат различни рочности, за да се овозможи нивна меѓусебна споредливост, потребно е соодветните договори ИСДА да вклучат и соодветни фолбек одредби, со коишто практично би се прилагодили безризичните каматни стапки на новонастанатите околности. На пазарните учесници им беше понуден избор меѓу четири опции за прилагодување на безризичните каматни стапки (англ. adjusted risk-free rate), за да може да се обезбеди нивна споредливост со соодветната рочност на досегашните меѓубанкарски каматни стапки, и тоа: спот-стапка преку ноќ (англ. spot overnight rate), стапка преку ноќ прилагодена за конвексност (англ. convexity-adjusted overnight rate), сложена стапка утврдена со задоцнување (англ. compounded setting in arrears rate) и сложена стапка утврдена однапред (англ. compounded setting in advance rate)¹⁴. Исто така, пазарните учесници требаше да направат избор и меѓу три опции во врска со склоностите за приспособување на маргината (англ. spread adjustment) со која релевантните прилагодени безризични каматни стапки би биле споредливи со соодветниот ИБОР, имајќи предвид дека тие се речиси безризични, додека ИБОР во себе вклучува и премии за кредитниот ризик на банките, а е под влијание и на многу други фактори (како на пример ликвидноста, промени во побарувачката и понудата и сл.). Овие три можни избори беа: форвард-пристап (англ. forward approach), пристап на историски просек/медијана (англ. historical mean/median approach) и пристап на спот-маргината меѓу соодветната ИБОР и прилагодената безризична каматна стапка на денот што му претходи на соодветното соопштение или објава што ги активира одредбите за механизмот на примена на алтернативна референтна каматна стапка, доколку постоечката престане да постои, да се објавува или да исполнува соодветни услови (англ. spot-spread approach)¹⁵. Извештајот покажа дека огромно мнозинство (речиси 90%) од пазарните учесници на глобално ниво, во врска со начинот на прилагодување на безризичните каматни стапки, претпочитаат примена на сложена стапка утврдена со задоцнување, додека значително мнозинство (речиси 70%) од пазарните учесници на глобално ниво во врска со приспособувањето на маргината што се додава на прилагодената безризична каматна стапка, го претпочитаат пристапот на историски просек/медијана¹⁶. Меѓународно здружение на свопови и деривати во втората половина од 2019 година би требало да ги анализира и јавно да ги објави соодветните фолбек одредби што би се вклучиле во нејзините стандардни дефиниции, коишто би биле засновани врз сложената стапка утврдена со задоцнување и пристапот на историски просек/медијана, вклучувајќи го определувањето на сите потребни параметри и слични технички прашања потребни за примена на соодветната формула за приспособување на маргината. Постои сериозна можност токму овие методи да послужат и како основа за формулирање и примена на соодветни фолбек одредби и на

¹² ИСДА е меѓународно здружение за свопови и деривати коешто постои од 1985 година. Во него има повеќе од 900 членови, институции од 69 различни земји, а работата се спроведува во три основни области - намалување на ризикот од друга договорна страна, зголемување на транспарентноста и подобрување на оперативната инфраструктура на индустријата, преку кои се покажува и силната посветеност на здружението за остварување на нејзините примарни цели: градење стабилни финансиски пазари и прудентна финансиска регулаторна рамка.

¹³ Повеќе информации можат да се најдат на интернет-страницата на ИСДА:

<https://www.isda.org/2018/12/20/isda-publishes-final-results-of-benchmark-fallback-consultation/>.

¹⁴ Повеќе детали во врска со овие методи за добивање на прилагодени безризични каматни стапки можат да се најдат на: <http://assets.isda.org/media/f253b540-193/42c13663-pdf/> (страна 7-11), како и во Анексот А на овој документ.

¹⁵ Повеќе детали во врска со овие методи за добивање на прилагодени безризични каматни стапки, можат да се најдат на: <http://assets.isda.org/media/f253b540-193/42c13663-pdf/> (страна 11-14), како и во анексот Б на овој документ.

¹⁶ Детален преглед на резултатите од ова истражување се достапни на: <http://assets.isda.org/media/04d213b6/db0b0fd7-pdf/>.

пазарите за недериватни финансиски инструменти, односно за потребните анекси што би требало да се склучуваат во постоечките договори за кредити, депозитите, проспекти на издадените хартии од вредност или други финансиски инструменти итн.

Според некои проценки, заедничкиот износ на кредити за деловни цели, потрошувачки кредити, должнички хартии од вредност со променливи каматни стапки и производи коишто произлегуваат од секјуритизација, а што го прикажуваат ЛИБОР во американски долари и коишто имаат договорен рок на достасување над 2022 година, надминува 2 трилиони долари¹⁷. Во основа, можни се неколку основни начини, за тоа како на глобално ниво би се извела практично транзицијата, на пример преку конверзија на инструментите со променлива каматна стапка во инструменти со фиксна каматна стапка според последно важечката каматна стапка пред конверзијата, преку промени и дополнувања на договорите, или во крајна линија, преку откуп или отповикување на инструментите од страна на издавачите и нивна замена со новоиздадени. Која било од овие алтернативни активности всушност создава големо влијание и врз начинот на кој се управуваат средствата и обврските кај банките (англ. asset liability management), врз управувањето со портфолијата за сметка на инвеститорите (англ. portfolio management), врз начинот на којшто функционираат единиците за управување со финансиите во претпријатијата (англ. corporate treasuries), а во крајна инстанца, можеби и врз начинот како се поставени оперативните цели на монетарните политики на некои од централните банки во земјите со поразвиени финансиски пазари.

Со оглед на тоа дека преминот кон новите референтни каматни стапки не е едноставен процес којшто се сведува на вметнување нова цена во договорот или нејзиниот анекс, неопходно е банките навремено да пристапат кон проценка на трошоците и ризиците. Исто така, и регулаторните надлежни органи треба да ја зголемат својата вклученост во овие процеси и преку нивните надлежности за обезбедување сигурност на банкарскиот систем и надгледување на системските ризици, да им помогнат на банките и другите пазарни учесници во процесот на непречена и навремена транзиција кон новите референтни каматни стапки.

¹⁷ Извор: Блекрок 2018 година, достапно на: <https://www.blackrock.com/corporate/literature/whitepaper/viewpoint-libor-the-next-chapter-april-2018.pdf>.

Табела бр. 1

Преглед на финансиски производи кај кои се користат референтни каматни стапки

Деривативни финансиски инструменти (договори и хартии од вредност)	<ul style="list-style-type: none"> • Свопови • Своп-опции (Swaptions) • Опции 	<ul style="list-style-type: none"> • Девизни форварди (FX forwards) • Фјучерси на свопови • Евродолар фјучерси
Кредити	<ul style="list-style-type: none"> • Кредити за деловни цели • Синдицирани кредити • Кредити со променлива каматна стапка • Кредити со точно утврден рок на достасување (Term loan market) • Рамки за финансирање на високоризични клиенти, проекти или намена (Leverage facilities) • Меѓукомпаниски кредити 	<ul style="list-style-type: none"> • Земјоделски кредити • Студентски кредити • Кредитни картички • Кредити обезбедени со резиденцијални недвижности • Други хипотекарни кредити
Структурни производи	<ul style="list-style-type: none"> • Хартии од вредност обезбедени со средства (Asset backed securities - ABS) • Хартии од вредност обезбедени со хипотеки на резиденцијален недвижен имот (Mortgage backed securities - MBS) • Хартии од вредност обезбедени со хипотеки на комерцијален недвижен имот (Commercial mortgage backed securities - CMBS) 	<ul style="list-style-type: none"> • Должнички хартии од вредност покриени со портфолио на кредити (Collateralized loan obligations - CLOs) • Должнички хартии од вредност покриени со портфолио на средства обезбедени со хипотеки на недвижен имот, (Collateralized mortgage obligations - CMOs) • Хибридни инструменти
Краткорочно финансирање	<ul style="list-style-type: none"> • Депозити на нерезиденти • Орочените депозити • Трансакциски сметки • Сметки за вложување на пазарот на пари • Депозити по видување • Сертификати за депозити 	<ul style="list-style-type: none"> • Комерцијални записи • Среднорочни должнички хартии од вредност • Позајмување на хартии од вредност • Репо • Обратно репо
Обврзници/Друго финансирање	<ul style="list-style-type: none"> • Корпоративни обврзници • Аукции на хартии од вредност • Хартии од вредност издадени од јавни агенции • Државни хартии од вредност • Наменски обврзници за финансирање на субвенциониран пристап до резиденцијален недвижен имот • Приоритетни акции • Обврзници покриени со портфолио на средства (Covered bonds) • Дефиниција на референтна стапка за потребите на утврдување на обврските на друштвата за осигурување според Solvency II • Субординирани должнички инструменти 	<ul style="list-style-type: none"> • Обврзници со повисок приоритет на наплата • Финансиски лизинг • Финансирање на трговијата (Trade finance) • Хартии од вредност издадени од ентитети за специјална намена • Договори за непосредно финансирање од јавни институции • Оперативен лизинг • Пресметка на камата за меѓукомпаниски побарувања и обврски на поврзани субјекти • Утврдување на цени и сметководствено евидентирање на инструменти на пазарот на пари, должнички инструменти и деривативни финансиски инструменти • Одредници за дефинирани мандати за управување со средства (Benchmarks for asset management mandates)

Извор: Одборот за финансиска стабилност (англ. Financial Stability Board – FSB), извештај со работен наслов „Market Participants Group on Reforming Interest Rate Benchmarks“ достапен на следниот линк: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_140722b.pdf.

Табела бр. 2

Преглед на алтернативни референтни каматни стапки за избрани валути

Алтернативна каматна стапка	САД SOFR (secured overnight financing rate)	Велика Британија SONIA (sterling overnight index average)	Еврозона ESTER (euro short-term rate)	Швајцарија SARON (Swiss average overnight rate)	Јапонија TONA (Tokyo overnight average rate)
Администратор	Федералната резервна банка на Њујорк	Банката на Англија	Европската Централна Банка	SIX Швајцарска Берза	Банката на Јапонија
Извор на податоци	Трипартитно репо (т.н. Triparty repo), FICC GCF, FICC билатерални форми	Извештај за прибрани податоци за пазарот на пари во фунти (Form SMMD (BoE data collection))	Статистичко известување на пазарот на пари (MMSR)	Меѓубанкарски репо за Швајцарски франци (CHF interbank repo)	Брокери на пазарот на пари (Money market brokers)
Опфаќа трансакции на големо со небанкарски договорни страни (Wholesale non-bank counterparties)	Да	Да	Да	Не	Да
Обезбедени трансакции (Secured)	Да	Не	Не	Да	Не
Каматна стапка преку ноќ (Overnight rate)	Да	Да	Да	Да	Да
Расположливост	Да	Да	Октомври 2019 година	Да	ДА

FICC = Fixed Income Clearing Corporation; GCF = general collateral financing; MMSR = money market statistical reporting; SMMD = sterling money market data collection reporting.

Извор: Кварталниот извештај на Банката за меѓународни порамнувања за март 2019 година со работен наслов „Beyond LIBOR: a primer on the new benchmark rates“, што е достапен на: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1903e.htm, а истиот е заснован на податоци од Европската Централна банка (European Central Bank - ECB); Банката на Јапонија (Bank of Japan); Банката на Англија (Bank of England); Федералната резервна банка на Њујорк (Federal Reserve Bank of New York); Одборот за финансиска стабилност (Financial Stability Board – FSB); Банката на Америка Мерил Линч (Bank of America Merrill Lynch); Меѓународното здружение за свопови и деривати (International Swaps and Derivatives Association).

Табела бр. 3

Примери за финансиски производи кај кои се користат референтни каматни стапки, кои се очекува да бидат предмет на транзиција кон новите алтернативни безризични каматни стапки

Референтни каматни стапки по валути	Финансиски производи	Примери	Пазарни учесници
<ul style="list-style-type: none"> • GBP LIBOR • USD LIBOR • EURO LIBOR, EURIBOR • CHF LIBOR • JPY LIBOR, JPY TIBOR, EUROYEN TIBOR 	<ul style="list-style-type: none"> • Деривативни договори склучени на пазарот преку шалтер • Деривативи хартии од вредност со кои се тргува на берза • Кредити • Обврзници со променлива каматна стапка • Краткорочни инструменти • Производи кои произлегуваат од секјуритизација • Други производи 	<ul style="list-style-type: none"> • Свопови на каматни стапки, форварди на каматни стапки, валутни свопови • Опции на каматни стапки, фјучерси на каматни стапки • Синдицирани кредити, кредити за деловни цели, кредити обезбедени со хипотека, автомобилски кредити, потрошувачки кредити, студентски кредити, кредитни картички • Државни обврзници, корпоративни обврзници, обврзници издадени од јавни агенции, лизинг, обврзници покриени со портфолио на средства, субординирани обврзници и перпетуални обврзници • Репо, обратно репо, орочени депозити, комерцијални записи • Хартии од вредност обезбедени со хипотеки на резиденцијален недвижен имот (Mortgage backed securities - MBS), Хартии од вредност обезбедени со средства (Asset backed securities - ABS), Хартии од вредност обезбедени со хипотеки на комерцијален недвижен имот (Commercial mortgage backed securities - CMBS), Хартии од вредност покриени со портфолио на кредити (Collateralized loan obligations - CLOs) и Должнички хартии од вредност покриени со портфолио на средства обезбедени со хипотеки на недвижен имот, (Collateralized mortgage obligations - CMOs) • Пресметка на казнена камата, дисконтирање на меници, камата на дозволено пречекорување 	<ul style="list-style-type: none"> • Централни договорни страни • Берзи • Претпријатија во државна сопственост • Инвестициски банки • Деловни банки • Банки на пазарот на мало • Управување со средства • Пензиски фондови • Хеџ фондови (Hedge funds)* и други приватни фондови • Инвестициски фондови • Осигурување/ Реосигурување • Акционерски друштва • Небанкарски кредитори • Останати

Извор: Меѓународното здружение за свопови и деривати (International Swaps and Derivatives Association – ISDA), извештај со работен наслов „ISDA Global benchmark survey 2018 transition report“ достапен на следниот линк: <https://www.isda.org/a/g2hEE/IBOR-Global-Transition-Roadmap-2018.pdf>.

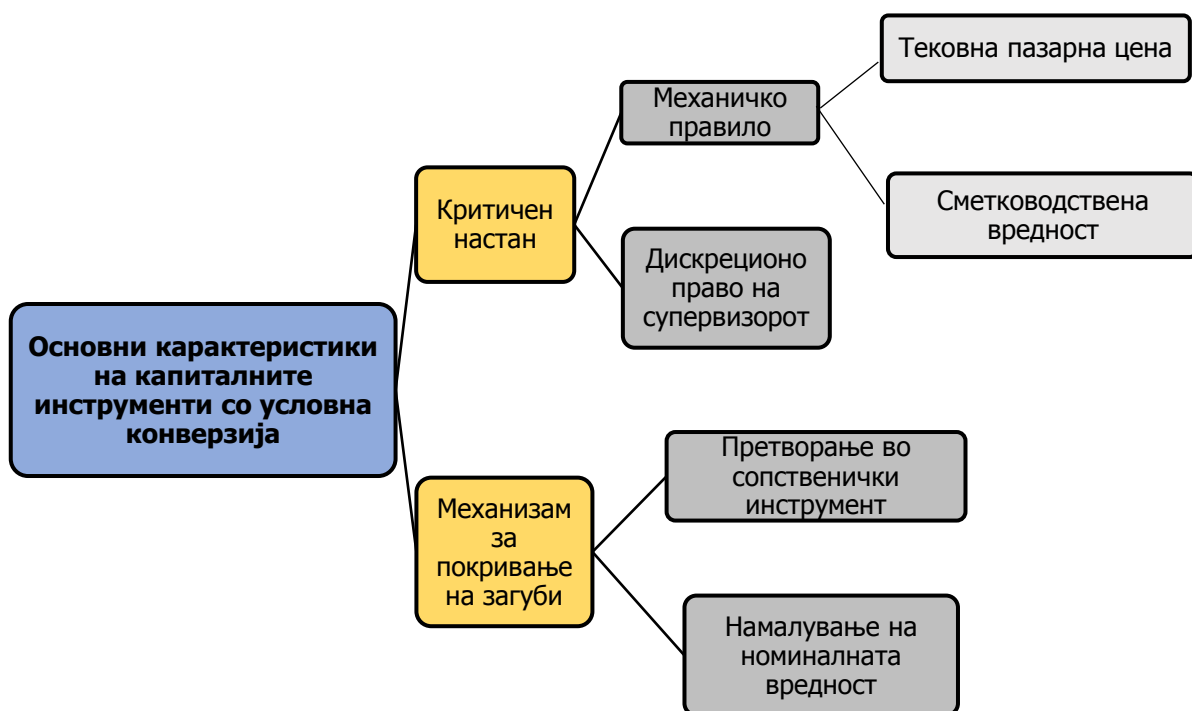
* Согласно дефиницијата на Банката за меѓународни порамнувања (Bank for International Settlements – BIS), достапна на следниот линк: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1612c.pdf, хеџ фондовите се нерегулирани инвестициски фонди и разни видови на парични менаџери, вклучувајќи и советници за трговија со стоки (т.н. commodity trading advisors англ. – вообичаено регистрирани портфолио менаџери на фондови коишто вложуваат во фјучерси чија вредност зависи од движењето на стоките) кои ги делат (сите или комбинација на) следните карактеристики: 1) следење релативно широк спектар на инвестициски стратегии кои не подлежат на ограничување на задолженоста (затоа многу од нив користат високи нивоа на задолженост); 2) имаат различен регулаторен третман од оној на институционалните инвеститори и обично се грижат за високо профитабилни поединци или институции; 3) имаат долги и кратки позиции на различни пазари, средства и инструменти; и 4) често користат деривати заради обезбедување позиции.

Капитални инструменти со условна конверзија

Капиталните инструменти со условна конверзија (англ. Contingent convertible capital instruments – CoCos) се хартии од вредност коишто, согласно со договорните услови за нивно издавање, можат да се претворат во капитални инструменти и да се користат за покривање загуби од работењето на издавачот, особено во услови на стресни ситуации. Станува збор за должнички инструмент, обврзница, којашто им нуди купонска камата на инвеститорите, но исплатата на таа камата може да се откаже (без можност за кумулација на неисплатените камати), доколку показателите за капитализираноста на институцијата се намалат до некое ниско ниво (најчесто утврдено со договорните услови за нивно издавање). Она што е поважно е дека доколку финансиските и капиталните позиции на издавачот се влошат до ниво коешто може да го загрози неговото нормално работење, овие инструменти може да се претворат во акции (што директно го зголемува капиталот со највисок квалитет) или, пак, може делумно или целосно да се намали нивната вредност (со што се намалува вкупниот долг на издавачот). На тој начин инвеститорите во овој вид должнички инструменти се вклучуваат во покривањето на загубите. Со појавата на овие инструменти, концептот на покривање на загубите преку ангажирање средства на даночните обврзници (англ. bail-out) присутен во периодот на глобалната финансиска криза, се заменува со концептот на внатрешно покривање на загубите (англ. bail-in), што е од особено значење во случаите кога како издавач се јавува банка или друга финансиска институција. Поради тоа, ваквите капитални инструменти со условна конверзија се прифаќаат од супервизорите и регулаторите на банките како капитален инструмент којшто е дел од регулаторниот капитал (т.е. во сопствените средства).

Слика бр. 1

Приказ на различните алтернативи околу двете основни карактеристики на капиталните инструменти со условна конверзија

Извор: Приспособено од Avdjiev Stefan, Kartasheva Anastasia, Bogdanova Bilyana, 2013, "CoCos: a primer", BIS Quarterly Review, September 2013.

Така, првата финансиска институција што издаде ваков тип обврзници (на крајот на 2009 година) е „Лојдс банкинг груп“, а подоцна слични обврзници издадоа „Рабо банка“, „Кредит Свис“ и Банката на Кипар. Капиталните инструменти со условна конверзија се особено карактеристични за европскиот банкарски пазар (како најголеми издавачи се јавуваат, на пример Барклис, БНП Париба, ХСБЦ или Сантандер), иако овие инструменти се среќаваат и на азискиот континент. Во САД не се среќаваат вакви инструменти, иако се присутни хартии од вредност со слични карактеристики, вообичаено структурирани како перпетуални некумулативни приоритетни хартии од вредност (како издавачи на овој тип инструменти, на пример, се јавуваат ЈП Морган или Велс Фарго). Како инвеститори во капиталните инструменти со условна конверзија многу често се јавуваат инвеститорите на „мало“ или помалите приватни банки¹.

Двете основни карактеристики на капиталните инструменти со условна конверзија се однесуваат на утврдување на настанот којшто ќе предизвика активирање на овој механизам, т.н. **критичен настан** (англ. trigger) и на дефинирање на **механизмот за покривање на загубите** (англ. loss absorption mechanism).

Настанот којшто предизвикува активирање на механизмот за покривање на загубите може да биде во форма на механичко правило или пак да претставува дискреционо право на супервизорот. Со механичкото правило вообичаено однапред се дефинира нивото на избран (договорен) показател за капиталот, коешто ако биде достигнато, ќе предизвика активирање на механизмот за покривање на загубите. Показателот за капиталот може да биде утврден врз основа на интерни показатели, најчесто како сооднос меѓу редовниот основен капитал и активата пондерирана според ризиците², или, пак, да се заснова на некој пазарен показател за издавачот, како што е соодносот меѓу пазарната капитализација на акциите на издавачот и износот на неговата актива. Покрај ова, супервизорот може да има дискреционо право да одлучи дали и кога треба да се активира механизмот за покривање на загубите, врз основа на негова оценка за тековните или идните движења кај капиталните позиции на банката издавач на инструментот (англ. point of non-viability trigger.)³.

Механизмот за покривање на загубите може да предвиди претворање на должничкиот во сопственички инструмент или намалување (отпис) на неговата вредност. Претворањето во сопственички инструменти може да се изврши земајќи ја предвид тековната пазарна цена на акциите на издавачот или некоја однапред дефинирана цена (на пример, пазарната цена или цената што е утврдена со проспекто за издавањето на должничкиот инструмент). При претворањето според тековната пазарна цена на акцијата, многу е веројатно дека би дошло до разводнување на постојната акционерска структура на издавачот на конвертибилната обврзница, поради фактот што тековна пазарна цена на неговите акции може да има

¹ Една од причините за помалиот интерес од страна на институционалните инвеститори е фактот што овие инструменти многу често немаат доделен кредитен рејтинг, заради разноликоста во нивните карактеристики (од јурисдикција до јурисдикција), потенцијалната можност (со оглед на карактеристиките) да го изместат редоследот на инвеститорите и доверителите на банката, при покривање на загубите и неизвесноста околу нивното вреднување, особено кај оние каде што претворањето може да биде предизвикано и со одлука на супервизорот.

² Со Базелската капитална спогодба со која се пропишува начинот на дефинирање на сопствените средства и на инструментите коишто можат да бидат дел од сопствените средства е определено дека одреден капитален инструмент може да биде дел од додатниот основен капитал на банката, доколку неговите договорни услови предвидуваат активирање на механизмот на покривање на загубите, најмалку во случаите кога соодносот помеѓу редовниот основен капитал и активата пондерирана според ризиците се намали под 5,125%.

³ Дискреционото право најчесто го користат регулаторните органи надлежни за решавање на банките со проблеми (англ. Resolution authorities).

пониска вредност во услови на стрес. Оттука, честопати претворањето се врши според некоја однапред дефинирана цена, којашто може, но и не мора да биде цената на акциите што преовладувала на пазарот во моментот на издавањето на обврзниците со условна конверзија. Дополнителна можност е да се предвиди делумно или целосно намалување на номиналната вредност на издадената обврзница, со што се намалува тековниот долг на издавачот, но и потенцијалните идни отплати на камата врз основа на овие инструменти.

Капиталните инструменти со условна конверзија вообичаено се издаваат како перпетуални обврзници⁴, иако очекувањата на заинтересираните страни се дека издавачот ќе има интерес да ги откупи што побрзо, со оглед на фактот дека станува збор за едни од поскапите должнички инструменти. Имајќи ги предвид претходно наведените карактеристики на овие инструменти, сосема е јасно дека тие се нудат по повисоки цени (во одредени случаи тие ги покриваат загубите дури и пред имателите на акции) од останатите хартии од вредност издадени од истиот издавач (нивната цена не зависи само од карактеристиките на издавачот). Приносите на капиталните инструменти со условна конверзија се слични со приносите на субординираните обврзници на издавачот, а помалку со премиите на дериватните инструменти за заштита од остварување на кредитниот ризик за конкретниот издавач (англ. Credit default swaps spreads) или цените на сопственички инструменти на тој издавач.

И покрај фактот што станува збор за релативно „нови“ финансиски инструменти, чишто пазари сè уште не минале низ некој посериозен и посилен надолен циклус, можат да се извлечат неколку заклучоци во однос на предностите и негативните ефекти од издавањето на овој вид инструменти. Најзначајната предност на капиталните инструменти со условна конверзија е што овозможуваат поголема стабилност на сопствените средства на банките и пораст на нивниот квалитет. Во услови на проблеми во работењето на банката, таа има дополнителен механизам за покривање на загубите и подобрување на нејзиниот биланс на состојба, без разлика дали се врши претворање на овие инструменти во акции или се намалува нивната вредност. Со тоа се зголемува отпорноста на секоја банка на шокови, а со тоа и отпорноста на целокупниот банкарски систем. Исто така, со нивното присуство, се намалува ризикот од користење буџетски средства за покривање на загубите на банките којшто, како што беше истакнато, беше особено присутен за време на глобалната финансиска криза.

Од друга страна, заради повисоката цена по која се нудат овие инструменти, тие може да бидат оптоварување за профитабилноста на издавачот, којшто треба да исплаќа повисока камата за издадените инструменти заради заштита од кризен настан којшто може никогаш да не се случи. Ваквата нивна карактеристика бара соодветни познавања и кај издавачите, и кај инвеститорите за соодветна оценка на ризиците и предностите коишто ги носат овие инструменти.

Покрај предностите што ги нудат овие инструменти за секоја банка издавач, нивното издавање може да има позитивно влијание и врз проширувањето на инвестициските опции на финансискиот пазар, што може да биде од особено значење за развојот на домашниот пазар на капитал. Така, заради зголемување на износот на сопствените средства, подобрување на нивната структура, но и проширување на

⁴ Причината за перпетуалноста на овие инструменти (без рок на достасување) кај банките треба да се бара во барањата на Базелската капитална спогодба преточени во домашните регулатива за адекватноста на капиталот. Имено, едно од барањата којшто треба да ги исполни инструментот за да може да биде дел од додатниот основен капитал на банката е да нема рочност.

изворите на финансирање, во македонскиот банкарски систем, неодамна имаше два случаи на успешно издавање конвертибилни обврзници. Во првиот случај⁵ станува збор за перпетуални обврзници⁶, кај кои е предвидено целосно или делумно (времено) намалување на нивната вредност, при случување на критичниот настан (кога стапката на редовен основен капитал на банката ќе се намали под 5,125%). Покрај тоа, предвидена е можност за престанок на исплатата на камата врз основа на инструментот (на некумулативна основа), и тоа по повеќе основи: дискреционо право на издавачот, дискреционо право на Народната банка, ако со исплатата на каматата се прекршуваат законските прописи во врска со капиталните барања или ако се случи критичниот настан од погоре. Обврзниците се субординирани во однос на обврските кон депонентите и останатите доверители на банката, а содржат и куповна опција, којашто му дава право на издавачот да ги откупи, односно да им ги отплати на имателите (по изминување на пет години од издавањето и со претходна согласност од Народната банка). Договорните услови по кои се издадени овие обврзници целосно ги исполнуваат условите за нивно вклучување во сопствените средства на банката како дел од додатниот основен капитал.

Во вториот случај станува збор за субординирани обврзници⁷ (во однос на обврските на депонентите и останатите доверители на банката), коишто му даваат право на имателот / инвеститорот да ги конвертира обврзниците во акции⁸. Овие обврзници се со рочност од седум години, но имаат вградена куповна опција (англ. embedded call option), којашто му дава право на издавачот (по пет години од издавањето) предвреме да ги откупи, односно да им ги отплати на имателите (со претходна согласност од Народната банка). Поради рочноста, овие инструменти се дел од дополнителниот капитал на банката.

Користена литература:

Angelos Delivorias, 2016, "Contingent convertible securities Is a storm brewing?" European Parliamentary Research Service;

Avdjiev Stefan, Kartasheva Anastasia, Bogdanova Bilyana, 2013, "CoCos: a primer", BIS Quarterly Review, September 2013;

Charles W. Calomiris, Richard J. Herring, November 2011, Why and How to Design a Contingent Convertible Debt Requirement;

Financial Industry Regulatory Authority, Reverse Convertibles—Complex Investment Vehicles;

Norges Bank, Contingent Convertible Bonds (Cocos) issued by European Banks.

⁶ Издадени се по пат на приватна понуда во јануари 2019 година, а од 1.3.2019 г. котираат и на Македонската берза. <http://www.unibank.com.mk/files/attachments/Prospekt.pdf>

⁷ Издавањето по пат на јавна понуда беше завршено во март 2019 година, по што следи пријава за упис во ЦДХВ. <https://www.mse.mk/Repository/Reports/%D0%88%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%B4%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%9A%D0%B5%202018/CKB%20AD%20Skopje%20-%20javna%20ponuda%20obvrznici/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%20%D0%A6%D0%9A%D0%91.pdf>

⁸ За што веќе банката (поточно собранието на акционери на банката) донесе и одлука за условно зголемување на главнината заради конвертирање на обврзниците во акции.